

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672, 413-6673**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

www.facebook.com/magyarnaplo

Kiadja az Írott Szó Alapítvány

(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország
bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél,

a www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storef>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,

telefonon a 06-1-767-8262 számon,

levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető

a Magyar Posta Zrt.-nél: a www.posta.hu

WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storef>),

1900 Budapest,

06-1-767-8262,

hirlapelofizetes@posta.hu

Belföldi előfizetési díjak:

Egy évre 7500 Ft, fél évre 3900 Ft.

Nyomda: Pannónia Nyomda Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

A folyóirat megrendelhető

szerkesztőségünkben is:

• személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.

• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**

• telefonon: **06-1-413-6672**

• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

Az országépítő

Kora legnagyobb történelmi személyiségeinek egyike volt, népe az ő döntésének köszönhetően került el a Kárpát-medence korábbi lakóinak végzetét. A keresztény Európa periferiáján a 10. században sorra alakuló új államok közül a Magyar Királyság hamarosan a térség legnagyobb hatalma lett, és a kontinens legtekintélyesebb államai közé emelkedett.

Magáról az államalapítóról, egyéniségéről azonban alig tudunk valamit. Honnan merítette törhetetlen erejét a hatalmas mű megteremtéséhez?

Az egyház 1083-ban avatta szentté. 1934-ben egy református erdélyi író regénye jelent meg a szent királyról Kolozsváron és Budapesten szinte egy időben, *Az országépítő* címmel. Kós Károly nagyszerű munkáját elismeréssel méltatta a korabeli kritika Schöpflin Aladártól kezdve Sík Sándorig. Sík Sándor kiemelve a szereplők remek jellemábrázolását, egy hiányosságot említ: azt, hogy a szerző igen halványan érezteti meg a szentet, így azonban a kereszténység lelkisége, „életmozzanata majdnem mindenestül kiesett a regényből”. Kós Károly levélben köszöni meg a méltatást és megjegyzi, hogy a történész Szekfü Gyula, aki dunántúliként és ugyancsak katolikus szemmel olvasta el a regényt, szintén ezt kérte tőle számon: „mint historikus, kifogásolja azt, hogy én nem látom a *szent* királyt, aki pedig István volt, lennie kellett. Szerinte a király szent volta segítette át az embert olyan nehézségeken, melyeken szentsége nélkül el kellett volna buknia, illetve legalább meg kellett volna botolnia”.

„Egészen érdekes a dolog. Érdekes azért, mert én ezt valóban nem tudom látni, érezni, nem tudom – *hinni*. Tehát nem is tudtam megírni, mert akkor csaltam volna, *hamisítottam volna. Magamat hamisítottam volna meg. Az én tudatomban István éppen azért lehetett és lett is szent (kálvinista értelemben, igazi magyar szent) halála után, mert életében a szentség segítségével nélkül is, igazi emberi hittel tudott akarni és cselekedni és a végzet által neki kiszabott élet útján félrelépés nélkül, habozás és megtorpanás nélkül haladni mindig csak előre és elérni a célt, amit csak a legnagyobbak érhetnek el, azok, akiket méltán illet meg életmunkájukért a szentség” – válaszolja nem „pogány”, nem „rideg protestáns”, hanem „erdélyi látással” Kós Károly Sík Sándornak. Ki is fejtí, mit ért a sajátos erdélyi látáson. Regényében Erdőelve urainak és asszonyainak különleges, titkokat rejtő a világa.*

Az I. világháborút követően Erdélybe hazatelepedett Kós Károly nem véletlenül választotta hőségül éppen a nagy királyt, akit történelmi hivatásának beteljesítése és népének, országának megmaradása érdekében érzelmeit háttérbe szorító, szükség esetén a kegyetlenséget, szeretteivel szemben a kíméletlenséget is vállaló államférfiként mutat fel. Olyan időszakban született a mű, amikor hasonló kérdésekre kellett a magyarságnak választ adnia, mint István korában: hogyan lehet a méltó megmaradást biztosítani akkor, amikor a felszabdalt ország magyar közösségeire a jövőtlenség komor árnyéka vetődött?

Rosonczy Ildikó

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (örökös elnök),
Báger Gusztáv, Horváth Antal,
Kalász Márton, Kó Pál, Salamon Konrád,
Szakály Sándor, Vasy Géza

Újraalapító főszerkesztő: Oláh János

Főszerkesztő: Jánosi Zoltán

E-mail: janosizoltan@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7035

Főszerkesztő-helyettes: Bíró Gergely (próza)

E-mail: proza@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7031

MUNKATÁRSÁK

Berta Zsolt

(Magyar Napló Könyvesbolt)

Mobil: (70) 421-9580

E-mail: magyarnaplokb@gmail.com

Berta-Havasaljai Matild (ügyintéző)

E-mail: bertahavasaljaim@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 410-5784

Bolla Eszter (szerkesztő,

Oláh János szerkesztői ösztöndíjas)

E-mail: bollaeszter@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 410-3962

Bornemissza Ádám (tördelőszerkesztő)

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Ekler Andrea (tanulmány)

E-mail: andrea.ekler@gmail.com

Mobil: (30) 444-6573

Mirtse Zsuzsa (Könyvszemle)

E-mail: kritika.magyarnaplo@gmail.com

Nemes Attila (Nyitott Műhely, marketing)

E-mail: nemesattila@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 421-7962

Szentmártoni Anikó

(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)

E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7030

Szentmártoni János

(ügyvezető)

E-mail: titkarsag@iroszovetseg.hu

Zsiga Kristóf (ügyvezető, könyvkiadás)

E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7033

Zsille Gábor (vers)

E-mail: vers@magyarnaplo.hu

Borító: **Oláh Mátyas László**

*

A címlapon: **Petőcz András**

(Fotó: Czibal Gyula)

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg, és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk.

Rosonczy Ildikó: *Az országépítő* 1

SZEMHATÁR

Hóvári János: <i>A velünk élő Mohács(ok)</i>	3
Marcus Gergely: <i>„A mi üdvünk a változás...”</i>	8
Hegedűs Imre János: <i>Üngürüsz</i>	9
Tari István: <i>Krumplicsírak lilája</i>	14
Rónai-Balázs Zoltán: <i>Dal Suzuki Swiftről és Horvát Tengerpartról;</i> <i>A Vajda Péter utca</i>	15
Fecske Csaba: <i>Figurák</i>	16
Kürti László: <i>rozsdaboglya</i>	20
Márkus Béla: <i>Hommage-versek Nagy Gáspár költészetében, II. rész</i> ...	21
Farkas Wellmann Éva: <i>Majd ők megmondják</i>	29
Mezey Katalin: <i>Nagy László emlékezete Bulgáriában</i>	30
Nagy Borbála Réka: <i>Mintha hazaérkezett volna</i>	30
Mezey Katalin: <i>Nagy László üzenete</i>	31
Marin Georgiev: <i>Egy idegenimádó vallomása</i>	33
<i>Sinka Istvánról</i>	35
<i>A föld költője: Sinka István</i>	36
Szabó Palócz Attila: <i>profán hajnalok; szieszta</i>	37
Petőcz András: <i>Álomkép – Ady Endre</i>	38

NYITOTT MŰHELY

Bakonyi István: *„Nekem az irodalom az életem”*
Beszélgetés a hatvanéves Petőcz Andrással 39

EURÓPAI FIGYELŐ – A KORTÁRS ÍR KÖLTÉSZETBŐL

Zsille Gábor: <i>A szív legmélyéről érkező szavak</i>	47
Bernard O’Donoghue: <i>Előszó</i>	47
Pat Boran: <i>Két vers között...</i>	48
John F. Deane: <i>A sármány verse</i>	49
John McAuliffe: <i>A ma parancsa</i>	50
Thomas McCarthy: <i>Az örökzöldek kertje</i>	52
Paddy Bushe: <i>Szeretkezés után</i>	54
Gerry Murphy: <i>Vers egyetlen lélegzetvételre</i>	55
Medbh McGuckian: <i>A nagynénik</i>	56
John Liddy: <i>Madáríjesztő</i>	57
Theo Dorgan: <i>Egy napon a messi jövőben</i>	58
Pádraig J. Daly: <i>Panasz</i>	59
Gabriel Rosenstock: <i>Pearse Oféliája</i>	60
Breda Joy: <i>Novemberi reggel</i>	61
Macdara Woods: <i>Tűz és hó és jelmezből</i>	63
Paula Meehan: <i>A holdak</i>	64

KÖNYVSZEMLE

Filip Tamás: <i>Készülődés</i> <i>Zsille Gábor: Készülődés</i>	65
Simon Adri: <i>A végtelen gyűrődései</i> <i>Böszörményi Zoltán: Soha véget nem érő szeretkezés</i>	67
Oláh András: <i>Esztétikum és szakralitás</i> <i>Farkas Gábor: A megtalálás öröme</i>	68
Szerzőink	70

Lapszámunkat Szent István ábrázoló alkotások reprodukcióival illusztráltuk. Az anyagot Oláh Katalin Kinga gyűjtötte és fényképezte.

HÓVÁRI JÁNOS

A velünk élő Mohács(ok)*A via dolorosa hungarica* és a Magyar Feltámadás (1526–1687)

Az első mohácsi csata napja: 1526. augusztus 29. – a legtöbb keresztény felekezetnek Keresztelő János fejevételenek, a régi magyar nyelvben *Nyakavágó Szent János*nak az ünnepe. A magyar keresztény és történeti hagyomány ezt leginkább csak kronológiai tényként kezeli, s majdnem megfeledez az egymáshoz nagyon illeszthető mártíromság felmutatásáról. Keresztelő János Heródes Antipász és Szalomé románcának, a mohácsi hősök pedig I. Szulejmán szultán hódító politikájának a vértanúi. De ez nem csupán a mohácsi elesettek mártíromsága, hanem a keresztény Magyarország keresztre feszítése is. Hazánk azonban nem harmadnapra támadt fel, hanem jóval másfél évszázad múlva, végigjárva a hosszú *via dolorosa hungaricát*. A Habsburg Birodalom katonai erőinek hatalmas, európai jelentőségű győzelme 1687. augusztus 12-én a Mohácshoz közeli Nagyharsánynál, amelyet a magyar történelmi emlékezet *második mohácsi csatának* is nevez, keresztény történetfilozófiai értelemben nem más, mint a XIV. század másfél évszázados végigjárása. S azt követően az isteni akarat beteljesülése: a Magyar Feltámadás eljövetele. Kár, hogy ez a magyar *történelmi fájdalmas út és Magyar Feltámadás*, a két csata az emlékező-kultúrájában és a magyar történeti gondolkodásban csak halványan jelenik meg. Pedig a Nagyharsánynál lezajlott ütközet keresztény előkészítése 1687-ben többnyire Mohácson zajlott, amelynek kikötője a hadművelet dunai hídfőállása volt. Erre – és természetesen a győzelemre – emlékeztet a mohácsi főtéren (ti. Széchenyi téren) Martinelli Jenő 1937-ben, az ütközet 250. évfordulójára felállított szobra, amelyből azonban hiányzik az a monumentalitás, ami kellő súllyal, s a kései győzelem valós erejével állíthatná szembe az 1526-os vereséget. Ha már ez a mohácsi főtéren nem valósulhatott meg, születhetett volna más megoldás is: a mohácsi csatamező egyik szögletének a Szársomlyó (a Nagyharsány felett emelkedő hegy) valamelyik pontjával való látványos – spirituális-művészeti, és ez által az emlékezőkultúrát megújító – összekötése, nemzeti történelmi öröksé-

günk kiegyensúlyozása érdekében. Tény, hogy a második mohácsi csatának Nagyharsány és Villány határában 2014 óta van már egy, a kereszténység győzelmét és összefogását felmutató, felkiáltójelszerű emlékműve (Balázs Balázs alkotása), amelyben azonban egyáltalán nem jelenik meg az, hogy 1687-ben az itteni harc derék visszavágás volt a 161 évvel azelőtt, a hozzávetőleg 10 kilométerre lévő Mohács közvetlen közelében történtekért. De a Szársomlyó oldalában álló kereszt így is a *via dolorosa hungarica* feltámadási emlékműve. Fontos lenne, hogy ezt ne csupán néhány beavatott tudja, hanem bekerüljön a magyar történeti és nemzeti tudatba is.

A magyar történeti emlékezet *augusztus* hónapja kronologikusan a győztes második mohácsi csata emléknappal, augusztus 12-vel kezdődik, és 29-én, a vesztes első mohácsi csata napján fejeződik be, amolyan fejre állított történelemként. Vagy mégsem? Erősen él a török alóli felszabadulás gondolatvilágában, hogy a Magyar Feltámadás napja: 1686. szeptember 2., vagyis Budavár visszafoglalása. A *fájdalmas út* Mohácstól Budáig történeti és metaforikus értelemben is nyilvánvaló: az első mohácsi csata a kezdete annak a gyászos folyamatnak, amelynek egyik állomásaként a magyar főváros 1541-ben, szintén augusztus 29-én, Keresztelő János fejevétele napján, török kézre került. A második mohácsi csata 1687. augusztus 12-én pedig azt akadályozta meg, hogy az oszmánok Budát visszafoglalni akaró serege oda eljusson, s a budai várban ismét lófarkas zászlók lengjenek. De ha mindezt közép-európai kontextusba és teljes történelmi összefüggésrendszerbe helyezük, nem feledkezhünk meg arról sem, hogy Buda – és vele hazánk – aligha szabadult volna fel a török uralom alól a 17. század végén, ha Sobieski János lengyel király lengyel–szász serege Lotharingiai Károly osztrák–bajor–magyar csapataival egyesülten nem veri szét 1683. szeptember 12-én Kahlenbergnél a török ostromgyűrű vezérlési központját, és menti fel a császárvárost. Ez tette lehetővé az 1699-ig tartó felszabadító háborút, Magyarország nagy részének visszafoglalását az oszmánoktól, amely a Segítő Szűz Mária (Mariahilf) jegyében zajlott. A visszaszerzett területeken tucatjával épültek vagy újra megnyitk a katolikus templomok, és ez a magyar Mária-kultuszt (a lutheránus idősebb Lucas Cranach 1537-ben festett, *Mária a kiseddel* című képének másolatait és utánezait láthatjuk a Dunántúlon, az Alföldön, Szlavóniában, Bácskában és Bánátban számos templomban)

máig hatóan újra pozicionálta. Ebben a régi-új Mária-kultuszban kiemelkedő szerepe van Nagyboldogasszony napjának, Szűz Mária Mennybevétele ünnepének, augusztus 15-én. Ez egyben Szent István 1038. évi halálzásának is a napja, valamint hazánk felajánlása Szűz Máriának, aki így lett „*Boldogasszony Anyánk, régi jó Patrónánk*”, s nyertük el vele a mai napig is érvényes *Regnum Marianum* nevet. Az augusztus 20-i Szent István ünnepnapnak nagy hagyománya van a magyar emlékezetkultúrában, és az leginkább a magyar állhatatosságról szól: „És annyi – vallja Vörösmarty Mihály a *Szózatban* – balszerencse közt, / Oly sok viszály után, / Megfogyva bár, de törve nem, / Él nemzet e hazán.” Nagyboldogasszony napjának szeptember elejei párja 8-án

A Harsány-hegyi csata emlékműve (acélkereszt, pajzsok: Balázs Balázs, 2014, valamint Turul kopjafán, Nagyharsány, forrás: www.hoszamo.hu)

a Kisboldogasszony, Szűz Mária jeruzsálemi születésének ünnepe, amely a török alól felszabadult területeken az előbbieknél igen gyakori búcsúnappá lett.

A fentiek egyértelműen mutatják, hogy a magyar történelem fordulópontjai akarva-akaratlanul keverednek a keresztény ünneprendszerrel és emlékezőkultúrával. Ennek szimbolikus jelentése is van: az isteni segítséggel a magyarság a bajból (mindig) kikerül. Vagy másként fogalmazva, s visszatérve a két mohácsi csata hagyományához: ami 1526. augusztus 29-én elveszett, azt 1687. augusztus 12-én visszanyertük. Ez a Mohács-hagyomány azonban sohasem rögzült kellőképpen a magyar emlékezőkultúrában, annak ellenére sem, hogy gróf Esterházy Pál László (1730–1799) pécsi püspök Dorfmeister Ist-

vánnal (1729–1797) megfestette mindkét mohácsi csatát 1787-ben, hogy ottani, pécsi püspöki palotájának historikus szellemiséget adjon. E képek 1856 óta a mohácsi Csataférfi Emlékkápolnában – amelyet egyébként a Fájdalmas Szűznek szenteltek fel – vannak. A két ütközet (1526 versus 1687) egymást ellensúlyozó hagyománya nem, vagy csak nagyon halványan járta a művelt arisztokrata püspök által kijelölt utat. S lehet, hogy igazán sohasem fogja ezt követni, s az erről való tudás megmarad a történész céh szűk világában. Nemcsak azért van ez így, mert a magyar társadalom mára sokat veszített keresztény hitéből, és református testvéreink (akik közül sokan a török kor túlélői e vidéken) különben sem követik a Mária-kultuszt, hanem leginkább azért, mert a magyar politikai-történelmi gondolkodás irányítói teljes szívükkel sohasem békültek meg a *második mohácsi (nagyharsányi) csata* hőseivel, valamint annak vezéreivel: Lotharingiai Károllyal, Miksa Emmanuel bajor királlyal, Bádeni Lajossal és Savoyai Jenővel. Nemzeti emlékezetünk sikeres „labancoknak” tartja őket, s az is csak történészek körében ismert, hogy Miksa Em-

manuel sokáig II. Rákóczi Ferenc jelöltje volt a magyar trónra, s 1703–4-ben pedig katonai szövetségese. A három jeles Habsburg-fővezér pedig sohasem harcolt Rákóczi kurucjai ellen: Lotharingiai Károly 1690-ben meghalt, Bádeni Lajos és Savoyai Jenő pedig a Rákóczi-szabadságharc idején a spanyol örökösödési háború nyugati frontjain szolgált. Nem kérdéses, hogy Savoyai Jenő Magyarország Habsburg Birodalomba integrálásának híve volt, de a magyar rendi követelések számos pontjának elfogadását reálpolitikai evidenciának tartotta. Sajátos helyzet, hogy hazánkban még napjainkban is csak kevesen gondolják úgy, főleg a bécsi politikai élettel való történelmi konfliktusaink miatt, hogy a Nagyharsánynál 1687-ben elesett katonák (köztük több ezer magyar) is olyan hősök vagy vértanúk lettek volna, mint a mohácsiak 1526-ban. Még akkor sem, ha ők nem a csatavesztés, hanem a győzelem hősei vagy vértanúi. Pedig ezzel a magyarországi török hódoltság korát történetfilozófiai értelemben is le lehetett volna (le lehetne) zárni, miként az a való életben meg is történt. S a két csatatér területe és környéke igyekvő birtokosoknak és szorgos parasztoknak lett az élettere, akik közül sokan magyar–német–horvát katolikus vallású telepesekként érkeztek ide. De az is tény, hogy a térségben jelentős súllyal bírtak azok a magyar reformátusok (Nagyharsányban, Kölkeden, de Mohácson, Siklóson, sőt Máriagyúdon) is, akik „a magyar nép zivataros századai”-nak túlélői, s fogyásuk csak 20. századi folyamatok következménye.

De ne legyünk igazságtalanok a múlttal. A fenti gondolatsort – kicsit másként, mint e sorok közreadója – Klebelsberg Kunó, neves vallás- és közoktatási miniszterünk is megfogalmazta 1926. április 4-én a *Mohácsi Emlékkönyv 1526* tanulmányaihoz írt rövid, de tartalmas bevezetőjében: „A Megváltó szenvedésének napját, nagypénteket, fekete betűvel jelzi a keresztény naptár; a feltámadás vörös betűs ünnepnapja a húsvét. Mohács, 1526, a magyar nemzet szenvedésének esztendeje; Buda visszafoglalása, 1686, nemzeti feltámadásunk vörös betűs éve. Innen van az, hogy a felszabadulás 200 éves fordulóját 1886-ban az egész nemzet megünnevelte; Mohács 400 éves fordulóján ellenben nem ünneplünk, de büszke kegyelettel megemlékezünk azokról a jó magyarokról, akik a becsület után a legnagyobb földi jót, az életet áldozták fel a hazáért.” Klebelsberg jól ismerte történelmünk 17. század végi fordulatát, hiszen apai családja a felszabadító háborúk során ke-

rült Magyarországra: „És ne vádoljanak – nyilatkozta a gróf 1928-ban – engem azért, mert német nevem van; Buda visszafoglalásánál a török elleni küzdelemben mély sebbel együtt kapta a grófságot egyik ősöm, azt hiszem tehát, jogom van a vérkeresztség folytán nekem is e földhöz.” Klebelsberg Kunó nemzetünk mohácsi krisztusságának húsvétját Buda 1686. évi felszabadításában látta. Ezzel Mohácsot nemcsak Magyar Golgotává, hanem szellemi és kegyeleti magyar fővárossá is tette. E sorok írójának mégis meglepő, hogy a *második mohácsi csatáról* sem említett előszavában, sem 1926. augusztus 29-i mohácsi kegyeleti beszédében egyetlen szót sem szólt. De miniszterként sem tett különösebben azért, hogy a 17. század végi „magyar húsvét” nemzet- és hitépítő emlékvilág legyen. Mentségére legyen: ehelyett rengeteg tett az egyszerű magyar nép szellemi felemelkedéséért.

1526 Mohácsát, a krisztusi keresztre feszítés allegorikus helyévé nem is a magyar katolikus hagyomány, nem a magyar történetírás és nem a magyar irodalom tette, hanem a képzőművészet. Orlai Petrich Soma 1850–51 között Münchenben festette *II. Lajos holttestének megtalálása* című képét. Ezen II. Lajost a keresztről levett Jézus Krisztus ikonográfiájához hasonlóan ábrázolja. A magyar király holtteste egyben a korabeli (1526 és 1851-beli) Magyarország allegóriája is. Egyes kortársak II. Lajos arcvonásaiban a segesvári mártír Petőfi Sándor, a művész igaz barátja arcát vélték felfedezni. A képet 1852-ben a Debreceni Református Kollégium vásárolta meg, és azóta is ott található. A mű nagy vitát váltott ki. Toldy Ferenc, a jeles magyar irodalomtörténész Pesten, 1851. szeptember 16-án kelt levelében a következőket veti Orlai Petrich Soma szemére: „Lajost, mint fiatal embert sajnálhatni, mint király? [...] Ő alatta a nemzet betegsége halálos lett, s Mohács csak az elfordíthatatlan halálának napja! Ha ő még él is, az nem változtat a dolgon, vele a nemzet semmit sem veszített. Ő egy idegen származású, jelentéktelen, sem míg élt, sem azóta, jó ha rokonszenvet senkiben se támasztott suhanc volt.” Toldy Ferenc véleményét azonban a nemzet nem osztotta. A festmény népszerű lett, és sajátosan vegyítette Mohács és Világos szimbolikáját. Orlai Petrich Soma Mohács-felfogását Székely Bertalan tovább erősítette, amikor vele hasonló felfogásban – bár kevesebb szakralitással – festette meg *II. Lajos testének föltalálása* című képét 1859-ben, amely a Nemzeti Múzeumba került. A két műalkotásnak

nagy szerepe van abban, hogy II. Lajos feltételezett halálhelyén 1856-ban (melyet 1864-ben tovább építettek) emlékoszlopot állítottak fel, s ez napjainkban is nemzeti zarándokhely. Klebelsberg Kunó vélhetőleg maga is, de munkatársai bizonyosan ismerték a két festmény körüli polémiát. Így annak hangsúlyozását, hogy Mohács a magyar Golgota-e, Zichy Gyula kalocsai érsekre bízták, aki azonban ezt 1926. augusztus 29-én bemutatott szentmiséjében, amely egyben a mohácsi Fogadalmi templom építésének szimbolikus kezdete is volt, *expressis verbis* nem mondta ki. De az igen művelt és világot látott magyar főpap pécsi püspökként tisztában volt elődei sajátos és értékőrző szerepével a mohácsi csata hagyományrendszerében, s tény, hogy e tradícióért maga is sokat tett. 1926-ban azonban már a kalocsai érsekként celebrálta a mohácsi emlékező szentmisét, s Tomori Pál örökébe lépve, szinte kötelessége is volt a mohácsi hagyomány ápolása és építése.

A két mohácsi viadal kiegyenlítő felfogása, a reformkorban éppúgy, mint az 1850-es években, amikor Mohács és Világos – Orlai Petrich Somának betudhatóan – Magyarország keresztre feszítését jelképezte, nem volt ildomos. Különösen nem Lotharingiai Károly nagyharsányi (második mohácsi) győzelmét magasztalni, akinek unokája, Ferenc, Mária Teréziát feleségül véve, benősült a Habsburg-házba, amely frigyből a Habsburg-Lotharingiai dinasztia lett. A Béccsel való szembeesülés a kiegyezést követően sem múlt el, sőt az 1880-as évektől felerősödött: Kossuth Lajos 1894-ben Mohács díszpolgára lett. Ebbe a világba nem illett bele az egymást kiegészítő és egymást ellentételező két Mohács. Így az 1526. évi mohácsi keresztre feszítésnek – még Klebelsberg fejében is – Buda 1686. évi felszabadítása lett a húsvétja.

Sajátos igazság, hogy az 1526. évi mohácsi csata emlékvilága csak részben szól arról, hogy ott valójában mi is történt egykoron. *Mohács 1526* sokkal inkább egy önálló életet élő fogalom a magyar történeti és nemzeti gondolkozásban: a magyar önostorozás szinonimája. Egyben az egyéni hősiességen túl levő evidens erőviszonyok és helyzetek tagadása is, s ennek következtében az örök bűnbakkeresés kiélésének állandó terepe. A Mohács-értelmezések így aztán többnyire – tisztelet a kivételnek – nem is az 1526-os esztendő valós történéseiről szóltak, hanem későbbi korok magyar kudarcainak visszavetítéséről, illetve annak más történelmi csapásokkal való össze-

hasonlításairól: Trianon nagyobb seb-e, mint Mohács; a szovjet-uralom nagyobb csapás-e, mint az oszmán. Most pedig, amikor országunk végre – már lassan három évtizede – független és szabad, sokan még mindig azt keresik, kik voltak a Jagelló-korban áru- lók és rossz magyarok vagy rossz keresztények, akik miatt a máig ható mohácsi katasztrófa ért bennünket. Napjaink Magyarországon sokan nem gondolják végig, hogy akkor is, miként más korokban, voltak igaz és jó emberek, éppúgy, mint megtévedtek és gonoszak. De abban a pillanatban, amikor a hazát kellett védeni, fegyvert fogtak. (Bizonyosan többen és eltökéltebben, mint a mai kor magyarjai tennék!) Meg kellene végre értenünk, amit Szakály Ferenc Mohácsról a 400. emlékévként előestéjén, 1975-ben megjelent monográfiájában kimondott: a mohácsi katasztrófa olyan birodalmi erő következménye, amelyet Budáról megállítani nem lehetett, legfeljebb csak fékezni. Akkor – teheti hozzá az élete delén elhunyt nagy történész barátja azt, amit ő abban az időben nem írhatott le, de sokat hangoztatott bizalmasabb körében – „majdnem olyan helyzetben voltunk, mint 1944 végén vagy 1956 novemberének elején: fizikai képtelenség lett volna a szovjet hadsereget visszaszorítanunk”. De 1920-ban is ez volt a helyzet a diplomáciai élet frontján, tehetjük hozzá szomorúan, amikor a trianoni szerződést Simonyi-Semadam Sándor kormányának alá kellett írnia, Teleki Pálénak pedig ratifikálnia, mert más lehetőségük akkor már nem volt. Ha az utóbbiakat nemzetünk többé-kevésbé tudomásul vette, itt lenne az ideje, hogy a Mohács-problematikát is ekképp lássa. Ahogyan a két világháborúban elesett katonáinkat, s 1956 pesti srácait hősöknek tartjuk, úgy kell a mohácsi ütközet katonáit is hősöknek tekintenünk. Mohács ugyanis nem a gyászról, hanem a magyar hősiességről szól. Amikor 2026-ban nemzetünk ismét fejet hajt elesett katonáink emléke előtt, a csata 500. évfordulóján, és számba veszi az egykor történeteket, remélem, az majd végre a magyar hősiességről (amely természetsszerűleg magában foglalja a mártíromságot is), valamint a nemzeti összefogásról és összetartásról fog szólni. Ez a vonás egyébként a mohácsi emlékezőekben mindig is megjelent, még ha időnként kellőképpen nem is vettük észre; valamint tartalmazza Mohács közép-európai vonatkozásait is. S mindezt nagyban segíteni fogja, hogy *Mohács 1526* és *Nagyharsány 1687* is méltó helyére kerüljön a magyar történeti tudatban és a nemzeti közgondolkodásban.

A török történetírás és történeti emlékezet is élesen számon tartja az oszmán-török hagyományvilág nagy szultánjának, I. Szulejmánnak mohácsi győzelmi napját. Úgy tűnik, hogy augusztus 29. a szultánt körülvevő emlékezetben, az ő életében, magyar vonatkozásokban, amolyan különleges napnak számított. A közép-európai terjeszkedés útjára lépő fiatal szultán első hadjárata során, 1521. augusztus 29-én léphette át a nándorfehérvári vár kapuját, amellyel kiköszörülte dinasztiája egykori csorbáját, amelyet dédapja, II. Mehmed szultán szenvedett el Nándorfehérvárnál 1456 nyarán. A nándorfehérvári győzelmén fellelkesült szultán, történetírói szerint uralkodásának egyik legnagyobb győzelmét 1526. augusztus 29-én Mohácsnál aratta. Ezek után már nem véletlen, hogy az a nap, amikor a szultán katonái megszállták és elfoglalták Buda várát: 1541. augusztus 29. lett. Nem kétséges, hogy Nándorfehérvár esztének (valójában feladásának) napja és a mohácsi csata időpontja véletlenül esik egybe. De Buda megszállása már igazodott és igazodhatott, a szultáni erőfölény okán, a „szerencsés naphoz”, amely napon azonban I. Szulejmán katonáinak a várért nem kellett harcolniuk, mert azt (valakik vagy valaki parancsára) magyar őrzői maguktól átadták nekik. Azt, hogy augusztus 29. mennyire élt a szultán körüli emlékezetben, Szigetvár 1566. évi ostromának története is mutatja. Szokollu Mehmed nagyvezír nagy támadást indított ezen a napon, hogy erői a várat elfoglalják, és ezzel is Szulejmán magyarországi győzelmi napjának tekintélyét erősítsék. De katonái nem jártak sikerrel, s Szigetvár még szeptember 7-ig tartotta magát.

Sajátos fintora a sorsnak, hogy Keresztelő János két ereklyéje (koponyacsontjának egy része és egyik alsó karja) az oszmán-török uralkodók kincstárát – köztük I. Szulejmánét is – gazdagította, s napjainkban az isztambuli Topkapı Szerájban láthatjuk. Könnyen előfordulhatott volna az is, hogy a Topkapı Szerájban Szent István koronája is Keresztelő János ereklyéi mellé kerül. I. Szulejmán szultán az 1529. évi hadjárata során kézre kerítette a magyar szent koronát is, hónapokig tábori kincstárában őrizték, hosszas mérlegelés után küldte csak vissza azt Szapolyai Jánosnak, a mellette álló, vele szövetséges egyik magyar királynak. De a Szűz Mária-kultusznak is van török vonatkozása. Epheszosz (török nevén Selçuk), ahol a meghatározó (de vitatott) keresztény hagyomány szerint a Szent Anya elszenderült, lassan

A nagyharsányi csata emlékköve
(Nagyharsány, forrás: www.nagyharsany.hu)

ezer éve a török világ része. Ma az egykori ókori nagyváros romjai mögötti dombokon (Bülbüldağı) áll az a ház, ahol Szűz Mária élete utolsó éveit élte. Innét sugárzik ki Nagyboldogasszony ünnepének, Szűz Mária Mennybevételének szellemisége. Az Epheszosz melletti Szűz Mária háza (Meryem Ana Evi) megható zarándokhelye a világ keresztényeinek, amelynek látogatását a török állam biztosítja, és biztonságát török katonák őrzik. A magyar katolikus hagyományban is erős Mária-kultusznak is e város a szülőhelye. Az epheszoszi egyetemes zsinat mondta ki 431-ben, hogy Mária „Istenszülő”, s ezért külön tisztelet illeti meg. Ennek a tiszteletnek az útjai sokfelé vezettek. Nekünk, magyaroknak patrónánk és a török uralom alóli felszabadulásunk elősegítője lett.

A kör ezzel bezárult. Az egykori török hódítók a törökországi keresztény szent helyeken zarándokokat fogadnak. Mi pedig Mohácsra az oszmán múlt iránt érdeklődő török látogatókat. A két világ között ott van ugyan a történelmünkön átörökített magyar fájdalom, de a feltámadás és az újjászületés öröme is: a *via dolorosa hungarica* és az abból következő Magyar Feltámadás. Két Mohácsunk van: a Golgota Mohácsa és a Feltámadás Mohácsa-Nagyharsánya, amelyek egymás kiegészítői. Ez a velünk élő Mohács(ok) eddig kellőképpen meg nem értett, legfontosabb üzenete.

MARCSÁK GERGELY

„A mi üdvünk a változás...”

*Kalandvágyból az idő folyosóján
képzeletem olykor új szobákba nyit.
Ilyen véletlen csapongás során
találtam meg az ágyban fekvő Adyt.*

*A halállal s egy tablettával küzdött,
nem tudta őket lenyelni szegény.
Csapzott haja homlokára hullott,
táltos szemében pislákol a fény.*

*Nagyokat kortyolt, s faggatni kezdett
a vizespoharat félretéve.
Ung-vidék? – mosolygott. – Jártam ám ott.
Ha jól emlékszem, lassan húsz éve,*

*hogy én, a váradi zsurnaliszta
élvezhettem a dobronyi nyarat.
Ki hitte volna akkor, hogy a vers
szószólóvá és vátesszé avat?*

*Arcát a párnába nyomta. Köhögött.
Vizet töltöttem üres poharába.
Elfúló hangon, sóhajtva mondta,
hogy hiába, jaj, minden hiába.*

*Gondolkodtam, mit mondjak vigaszul.
Hogy nem lesz több különös nyár éjszaka,
mi csak versből ismerünk disznófejűt,
és hazug a lélek rözse-dala?*

*Hogy szabad hazánk, a régi ugar
száz év múlva borul majd virágba?
Ady bánatos szemébe néztem,
és sírtam: hiába, minden hiába.*

HEGEDŰS IMRE JÁNOS

Üngürüs

Az apród a budai vár egyik sarokszobájában nagy buzgalommal tisztította a király szattyánbőr csizmáját, latin verssorokat mormolt közben, Vergilius hexameterait, Ovidius valamelyik lágy elégiáját, a láb-beli pucolása nem zárta ki a nagy latinokat, hosszú szövegeket tudott kívülről.

Balog volt, ezért az ügyesebb kezét mozgatta, úgy járt a kefe, mint a villám, másik, a jobb keze könyökig a király csizmájában.

Akkor volt igazán boldog, amikor a felséges úr beparancsolta az öltöztető szobába, s ő feladta rá a selyeminget, a szűk nadrágot, a harisnyát, tunikát, felhúzta a lábára a csúcsos cipőt, ráterítette a vállára a bíborpiros vagy mélytüzű-kék brokátpalástot, összekapcsolta a gyémántköves boglárral, a végén alázattal nyújtotta át a kócsagforgós főveget. Ilyenkor minden porcikáján bizsergés futott végig, úgy érezte, átáramlik az ő testébe a szent olajjal felkent, megkoronázott felség tüze.

Révülten bámulta a fiatal király délceg alakját, aki csak két-három évvel volt idősebb nála, gondolatban – amiről persze a felség nem tudott – összemérte a magasságukat, kétujjnyival volt alacsonyabb, ha ruhát cserélnénk, villant meg benne, zavarba jönnének a látogatók, akik egymásnak adják itt, a budai várban a kilincset.

Vállra omló, hullámos haja volt a királynak, s amikor az apród fésülte, erős izgalom hullámozott át rajta, egyedül ő tehetett rá kezét a király fejére, egyedül ő foghatta meg s húzhatta félre a fülét, hogy egy rakoncátlan hajtincs kiszabaduljon onnan, nem volt az országban még egy személy, aki ilyen testközelen élt volna a koronás fővel.

Angyalarcú az én fiatal gazdám – gondolta az apród –, bizonyára ilyenek a szeráfok a mondákban, csak abban különbözik tőlük, hogy neki nincs hat szárnya.

A reggeli öltöztetés után ezernyi gond szakadt a nyakába, fogadta a fullajtárt, aki a heroldtól hozta a lovagi tornák címerjeleit, jelvényeit, ha a király vadászatra készülődött, rácsatolta a ménre az aranyszövésű takarót, lovagi tornák előtt vértjébe, páncéljába öltöztette, fényesre csiszolta a sarkantyúját, szóval

szusszanásnyi szabad ideje sem volt, de boldogan csinált mindent.

Ha mulatságot rendezett az udvarmester, ami gyakran megtörtént, a király lábához ült, pengette a lantját vagy a kobozát, kellemes tenor hangján széphistóriákat, érzelmes trubadúrdalokat énekelt, még az is megtörtént, hogy a nagyméltóságú nemes urak félkörben álltak a trón előtt, s ő ült az emelvény küszöbén. Ilyen különös kiváltságot senki sem élvezett az apródon kívül.

De sem a napi gondok, sem a víg mulatságok nem vonhatták el a tudományoktól, a felség parancsára sűrűn látogatta a bibliotékát, tanulmányozta a régi bölcsesket, sétált a kert kacskaringós ösvényein a tudós professzorokkal, és deák nyelven folytatott disputát velük: a király apródja nem lehet tudatlan – hangzott az intelem.

Akkor volt szomorú és dühös, ha a királyné át-sétált a férje lakosztályába, s neki kotródnia kellett; ilyenkor a féltékenységtől olyan szívdobogást kapott, alig tudott lecsillapodni.

Mások sem állhatták a gögös asszonyt, lepittyedt ajakán ott delett a megvetés, szúrós, apró szeméből sugárzott a gyűlölet, ki nem állhatta a magyarokat. Látogatásai akkor lettek sűrűbbek, amikor a királyi pár hintóba ült – ő, az apród persze lóháton ügetett –, s a tüzes ménnek egy trappban kiszáguldottak velük Visegrádra. Kisebb volt a palota, mint Budán, egymásba botlottak a király emberei a vendégekkel, a vendégek a szolgálkkal.

Az apród nem szerette Visegrádot. Hogy szerette volna, amikor itt érte utol őket a vészes hír? Tomory Pál méltóságos érsek úr érkezett gyorskocsin a déli végekről, s jelentette a királynak, hatalmas erővel kényszerül az országra törni a török. Pletyka is terjengett a nagyhatalmú úrról, azt hírelték, szerelmi csalódások miatt állt be a ferencesek rendjébe, ahonnan most kirángatták a török vész miatt. Az apródot izgatták a pletykák, mert még soha nem volt szerelmes, nem került olyan helyre, ahol az ő egyszerű rangjához illő ifjú hölgyek megfordultak volna.

Bort töltögetett az ivócsanakokba, igazi tokajit, hallgatta a király és a főúr beszélgetését, s beleszédült a gondolatba: el kell hagyni a fényes palotát, hadba kell szállni, táborba kell vonulni, talán véres viadalra kell felkészülni a pogányokkal. Féltette a fiatal, daliás királyát, miatta rettegett, tudta, mindig a koronás fő kerül a legnagyobb veszélybe, ha kitör a háború.

Már mindenki nyugovóra tért, elcsendesedett a várkastély, az apród kiment a mellvédre, ahonnan látszott a méltóságos Duna. Holdvilág volt, éjszaka csak az égi lámpás fényében látszik a folyam, az ezüst víztükör ragyogott, mintha óriáskígyó kanyargott volna a hegyszorosban, s ő különös borzongást érzett.

– Délre hömpölyög ez a nagy víz – mondta félhanyagosan –, oda, ahonnan Tomory nagyúr jött, ahol bizonyára pusztít már a pogány, kivágják a keresztény anyákból a magzatot, a nagyobbacska gyermekeket és ifjakat összefogdossák, eladják rabszolgapiacon, vagy janicsárnak nevelik, akik aztán, ha felnőnek, sokszor saját vérük ellen fordítják a fegyvert.

Fogta a mellvéd peremét, úgy szorította, elfehéredtek az ujjai, és megmagyarázhatatlan félelem kínoztta.

Éjfél tájban szédelgett be a szobácskájába, nyugtalanul hánykolódott reggelig a heverőn, zavaros álmokat látott, víz helyett sárkány tekergett a Duna medrében, szája tátva, előtte a király...

– Megállj, gyilkos!

Saját sikoltására ébredt.

Miután visszatértek Budára, főurak jöttek, követelek érkeztek, de az apród kimaradt a traktákból, meg sem közelíthette a tróntermet, csak akkor értesült arról, hogy mit határoztak, amikor már pakolni kellett, hadi útra indult a felséges úr. Elveszett a szolgák seregében, tanácstalanul csetlett-botlott, úgy érezte, másodszor maradt árva. Szüleit és minden rokonát lemészárolták a délvidéki véres harcokban, árvagyerekként került az udvarba, s most elérhetetlen távolságba ragadta a királyt a hadi készülődés.

Később, már felnőtt fejjel, a sereg vonulásának csak egy-két szálláshelyét tudta felidézni. Érd azért maradt emlékezetes, mert ott pusztult el a király kedves lova, a Muci. A felség ezt a fiatal, sárga kancát szeretete összes lovai közül a legjobban, kecses, harmadfücsikó volt, még beszélni is szokott hozzá, csak ritkán ült fel rá, a királyi istálló díszének tartotta.

Az apród is gyakran etette csemegéivel a kedves állatot, olyankor mozgékony ajkai csiklandozták a tenyerét, muszáj volt kacagni, meg is köszönte a kanca, hóka fejét lóbálta föl-le, föl-le, úgy himbálózott a fehér fölt a homlokán, mint egy fáklya.

Először csak botladozott a ló, látszott, hogy fárad nagyon, aztán térdre esett, földhöz verte magát és zihált, sípólva, nehezen lélegzett. Vendéglátó gazdájuk, Sárkány Ambrus nagyságos úr lódoztort hívatott, az erőszakkal nyomta le a torkán házi készítményeit, ecettel, pálinkával dörzsölte a nyakát, hátát, oldalát, eret is vá-

gott rajta, de semmi sem használt. Hasa felpuffadt, lábai megdagadtak, patakzott róla a habos veríték, teste átforrósodott, orrllyukaiból először takony, aztán véres, gennyes folyadék csorgott, szeme kidülledt, elhomályosult.

Senki nem aludt azon az éjszakán, Muci fájdalmas nyerítése, zihálása, hörgése behallatszott a kúria termébe.

Másnap reggel múlt ki.

A király sírt.

Az apród akkor látta először a gazdáját sírni. A kíséret baljós jeleket olvasott ki Muci pusztulásából.

Cigányok vitték ki a tetemet a dögkútba, s elföldelték, nehogy valamilyen rossz betegség átterjedjen a többi lóra.

Ercsiben csapatok érkeztek, Földváron újabb traktát tartott a haditanács, Paks, Tolna következett.

Bátán parancsoltak végleges megállást a felséges urak, nem messze innen, Mohács mezején minden csapatnak kijelölték a szálláshelyét, a király sátrát is felállították.

Karnyújtásnyira voltak az ellenségtől.

Mégis örült az apród, mert egy-két órára visszakarta gazdáját, legalábbis így értelmezte ő ezt a nyugalmi állapotot, bemehetett a királyi sátorba, fölnyitotta a cifrapántos utazóládákat, kiszedte a ruhákat, csizmákat, tolldíszeket, medalionokat, nyakláncokat, karkötőket, ezekbe fogom beöltöztetni öfelségét, hogy tündököljön a haditanácsban az ország dolyfős oligarchái előtt. Le-foglalta a sok apró gond, csak másnap tudta meg, hogy a csata elkerülhetetlen, s abban a királynak azért kell részt vennie, mert nála nélkül nem harcolnak az urak.

Senki sem törődött vele. Bizonyára valamilyen haditerv alapján működik ez a hatalmas sereg, de hozzá nem jutott el, csak a fegyverek zörgése, lovak nyerítése, káromkodás és ima.

A király a csata előtti napon szónoklatot intézett a katonáihoz, amit az apród úgy szívott magába, mint méh a nektárt:

*„Személyesen jöttem el ebbe a nagy veszedelembé, azért, hogy az ország megmentésére és a ti jóléte-tekért saját életemet a szerencse minden változásá-
nak kitegyem. Hogy tehát senki se találhasson az én személyemben mentséget a saját gyávaságára..., a mindenható Isten segítségével holnap én magam személyesen fogok elmenni veletek oda, ahova mások nélkülem menni nem akarnak.”**

* A király szónoklatát szó szerint idézi a szemtanú, Brodarics István a mohácsi vészről írott historiájában.

Felsorakozott a sok délceg dalia, hetyke lovas, elszánt gyalogos, és türelmetlenül várták, hogy rárohanhassanak a domb mögött meghúzódó ellenségre.

Sárgaszőrű, aprócska lován ült az apród, elvegyült a tömegben, arra nem is gondolt, hogy az élete veszélyben forog. Nyugtatta a nagyszámú páncélos csapat a király mögött, testőrök vették körül személyét, nem eshet baja. Az ország zászlaját Drágy János országnagy vitte, ezt a nagy síkságon felvonuló minden katona látta.

Hosszú, kínos várakozás után dördültek el az ágyúk, csapódtak égre a csatakiáltások, egyik oldalon Jézus!, Jézus!, másik oldalon Allah!, Allah!; kavarodás, por, füst, a lehanyatló nap eltűnt az égről. Az apród még látta, hogy fölteszik a sisakot a király fejére, aztán gazdája végleg beleolvadt a hullámzó áradatba.

Csak a zűrzavar, az előre-hátra torlódó csapattettek vad küzdelme, kürtök, harsonák hangja, dobszó maradt meg az emlékezetében. Összevegyült a két sereg, handzsárok, szablyák, pallosok villogtak, buzogányok csaptak le, dzsidák emelkedtek, dárdaerdő nyomult, láncos ágyúgolyók repültek, kartácseső hullott, tarackok, pattantyúk pufogtak, puskák ropogtak, vér fröccsent, sisak hasadt, koponya roppant, és ordítottak, úgy ordítottak a törökök, mint a pokol ördögei.

Ő sem tudta már, hogy előre, az ellenség irányába halad-e vagy oldalra, esetleg hátrafelé sodródik, erős ütést érzett a fején, melegség öntötte el, lebukott a lováról, egy elpusztult, de még rángatózó ló tetemére esett, s mielőtt elveszítette volna az eszméletét, négykézláb bemászott az állat hasához, s fejét befúrta a két első láb közé.

Ájulásából sűrű eső térítette magához néhány percre, látta, éjszaka van, visszajejtette a fejét, aludni akart, kívánta az édes kábulatot.

Amikor megvirradt, dervisek, janicsárok, szolgálk járták végig a csatateret, egyikük felfigyelt a ló hasához tapadó apródra, először le akarta szűrni, de meggondolta magát:

– Ez még gyerek, jó lesz janicsárnak.

Nyöszörögve szólalt meg, szerencséjére latinul:

– Ubi est rex? Hol van a király?

A nagy birodalom nem működhetett tolmácsok nélkül, a keresztény fejedelmekkel és királyokkal rendszerint latinul értekezett Szolimán, a mindenható padisah, a fővezéretet is latin tolmácsok kísérték hódító útjaikra, ezért a fogolyszedők parancsot kaptak, hogy mielőtt leszűrnének egy ebhitű, gyaur kutyát, győződjenek meg, tud-e latinul.

Keresztüldobták egy hátaslovon és kivitték a hadszíntér szélén várakozó szekerekre, amelyeken egymás mellé vagy egymásra dobálva megkötözött foglyok feküdtek, többen véresen, sebesülten. Akik meghaltak, azokat a janicsárok útközben ledobálták.

Elindultak az oszmán birodalom fővárosa felé.

*

A rabok semmit sem láttak Isztambul pompájából. Többnapos, iszonyú út után érkeztek meg, s valahol kint, a hóstátban, távol a mecsetek, minaretek, főúri paloták negyedétől, beteretlék őket egy sötét, mocskos istállóba, a csatába elvitt lovak helyére. Aki nem tudott járni, azt lábánál fogva húzták.

Az apród feküdt a szalmán, sebláza miatt csak ritkán, rövid időre volt eszméleténél, haja a vértől megszetapadt, szép, bársonyos ruhája cafatokban lógott, fejsebe gennyesedni kezdett.

Rangos efendik, agák, bégek, katonák jöttek, rabszolgapiacca változott a lóistálló, azt firtatták, melyik fogoly mire lenne jó, megvizsgálták az izmokat, a csontozatot, még a fogazatot is, és vitték egyiket rabszolgának, másikat málhásnak, harmadikat gályára, evezőlapát mellé.

Az is érdekelte őket, nem vegyült-e közéjük főrangú gyaur, akiért magas váltságdíjat lehet kérni.

Az apród zsenge életkora és latitudása miatt értékes fogolynak számított, ezért medreszbe, oktató intézetbe vitték, terdzüman lesz, mondták, vagyis tolmács, ez volt az első török szó, amit megtanult.

Itt már nem azt a moslékot kapta, amit az istállóban, cintálon rizst, birkahúst hoztak, a víz is tiszta volt, mert a törökök féltek a ragályos betegségektől, egy felcser kimosta, bekötözte a sebet, amely szépen gyógyult, kezdett erőre kapni.

Letépték róla az apróruha cafatait, és egy teveszőrből készült kaftánt húztak rá, lábaira sarut. Mivel már kiütközött a szakálla, néhány hét után, ha tükörbe pillantott s meglátta az arcát, marcona török nézett szembe vele, egyedül kék szeme világított a vörhenyes szakállbozótban, akárcsak a seregélyek tojása az odúfészekben.

Latinul jól beszélő tolmácsok közé került a mecsetiskolában, azok figyelmeztették, sürgősen tanulja meg az oszmán-török nyelvet, nagy hasznát veszi, törökül beszélni mesterséget, szakmát jelent: „turki honer”, ők is így kezdték, valamikor ebhitű keresztények voltak, de a próféta tanításának fényénél sötét elméjük megvilágosodott, itt a hit és a nyelv egyben

van, nem lehet különválasztani. Legyen nagyon szorgalmas, ha nem akarja, hogy gályapadhoz láncolják, hogy korbács hasogassa a hátát, ha nem akarja hullámsírban befejezni az életét.

Egy idős aga vezette ezt a tolmácsiskolát, különösebb szertartás nélkül írta be az ő nevét a nyilvántartóba: Mahmud. Gyakori név ez keleten, más népek is használják, így esett át az apród szempillantás alatt a török keresztiségen.

El kellett fogadni, mert ha valakinek nincs neve, azt nem lehet megszólítani, annak nem lehet parancsolni. Hetek, hónapok teltek el, amíg megszokta, hogy ő már nem királyi apród, hanem Mahmud és a szultáni udvar tolmácsa: terdzsüman.

Az ábécével küszködött sokáig. Arab-perzsa betűket használtak a törökök, s a kacskaringók, a cifra bogarak összefutottak a szeme előtt. A tanítója, az ögretmen tudta ezt, ezért mormolással, zsolozsmázással, szövegek ismétlésével gyakoroltak. Valamikor a latint is hasonló módon, inkább a fülével, mint a szemével tanulta meg.

Megdöbbenve tapasztalta, hogy a törökök is ragokkal szerkesztenek mondatokat, akárcsak a magyarok, és végződésekké képeznek új szavakat, még az arab vagy perzsa szavakhoz is hozzátoldják azokat.

Annyira lefoglalta a tanulás, semmit sem tudott a külső világról.

Aztán egyszer, mint a villám, úgy csapott belé a borzalom. Két költő-krónikás beszélgetett, s mivel az egyik még csak törte az oszmán-török nyelvet, latinra fordították a szót. Ebből a párbeszédéből tudta meg, hogy a magyar sereg iszonyatos vereséget szenvedett Mohácsnál.

A mesélő tájékozott volt, aprólékosan részletezte a csata eseményeit, a gyáva, gyaur kutyák pusztulását, az igazhitű oszmán sereg győzelmét, a fényes orcájú padisah megdicsőülését:

– Megbüntette Allah – legyen dicső a neve! – a magyarok királyát, megáradt patak vizébe fulladt lovastól a hitetlen kutya. Kár, mert emiatt nem tudták vitézeink a fejét kardhegyre szúrni és a fényes orcájú padisah elé vinni.

Mint kivágott fa, úgy dőlt el az apród. Földre zuhant, napokig feküdt ideglázzal, öntudatlanul.

*

Második élete semmiben sem hasonlított az elsőhöz.

A túlvilágról tért vissza, amikor fölbredt delíriumos kábulatából, látott, hallott ismét, de mintha há-

lyog nőtt volna a szemére, mintha köd ereszkedett volna az elméjére.

A sok izzadástól kiszáradt, hosszasan ivott egy nagy cserépedényből, a szolga, akit odarendeltek, hogy gondoza, elkísérte a fürdőmedencébe, utána ecetes, vizes ronggyal dörzsölte végig a testét. Lábadozott még egy-két hétig, aztán elvegyült a színes, tarka sokadalomban.

Költők, tolmácsok, műfordítók, történetírók, másolók, levelezők dolgoztak serényen a díván hivatalában, egy célt követtek: versenyezve, egymást túlszárnyalva, cikornyás, szóvirágos nyelven dicsőíteni a fényes ábrázatú padisah és – ezt is hamarosan tapasztalta – minden áron megnyerni a fővezérek kegyét, akik élet-halál urai voltak.

Évek teltek el.

Az apród nyelvtelenségnek bizonyult. A sok nyelvvaltozat közül a török-perzsa-arab keveréknyelvet tanulta meg, ez volt az elbeszélő próza és a költészet nyelve, s mivel az írások, tolmácsok, fordítók nagy részét fogságba esett rabokból nevelték ki, ezért a latin oktatásával bízták meg, szerb, makedón, albán, olasz, litván, orosz ifjak kerültek a keze alá, s ő csodákat művelt. Nem a grammatika szabályait sulykolta, hanem az érzelmeket, a szenvedélyeket korbácsolta föl, szeretni kell a nyelveket, mondta, minden nyelv egy-egy soktornyú csodapalota, s a termek ajtóit varázsszavakra nyílnak meg.

A nagy, kongó üresség helyébe, amely a király halálhíre miatt keletkezett a lelkében, kezdtek más tartalmak beáramlani. Bölcs, nagy tudású imám magyarázta az egyetlen szent könyv, a *Korán* igazságait.

Ezt a meredek ormot is meg kellett mászni. A *Korán* Himalája-csúcsait.

Kezdetben idegenek és ellenségesek voltak számára az iszlám dogmák, különösen, ha arra gondolt, hogy a hazavesztés után nyelvet és hitet kell cserélnie. Előkelő rab volt az udvarban, megbecsült szolga, de testével, lelkével, szellemével nem ő, hanem mások rendelkeztek.

Aztán lassan, észrevétlenül, ahogy a korallok építkeznek a tenger vizében, úgy rakódtak rá a szent könyv tanításai.

Nem az ész, nem a gondolat világította az útját, hanem a ritmusban lakó nyelv-zene, az ütem, a szótagszám, az édes dallam, a forma. Olyan a *Korán*, gondolta, mint egy színes tollú, cifra madár, a vers prózával, tudományos értekezéssel váltakozik, s ő,

akárcsak egykor a latin klasszikusokat, ujjbegyeivel dobolva, máskor lábával ütögetve a taktust, hatalmas szövegrészeket tanult meg s mondott fel hangosan a mesterének. Sorra vette a szúrákat, nem a tartalomra, hanem az ütemre, a rímre figyelt, beleborzongott az asszonáncok szépségeibe, gyönyörködött a 6348 versbetétben, az ájákban, ez Kelet pompája, ez Ázsia igazi arca, a cifraság, a dísz, a szövegek, mondatok, művek, épületek ornamentikája, nem mentesül hatásuk alól senki. Megtapasztalta, hogy a csodálkozás, az ámulat dúsítja az érzelmeket, megtapasztalta, hogy a szépség ópium, a szépség eufóriát fiadó kábítószer, szép az, ami fényes, ami tündöklő, ami misztikus, mert minden szépség Allahtól származik.

Az első harmincnapos ramadán, amelyen részt vett, elegendő volt arra, hogy a hangosan elolvasott *Korán* behatoljon pórusain és felszívódjon benne. Repedések keletkeztek keresztény hitének a falán, halkult fülében az egykori lány lantzene és a koboz édes pengése, megszokta a rikoltó sípok hangját, már nem zavarta a szultáni udvar zsidongása, nem tűnt vakkantó ugatásnak a török szó.

Kelet cirádás cicomája, szépségarzenálja átrendezte ízlését, megváltoztatta világlátását, ködbe süllyedtek Európa gótikus tornyai, lassan elhalványult benne szép Pannónia, a kenyérről elnevezett ország, amelynek amúgy is halálhírét költötték.

Most esett igazán fogságba, nem a mohácsi mezőn. Élete nagy vízváltatója meredt szembe vele: magyar ő, vagy már török? Keresztény vagy muzulmán?

Lassan, inkább ösztöneire, mint az ész szavára hallgatva, anélkül hogy pontosan meg tudta volna mondani, mi történik vele, hazát épített magának. Új hazát, másat, mert az, amelyikből elhurcolták, megfoghatatlan, homályos, talán nem is létezik.

Kötélhágsót font nyelvből, művészetekből, Kelet kultúrájából.

Eszébe jutott egykori gazdájának intő szava: a király apródja nem lehet műveletlen.

Ő most is apród, a tudomány apródja, igaz, szolgának nevezik, de nem maradhat tudatlan, szerencsére nyitva állnak előtte a tudás csatornái, pergamentekercsek ezreit tanulmányozhatja a hatalmas könyvtárban, megtanult arabul, perzsául, híres történetírók

munkáit olvassa, igen, igen, a tudás lesz az ő hazája, menedéke, mentsvára, oázisa.

Mintha sámánok búvölték volna el, révült állapotban, de állandó belső izzásban teltek a napjai, csak a megrendült lélek belső tartományaiban volt otthon. Híre, nagyon nagy híre keletkezett. Az ajándékba kapott Mahmud név mellett állandósult a másik neve, a terdzsüman: Mahmud Terdzsüman.

Ő lett a tolmácsok népes seregének ura, parancsolója.

A szultán többször maga elé rendelte, magyar követek is érkeztek, azokkal csak általa tudott a fényes ábrázatú beszélni, s amikor újabb hadjáratot indított Magyarország ellen, magával vitte.

1543-at írtak.

Az oszmán sereg fergeteges ostrommal foglalta el Székesfehérvárt, s az egykori apród első útja a könyvtárba vezetett. Mielőtt azt is kirabolták volna, mielőtt a janicsárok máglyára hordták volna a díszes köteteket, lehúzott a polcra egy könyvet.

Őskrónika került a kezébe. A magyarok latin nyelvű krónikája.

Nagyot kondult benne a múlt, s miután visszatért Isztambulba, úgy vetette bele magát a latin szövegbe, mint a gyöngyhalászok a tenger vizébe.

Nemcsak azt mesélte el az ismeretlen szerző, hogy Nemród két fia, Hunor és Magor gímszarvast üldözve, elindultak nyugatra, és a vadászatból honfoglalás lett, hanem azt is, hogy miután a magyarok letelepedtek a Duna–Tisza közötti síkságra, *ott az ő nyelveket beszélő törzseket találtak*.

Ez a felfedezés – gondolta Mahmud Terdzsüman – meg fogja rázni az eljövendő magyar krónikásokat.

Már ha egyáltalán lesznek még valaha magyar krónikások.

Hozzákezdett élete nagy munkájának a megírásához – Tarih-i Üngürüz: *A magyarok története*.

Természetesen az igazhívők urának ajánlotta a cifra, cikornyás, dagályos oszmán–török nyelven hőmpolygó, a prózát verssel váltogató, különös munkát:

„*Határtalan köszönet és megszámlálhatatlan dicsőség a feltétlenül létező Padisahnak!*”*

* Blaskovics József fordítása.

TARI ISTVÁN

Krumplicsírák lilája

Lentségi sestina

*Az üldözés kizöldül, új erőt ad,
Fogatlanul motyog a Délvidék,
Szirmokkal havazó borús kavalkád,
Elárvult nyelv, szúrágta régiség
Alól hosszú krumplicsírák lilája –
Összefonódásuk hoznák világra*

*Magukkal vinnék a felső világra
Kapaszkodásukat, mely jelet ad,
Ha pusztul a Lentség, a Délvidék,
Ha ellehetetlenül e kavalkád,
Az önmagát temető régiség,
Az élni akarás szívós lilája...*

*Ziháló orgonabokrok lilája
Cibálva dől e kifosztott világra,
Hol lelkesedésből keveset ad
Az elnyomók szándéka! Délvidék:
Önpusztításból szenvedély-kavalkád,
Magába csavarodott régiség*

*Dohos bútorokba zárt régiség,
Garázdaságok tűnő árny-lilája
Maradhat erre az árnyékvilágra,
Alávetettséget lökése ad,
Míg lassan kiürülő Délvidék
Megtöretése ünneplő kavalkád!*

*Fölpántlikázva már mímelt kavalkád,
Piacon árusított régiség,
Ökölsapások fölpüffedt lilája
Köp megnyomorítottan a világra,
Ahol fennhéjázó téblábolást ad
Kiváltságok földjén a Délvidék*

*Félve kimondott név ez: Délvidék!
Gyávák orgiája, véres kavalkád,
Betájoltak átkozta régiség,
Agyonkínzottak szájának lilája
Dicsőíti hóhérai világra
szóló gatzetteit, felmentést ad*

*Szülőföldet ad szájba a Délvidék:
hörgő kavalkád krákog, régiség
lilája vetődik a vakvilágra*

RÓNAI-BALÁZS ZOLTÁN

Dal Suzuki Swiftről és Horvát Tengerpartról

*Ha nem nyomorogsz, de sokra se vitted,
az vagy, ki jó kis Suzuki Swiftet
vesz, mert az nem hagy az út szélén soha,
nem zabál, futkároz ide meg oda,
csak kicsit liheg, ha jön a meredek,
és hátul elfér a két gyerek.*

*Ha nem nyomorogsz, de sokra se vitted,
az vagy, ki outlet-frakkban feszített
az esküvőjén, s most Horvátba jár
a családdal, ahol tíz nap a nyár.
Mert ennyi kell!, a kék tengert fény veri,
és esti teraszon tenger gyümölcsei,
ha nem nyomorogsz, de sokra se vitted.*

*Ha nem nyomorogsz, de sokra se vitted,
az vagy, ki pártok szavait hitted,
először még négyévente, mindet,
aztán már csak nyolcévente, mintegy,
mostanra meg rájöttél, hogy mindegy,
ha nem nyomorogsz, de sokra se vitted:
csak Horvát Tengerpart legyen, meg Suzuki Swifted.*

A Vajda Péter utca

*Állítólag
sohase voltunk mi egy nép.
Most se vagyunk.
Mint a Népliget
közepén a Vajda Péter utca:
csak egy tábla a magyar,
de nincsenek házak,
se semmi, csak egy veszélyes erdő.
Ebben az erdőben egyáltalán nem
szökell Csodaszarvas.
Létezik pedig, csak nem itt.
Nekünk nem.
És mikor kimondjuk a nevét,
már csak a régmúlta gondolunk.*

FECSKE CSABA

Figurák

Janika is egyike volt azoknak a furcsa figuráknak, akik akaratlanul is színt vittek az idő aljára süllyedt falu szürke életébe a többi embertől elütő egyéniségükkel, fogyatékoságukkal. Janika apám korú férfi volt, mégis mindenki, még a taknyos gyerekek is Janikának szólították, és ő úgy is viselkedett, mint a Janikák, lelkendezve beszélt, olyan örömmel a hangjában, mintha megnyerte volna a lottó ötöst, mintha az egész világ a barátja volna, mintha ez az olykor kegyetlen világ véletlenül talált játékszer volna. Holott ő a valóság kérges tenyerébe szorított ártatlan kis madárka volt.

Az erdőben élt egyedül az erdész házában, amely egy takaros kis tisztás szélén állott, a tisztás egyik zugában hideg vizű forrás fakadt, életet adva a falu felé szaladó, tiszta vizű pisztrángos pataknak. Amit a falu népe Patakcsának nevezett. Janika őrizte az erdész teheneit, kolompszó jelezte, éppen merrefelé legelteti kis csordáját. Ha észrevett valaki arra kószáló lelket, az bizony egy jó ideig nem szabadulhatott árként rázúduló, lelkendező szavaitól. Csak ritkán jött be a faluba, mégis mindent tudott, ami a faluban történt, tudta, melyik lánynak melyik legény udvarol, kinek kötik be a fejét szüretkor, kinek veszett el a kendermagos tyúkja, még azt is tudta, hogy melyik tüzes vérű fiatalasszony csalja az urát. Sőt, még azt is, hogy egyest kaptam az *Anyám tyúkjából*, mert elfelejtettem megtanulni. Földöntúli képességek birtokosának tűnt, holott csak egy földhözragadt szerencsétlen flótás volt. Nyáron mezítláb ment a templomba, föl a kórusra, ahol egyből az orgona fújtatójára állt, méretes talpa alatt eltűnt a fújtató pedálja, átszellemülten hallgatta aztán az orgonaszót, volt úgy, hogy behunyta a szemét, félő volt, hogy kicsúszik kezéből a kapaszkodó kopott fogantyúja és elvágódik a földön. De ez sohasem fordult elő, az ő lába alatt primán működött a fújtató, ennek következtében egyetlenesen, szépen szólt az orgona, nem olyan fuldokolva, mint amikor mi, gyerekek fújtattunk.

Janika fültanúja volt, amint nővére a kerítés mellett diskurált a szomszédasszonnyal, aki indulatosan panaszkolta, hogy ellopták a kertből kelkáposztját. A keze törne el az ilyenek, mondta felháborodva a nővére, mire Janika, de Mari, hát nem emlékszel, hogy te főztél belőle finom főzeléket, három tányér-

ral is ettem belőle, annyira ízlett. Ne beszélj hülyeségeket, Janika, korholta az elvörösödött asszony, de ő már mondhatott bármit. Janikát pedig újra elnyelte az erdő, csak a kolompszó jelezte, merre jár jól táplált teheneivel.

Sógora volt a helyi önkéntes tűzoltócsapat parancsnoka, akire nagyon büszke volt, és mindig elkíserte a vasárnap délelőtti gyakorlatra, rohant a tűzoltószertár korhadt deszkaajtóját kitaráni a lelkes tűzoltó legények előtt. Nem vette volna a lelkére, ha késlekednek a képzeletbeli tűz oltásával. Volt úgy, hogy ő maga állt oda a fecskendő elé, megfelelő-e a víznyomás. Szeretett volna tűzoltó lenni, szép szürke tűzoltó egyenruhát, tányérsapkát viselni, de erre nem kapott lehetőséget. Pedig lelkesedése, gyorsasága okán igazán megérdemelte volna. Talán az a faluvégi, zsúpetős ház épp emiatt égett le. Látod-látod, Pista, mondta Janika szemrehányóan a tűzoltóparancsnoknak a leégett ház füstölgő romjai mellett. A parancsnok bólintott szomorúan.

Maris örökös menyasszony, könyököl a gangon harminc éve már, bámulja a tovabotladozó patak fölötte a hidat, ahol eltávozott a vőlegény, akkor még nem lehetett tudni, hogy örökre. Kitűzték az esküvő időpontját, jöttek is a vendégek, volt étel, ital. Egy másfél mázsás coca áldozta életét a népes vendégereg kedvéért. Több tucat tyúk végezte a főző asszonyok üstjében, a sózó tekenő tele volt fasírttal, rántott hússal ki lehetett volna tapétázni a házat. Folyt a bor meg a pálinka, mint a ház előtt a patak. Elszaladt az idő, egyik-másik vendég már túl volt az első hányáson, de a vőlegény nem mutatkozott. Maris sokadszor próbálta fel a menyasszonyi ruhát, olyan ideges volt, hogy hasmenése lett. Bezárkózott a tisztaszobába, onnét bámult ki az útra. Idő után a vőlegény rokonsága szép lassan elszivárgott. Szégyenükben elsunyogtak köszönés nélkül. Egyetlen hót részeg férfi maradt belőlük mutatóba. Marishoz orvost kellett hívni. A sors iróniája, hogy a szomszéd falu orvosa, akinek jönnie kellett volna, esküvői vendég volt valahol és példásan berúgott, nem tudott a lábára állni. Szerelmi ügyekben különben sem volt kompetens, felesége csalta füvel-fával. Szénával, szénnel, ahogy a rossznyelvek mondták, amiről mindenki tudott, csak éppen ő nem.

Másnap még a falu kutyái is töltött káposztát, töltött csirkét zabáltak, ha akarták volna, bort, pálinkát ihattak volna, de a falu kutyái józan életűek voltak gazdáikkal ellentétben.

Maris könyököl a gangon és bámulja a kis nyírfahidat, ahol az idő elnyelte völegénye lépteinek zaját, ahol árnyéka beleivódott a korhadt deszkákba.

Az arcát el is felejtette, kimosódott az emlékezetéből, talán már nem is arra vágyakozott, hogy átölelje őt. A menyasszonyi ruhát szerette volna magára öltetni, abban mutatkozni a pap és a násznép előtt, amitől megfosztatott. Időnként előveszi a sifonból, magára ölti a ma már kissé megsárgult, elátkozott ünneplőt és nézegeti magát a toalett-tükör előtt. Próbálja összegyűrődött arcán elsimítani a ráncokat, ősz tincseit a sötétebbek alá rejtetni, persze sikertelenül. Maris voltaképp nem is a völegényébe volt már szerelmes, hanem a menyasszonyi ruhába, amely úgy lógott a sifonban ijesztően, mint egy szeretett ember csontváza. Május volt az elmaradt esküvő idején, gyönyörű tavasz, amikor a Vezúv lávája csordogál az ifjak ereiben, és a tenger erejével hánykolódik a lélek. Tavasz után nyár, nyár után ősz, de Marisnál egybeestek az évszakok, mint éhes ember szájában a falatok. Évek tapostak egymás sarkára, és Maris egykedvűen csak könyököl a gangon, bámulja a patakon átívelő rozoga kis nyírfahidat, ahol a boldogságát rabolták el.

Egyszer hagyta el a házat, akkor sem saját jószántából, a városba vitték egy zárt intézetbe. Fél évet töltött el ott, könyökölt az ablakban, ahol még a reménységet adó otthoni kis hidat sem láthatta.

Egy májusi reggelen holtan találták a házuk előtti patakban. Ahogy a menyasszonyi ruha szétterült körülötte a vízben, úgy nézett ki, mint egy óriásira nőtt vízililiom. Azt hitték, bánatában vízbe ölte magát. De a boncolóorvos nem talált vizet a tüdejében. A híd átszakadt korlátja arról tanúskodott, hogy belezuhant a patakba. Azt hitte szerencsétlen, hogy a völegénye jött el érte, és rántotta magával az egyébként térdig sem érő vízbe. Ijedtében halt meg, bánatában? Mindenesetre szeretett menyasszonyi ruhájában.

Kalagyula nem a mi falunk bolondja volt, a szomszéd falu jószívű népe akkreditálta őt. Jött is szorgalmasan a két falu között púposodó kis dombon át a kosárfonók és teknővájók nyomában, akik portékájukat hozták nekünk, és ahol a kéregető cigányasszonyok is szoktak jönni tarka ruháikban.

A domb innenső aljában kis patakocska csörgedezett, de nem is csörgedezett, csupán folydogált hangtalanul, szemérmesen, hangját elnyelte a part dús növényzete. A szorgalmas kis halak hang nélkül cipelték tova, talán a tenger felé, ahova Kalagyula is vágott. Azért tanult meg úszni, hogy ha egyszer

Rieger Tibor: A magyar királyok koronázási palástja (2000–2004, Budapest, avatás: 2017)

odaér, el ne nyelje az a temérdek víz, amit egyszer a tévében látott. A patakocskát egy fiatal könnyedén átugorhatta, de az idősebbek és ügyetlenebbek kedvéért volt rajta egy hidacska. Két, karvastagságúnál alig vastagabb rönkfa volt keresztbe téve rajta. Hiába, mert Gyulának sohasem sikerült átlábolnia rajta. Valahogy mindig kibillent alá. Próbálkozott az átugrással is, de elvétette, és a patak közepén landolt. Vizesen, csöpögő ruhában érkezett hát mindig a falunkba. Hozta a híreket, mert a szomszéd faluban mindig történt valami izgalmas, érdekes. Olyasmi is, ami a valóságban nem, csak a Gyula elméjében történt meg. Az ő agya másképpen működött, mint más halandóké, kipótolta azt, amit a Teremtő kifelejtett. Mintha a húsdarálóba krumplit tömnél bele, és kolbász jönne ki belőle.

Jött határozott léptekkel, nézett maga elé szigorúan, homlokközépig benőtt hajjal, mondták, hogy iszonyú ereje van, egyszer egy árokba csúszott kisteherautót emelt ki egyedül. A házunk előtt bóklászott, amikor a közeli bikaólból kitört az egyik bika, Samu felbőszülve kaparta a földet, szarvaival képzelt ellenséggel öklelőzött, de mindez Gyulát hidegen hagyta. Hiába kiabálták neki, Gyula, jön a bika, a bika, ő rá se hederített. Nem tért ki előle, azt gondolta, hogy térjen ki a bika, ha útban van neki. A bika pedig úgy látta jónak, ha kitér a morcos tekintetű kétlábú elől. Az emberek álmélkodva vonultak vissza házaikba.

A szomszéd falu kocsmárosa – nagy mókamester, aki a féldecit négycentjével mérte, a bort, csak azért, hogy ne legyen olyan savanyú, vizezte – fontos küldemény szállítását bízta rá, vigye a csomagot a mi kocsmárosunknak, aki ezt a küldeményt már lélekszakadva várja. Négy-öt téglát csomagolt be a gondosan megcímezett zsákba, egy levél kíséretében. A levél szerencsére nem ázott el a Pataksában, így a mi kocsmárosunk tudta, hogy merre hány méter. Elkezdett szentségelni, hogy bizony ő nem ezt kérte, világosan megmondtam annak a tökkelütöttnek, miről van szó. Vidd vissza a gazdádnak, és mondd meg neki, hogy ha találkozom vele, seggbe fogom rúgni. Gyula lelkesen fuvarozta vissza a téves küldeményt. Még szerencse, hogy a téglá nem szívja magába gyorsan a vizet.

Szegény Kalagyula odaát, a másvilágon talán még most is cipeli azokat az emberi gyarlóságtól elnehezült téglákat, hacsak a Teremtő meg nem sajnálta.

Berci, a festő két hétig élt a mi falunkban, amíg kifestette a kocsmát. Hogy miért tartott neki olyan sokáig, annak hosszú sora van. Szeretett nálunk lenni, alapos munkát akart végezni, le akarta inni kisfröccsben a munkadíjat, amihez bizony idő kellett. A kocsmáros szerint addig nem mert felmászni a kétágú létrára, amíg az adagját meg nem itta. Akkor aztán beindult, mint a jól megolajozott gép. Jó festő volt, kicsit hasonlított Picassóra, ahogy az egy tehetséges festőhöz illik. Már gyerekkorában megmutatkozott rendkívüli tehetsége és öntörvényűsége. A főiskoláról a harmadik évfolyamon eltanácsolták, túl közel merészkedett mestere családi fészkehez. A nagyreményű festőművészből festő-mázoló lett és alkoholista. Mindkét műfajban elsőrangú.

Jósvafőről jött a mi kocsmánkat kifesteni, ott a Tengerszem szállót festette megrendelői nagy megelégedésére, noha józanul és megtisztálkodva sohasem lát-

ták, overallját átítatta a festék, olyan vastag volt már, mint a páncél, ha letette a földre, megállt a saját lábán. Mire végzett a szálló festésével, a kialakított munkadíjat már leeresztette a torkán, ami nem volt éppen csekély összeg. De korrekt munkát végzett, a szálló főnöke áldomásként és búcsúzásként fizetett neki egy nagyfröccsöt.

Egyébiránt kisfröccsöt ivott, azzal kezdte nálunk is. Az éjszakáit a kocsmá udvarán lévő tyúkolban töltötte, ahol évekkorábban az előző tulajdonos tyúkjai várták a hajnali kakaskukorékolást. Mókás kedvű legények egy alkalommal elvették az odatámasztott tyúklétrát, így festőnk kábultan a nagy semmibe lépett. Összeúzta magát, de csontja nem tört, kék-zöld foltjai pedig nem ríttak ki a festékfoltok közül.

Egy szép nyári reggelen, mert itt mifelénk a hegyek között nagyon szépek a reggelek, ahogy Berci lekászálódott éjjeli szálláshelyéről, a kocsmá előtt egy takaros menyecskét látott elmenni, csipás szemével. Megrezdült benne valami, izgalomba jött. Utánajárt, ki lehetett a hölgy. Megtudta, hogy özvegyasszony. Értett a nők nyelvén, szerette is őket, bár az italt jobban. De ez így nem igaz. Az itálnak volt inkább a rabja, mint a nőknek. Kapta magát, letépte a festéktől nehéz overallt, és lecsutakolta magát a patak hideg vizében. Géza kocsmárostól kapott egy öltözet tiszta ruhát, megfésülködött, és meglátogatta a kiszemelt asszonyt. Nála maradt éjszakára, aztán ment többször is.

Nem nagyon lehetett már húzni a dolgot, egyszer csak elkészült a munka, a kocsmá gyönyörű lett, ilyen szép még új korában se volt az öreg kocsmatöltelek szerint, jólesett berúgni benne.

Amikor Berci munkája végeztével elment, Géza, a kocsmáros akkor vette észre, hogy a legkisebb helységben, a kártyaterem egyik falán egy gyönyörű női portré van. Mindenki, aki ide belépett, egyből tudta, hogy kit ábrázol. Szép festmény volt, csodájára járt a falu népe, és nemcsak a kocsmatöltelek.

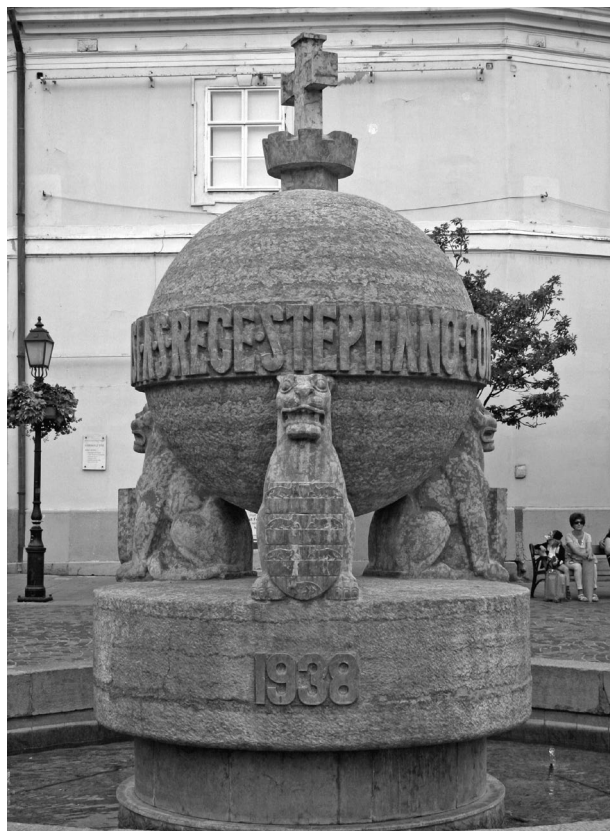
Bercit elnyelte a bélpoklos világ, soha senki nem látta többé. A falakat szürkére festette a cigarettafüst, az idő pedig a festő különös alakját.

A körtefa volt az oka mindennek, a körtefa, mely a ház előtt, a lépcsőtől úgy öt-hatlépcsőnyire nőtt, amit Púpos Pesta emlékezete szerint, az apjával ő ültetett gyerekkorában. Fiatal, karcsú fa volt, szép, mint egy bakfis. Jóízű gyümölcsöt termelt, aki elment alatta, késztetést érzett, hogy szakítson egyet róla, ilyesmit érezhetett az Édenkertben az első emberpár

is. Púpos Pestától a falu népe megtagadta tisztességes nevét, noha természetesen volt neki. A nővéreéknél lakott egy szép házban, a falu egyik legtakarosabb portáján. A kamrában húzta meg magát. A kert végében hatalmas fenyőfa magaslott, olyan büszkén és jelentőségteljesen nyújtzkodott az ég felé, akár egy katedrális, ágai között rigók zengték a Teremtő dicsőségét. Pestának az volt a meggyőződése, hogy a rigók az ő öröme fütyörésznek, a Teremtőnek csupán kötelességből, hogy meg ne neheztléjk. Nem nagyon szívlelhette, ha mások is gyönyörködnek az ő rigóinak előadásában. Patak szaladt el a ház előtt, amely a kert sarkához érve hirtelen gondolt egyet, és balra kanyarodott, mintha meg akarná ölelni azt a zöld földdarabot, afféle félsziget alakult ki így. Pesta reggelente szapora léptekkel sietett át a hídon a munkahelyére, hátizsákja ide-oda csúszkált a púpján. Az erdőgazdaságnál dolgozott, hogy mit, azt a legöregebb hollók se tudnák megmondani. Az erdő viszont szép és gazdag, tele szépséggel és titokkal. A hajnali erdőt szerette leginkább, amikor a kelő nap sugarai áttörnek a lombok résein, amikor az avar olyan óvatosan és félve roppan az ember talpa alatt, amikor a madarak ébredezni kezdenek és rázendítenek. Amikor a harmatcseppek, ezek a mindenségből gyúrt, kicsiny golyócskák fölragyognak az erejét próbálgató napfényben.

Szomszédok voltunk, gyakori vendég volt nálunk, és én féltem tőle. Nem is félelem volt az, hanem viszolygás. Éles fejhángjától, válla közé süppedt fejtől. Mintha mindig az eget akarná fürkészni. Olyan volt ez a szerencsétlen ember, mintha egy óriás rátenyerelt volna a fejére, és be akarta volna nyomni a testébe. Ellenszenves volt számomra nagyon, hollott hálásnak kellett volna lennem, amiért visszaadta a szájharmonikámat. Akkoriban agyonnyüstöltem ezt a zeneszerszámot, meg akartam tanulni zenélni rajta, hogy kiérdemeljem a hegedűt. Apám ugyanis azt mondta, ha megtanulok tisztességesen szájharmonikázni, megkapom a hön áhított hegedűt. Józsi bácsi a *Nem vagy legény, Berci* című nótát javasolta, de Berci kifogott rajtam. Nem kellett hozzá sok idő, hogy kiderüljön, botfűlű vagyok, zeneileg egy szopós malacal egyenrangú. Pesta is gyaníhatta ezt, hiszen olyan sokszor hallhatta a dombon áthaladva szerencsétlen muzsikálásomat. Nem is tudom, sajnálatból vagy bosszúból adta vissza akaratos kis hangszeremet.

Az erdőben volt ő igazán otthon, értette a fák susogását, a madarak csivitelését, legalábbis úgy gondolta, hogy érti. Ha elszökkent előtte egy szarvas, ha

Ohmann Béla: Országalma (Székesfehérvár, 1943)

elinalt egy őzike, ha felröfögött egy vaddisznó, abból isteni üzenetet vélt kiolvasni.

Az erdőmérnök feleségének tekintete tűzveszélyes volt, ha valakire ráloccsintotta azt a májusi égre hajazó kékséget, az bizony megperzselődött. Púpos Pesta most először szembesült talán igazán, elemi erővel a nyomorékságával. Szavát vesztette, megnémult előtte az erdő, rigói torkát eltorlaszolta a kétségbeesés. Pestát sokszor látták a Bódva partján bóklászni, azt rebesgették a faluban, hogy vízbe akarta ölni magát, de biztosan félt, hogy túl hideg a víz. Még a fájdalomát, kétségbeesését se vették komolyan.

Végső megoldásként a körtefa kínálta fel magát. A temető kerítése mellé temették. A temető megszentelt föld, abban nincs helye olyannak, aki égbe kiáltó bünt követett el. Néma temetés volt, se pap, se gyászbeszéd. Csak a nővére pityergett a sírgödör mellett. Egy közeli fán rigó fütyörészett.

Néhány sorban a falu aranytorkú dalnoka is megemlékezett róla egyik versében:

Púpos Pesta árnyalak lett,
Bárány legel sírja mellett.
Fűszálként jön a világra,
Aki ismerte, így látja.

KÜRTI LÁSZLÓ

rozsdaboglya

„Olyan volt, mint egy iszákos zseni.
Alig mert nézni a szemembe”
(Ady Endre)

*egy rozsdaboglyát, százéves ringlispilt
üzemeltetél az amúgy is lepusztult
nyaralóövezetben. korhadozó faházak,
szétázott, elnyúlt fények áradatában
köröztünk kopott fülű samarak, törött lábú
műanyag lovak gerincén. émelyítő
gépkezelőbódé köré hordta a menetszél
a közeli spár használt műanyagszatyrait.*

*te meg kopaszra nyírt fejjel,
odvas, kirohadt fogakkal vigyorogtál
a sok félkegyelműn. füveztél, piáltál,
de az alkoholt nem éreztük rajtad,
szánalmat sem, bár mire is szántál
volna minket, mint aprópénzen
eltartatni magad.*

*egy tetkó díszítette a vállad:
„fél-emberek, fél-nemzetecskék”
– villantottad ide józan ésszel.
kétezer-tizenhárom, esetleg ezerkilencszáz-
tíz évek eleje lehetett. stíroltad a fiatalos
anyukákat, zörgetted az aprót, akár a gépszírszagú
szél a nejlonzacskókat. szalonnát katonáztál,
míg forgott a gép. intettél, hogy „mehet tovább,
mehet még egy kör!”, s győztesen két pofára gyűrted
a hagymás, szalonnás zsemlekatonát.*

MÁRKUS BÉLA
Hommage-versek
Nagy Gáspár költészetében

II. rész

Az értéktanúsítás és -felmutatás szándékára mutatnak azok a költemények, amelyek mintegy a címükben nyilvánítják ki a köszönetet, mondanak dicséretet. Mint *A kincsről, ami van* – a Hűség-díjas Szokolay Sándornak, a „leghűségesebb város” (azaz Sopron) polgárának üzenve, hogy az ének a „föld mélyébe titkon rejtett, / oszthatatlan közös kincsünk, // Hogyha elvész, nemzet vesz el”. A *Ment Valaki Hegyen át...* az archaikus népi imák kutatójára, gyűjtőjére kér áldást: „Égiektől áldassék, / földektől dicsértessék / Erdélyi Zsuzsanna!” A kanizsai gyors csattogó muzsikájára szól Tüskés Tibor köszöntése, *Pannónia számadójaként* jelölve meg munkáját, feladatát s rangját. Nem utal az ihlető alkalomra és a személyre is „csak” a visszafelé olvasással *az éG csőSZ*: magyaros tagolásával és könnyedén játékos rímével mintegy enyhít a „Gyanús vagyok, / gyanús nagyon, / hogy még nem / ütöttek agyon” veszélyhelyzetén. Szintén áttételesen, közvetetten nyilvánít köszönetet a tragikomikus felhangú *Egy könyvborító halálára* ajánlása: „kicsivel hosszabb dedikáció Orosz Istvánnak”. Az ő félszázadik születésnapjára szól, az őszi hónap misztériumával a *Látsz benne csodát* akrosztichona: „Október gyermeke ő. / Ráeszmélt erre korán”. Ugyancsak a verssorok kezdőbetűi adják ki Oláh János nevét, a cselgáncs fogásaival, s eredményeivel szemléltetve, hogy *Győzi a versenyt*: „Oldja a cseles kéz-kötést, / Lábát sebesen kulcsolja át meg / Át a ráküldött ördögnek is; / Hajnalig hátára fekteti szépen”. A szintén akrosztichonra (és telesztichonra) alapozott *Világ az Ő nevébe zárva* mottó, ajánlás nélkül adja ki Bartók Béla nevét. Az Újévkor születésnapját ülő Olasz Ferenc munkájának elismerése szintén ott a címben: *Az öröklét képirója*. A „magyar Génusz”, Németh László „halhatatlan szellemének” szánja a kedvelt bibliai motívumára, az útba igazító fényre épülő versét: az *Éjszakáimban lámpafény* önarckép is, Nagy Gáspárban az olvasásnak azt a megszállottját látatja, akinek az „éjszakáiban” „a hű csillagok nyomán / írók rajzoltak: újak, régiek”. Olyan versek sorakoznak továbbra is, amelyek címükbe foglalják a köszöntött érdemét, szerepét, jelentőségét.

Színész a magasból – szól az „utolsó hangos fotográfia Sinkovits Imrétől”, búcsúszavait tolmácsolva: „Jó emberek, barátaim! / Fáradt vagyok, hazámba hív / az óbudai temető; / búcsúm lett Gyertyaszentelő / napja, ünnepe”. A *Végvári ének* Sütő András „kapitánynak” a sorsát „dallamozza”: „Erdély foglya vagy te / sorsa: Nessus-inged / változatlanságát / magadra terítéd”, hogy aztán a krónikairó tárgyilagosságával jelentse: „NYELVÉBEN AZ ÁLDÁS / NEMZETET VIGASZTAL: / PUSZTAKAMARÁSI HÓFEHÉR ÚRASZTAL”. A *Láthatatlan köre vésem...* mottója eligazító érvényű: az emigráns-nyugati magyar irodalom jeles költője, „Kannás Alajos emlékének, aki a forradalom után a *Kormos kövek* versciklusával örizte ’56 tiszta eszméit és oszthatatlanságát”. A Rónay Lászlónak szóló „adventi ének”, a *Se út... se félelem...* a betlehemi születés misztériumából azt a csillagot ragyogtatja, amelyik „egy intésre megállt / a Hely fölött ragyogni / aztán már nincs tovább / se út... se félelem... / csak a szentséges éj ölen / dicsérni a végtelen csodát”. *Az örök-naptár közepén túl* az „orsolyiták” „hajdani ministránsfiúját”, Czigány Györgyöt szólítja meg s köszönti, „versimáinak legszebb sorát” idézve: „*Győrött mindörökké nyár van*”.

A baráti kapcsolat egyszerre meghitt és évődő hangulatát, pátoszát és frivolitását érzékelteti aztán a köszöntő versek azon csokra, amelyben S. M. mesternek *Kalap mellé jégvirág* tűzetik, szójátékos, szófacsarós ötletességgel: „Arcanus bugyrokban / Mihály de Schéner Mester / arkördög arkangyal / bőrben sem fér el / lenyúzza hát a bőrit / ördögbe is az angyalát!” Frissen virít ama csokorban a talán legszebb és legillatosabb szál, a *Tamás-i-áda, Menyhért-i-óda*, az iázással a pajkos kedvet, az ódával a magasztosságot lopva be. Ahogy a versbeli beszélő, a „Háromkirál’ok első harmada”, azaz Gáspár állítja, „ritka vígságában” jegyezte le a verset az esztendő „legjelesebb napjára, július 24-ére, anno 1995”. Műfaj dolgában is eligazít: „Szívligeti prae / post modern / veder csujo / gatók” következnek, mulatozáshoz való csúfolódók: „A mai nap hanyatt lökött: / elütém az 55-öt! (ihaj-la!)”, ugyanez „pajzánabbul”: „Bétöltvén az 55-öt, / hétfőn mondok / csütörtököt... (sajnálom!)”. A tíz évvel későbbi köszöntő – *Poharunkkal rákocintunk* – már nem tréfálozik ugyanazzal a motívummal: „Elütvén a hatvanötöt / tűnődhetsz éveid fölött”. A „kedves Kornél”, alias DÖBRENTEI Publius Cornelius SCIPIO címére jegyzett *Itt-ott versbe ránduló levél egy patricius Férfúhoz* a levélformával

egészíti ki a köszöntöket. A „Karinthy Cini halhatatlan író és fradista emlékének” szánt *Epe(pe)kövek a Parnasszusról* a salutatio, a megszólítás retorikai-stilisztikai alakzatával kelti életre a halottat, hogy aztán az életében mellőzöttek holtában megnyugvással szolgáljon: „Kimaradni persze mindig jó / karámon kívül több a fű / ám belül több a széna zab / vagyishogy / ha tetszik / elbőgheted magad”. A nonszensz képzetét kelti a *Hangos célfotó B. Úr menyeyei kirakatából*, amely azért (vissz)hangos, mert – a mottó szerint – „Szokolczay Mester éppen 6+0 éves”. Ebből az alkalomból márványtáblára lenne vésendő: „Ahol mindenki olajos / ott született Varga Lajos / futóbajnok: egy Iharos / futása már-már viharos / kanizsai gőz-fuvaros / szócipelő nagyiparos”, ki „Egyenesen zseniális / futás közben néha áll is”. Az „Alexa uramnak, a hatvanadikra” szánt költemény a címében festi a derű színeit és alkalmait: *Egy horáci poéta modorában írott pincészeri dallamocska zizegtetése*. Hasonlóan fesztelenül közvetlen, jókedvből fakadó a *Tíz májusi hosszú méla sor egy ártatlanul hetvenkedőnek*, ahol a sorok kezdőbetűi egy nevet adnak ki, Lázár Ervin nevét, akrosztichonba lopva a „leronthatatlan nyugalmú bátyánk” egy-két művének címét, még ha utalásosan vagy hiányosan is, mint a más idézett kútás történetét, aztán a *Csilagmajort*, a „négyzögletű erdőt”. Végül a városivá vedlett vidéki embert jeleníti meg, a sokat látott, tapasztalt emberről szóló mondás átfórmálásával: „Vigan lépdél a Lónyay sztriten, ha fáj is kicsit a lába, / időnként azért haza-hazanéz Tolnába, Baranyába”. Nem tréfára hangolt, a visszafelé is olvasható mondatával – „Géza kék az ég” – mégis játékos kedélyű „az irodalom örök szolgálatosának” szóló költemény (*Biztató Vasy Gézának*). Kevésbé kedélyes, inkább keserűes vers íródott *Monostori Imrének, 60. születésnapjára*. Felépítése hasonló a Bartók-verséhez (*Világ az Ő nevébe zárva*): a sorait akrosztichonok és telesztichonok keretezik, azaz a kezdő és az utolsó betűk azonosak, mégpedig a köszöntött nagybetűs monogramját írják le. A „MI”, persze, emlékezetbe idézheti a „NI” monogramos-infinítívuszos költeményt, annál is inkább, mivel az *Öröknyár: elmúltam 9 éves* Új Forrásbeli közléséért MI-t is megróttá a politika, hiszen az idő tájt a folyóirat főszerkesztő-helyettese volt. A nyitány, a „MInden vers, mint afféle nyári holMI / MIre ráfogható: csupán csak alkalMI” bizonyosan erre céloz, a zárlat pedig az „Elsüllyedt csatatér” nemzedéki élményének tovább-

írása: „MIszlikbe aprítva híres önérzetünk, és az is valaMI / MIkor előttünk a harctér: homokkal felszórt tataMI!” Az *Őszi levél a költők ablakából*, a „gyökeres magyar” festőművész, „Pataki Ferenc köszöntése orosházi kiállításának megnyitására” a szóképzés leleményességével teremt hangulatot – „parnasszusolnak // bozsognak a költők” –, nem utolsósorban a művészcimborák rímes megidézésével. Közöttük a „szívbeli” barátéval, „mint Petri Csathó Feri, / alias Ferke, / aki, ha arra jártam, / s tehette, / velem is az életet védte, / törzs-Villonos csapszékén”. A Móser Zoltánnak küldött *Mintha szállna...* esetében a derű forrását a „remetelakban” létezés, valamint a Csokonai fotómasina mint ereklye jelezheti, kontrasztban a(poszt)modern kor technikai vívmányaival.

Nem nyersen élcelődök, inkább finoman csipkelődök azok a költemények, amelyek egy-egy alkotótárs egész életművének igen alapos ismeretéről tanúskodnak; a legjellegzetesebb világképi, szemléleti és stílári vonásaikat oly találóan és tömören foglalják össze, mintha művészi portrét készítenének. Az *Egy lehetséges Határ Győző-képlet* a maga megengedő módján már a címében is hordozza a sajátosságok számbavételét: „Bizony kifog időn s dimenziókon, / mert szóterelő, ritmusrengető / kedve s mámorea hajtja, / s páfrány-propelleres bajusza is röpíti / már a ketős végtelenbe”. A „Marsall Lacinak barátsággal (most csak a 3-70 évről)” szóló *Utókor (10)* szintén találó jellemzése e különös formavilágú, nyelvi leleményű költészetnek: „a császári gálya / megrakodván nem rablott, / de megszerzett tömény weöreses / színű és zamatú nedűkkel / átalúszik annyi boldog / nyelvi ficánkot, hullámot / és maga tarajít hozzá / ritka pezsgető habzást” – azzal a szándékkal, hogy „mindig egzakt legyen”. A Tornai Józsefnek küldött, nem szokványos szöveggépű *Amikor 77 talányos évgűrű a törzsön* ennek az ösít és a modernt egyesítő, filozofikus alapozású költészetnek irodalomtörténeteseket, esztétákat fölülmuló jellemzése. Részletek: „milyen súlyos lesz az egész / ha EGY az EGY / és egy az egyben / átüt maga a létezés / a gének vezérelte sors / átüt mindenben / a nyugalmat felrobbantó / béklyözhatatlan ös-izgalom / és vele a nem tudni honnan / érkező lángszívű révület / mert versek lobognak itt [...] szavakba kódolt / álomtalanul lobogó teóriák / tábortüzek parázs-sistergésű / komor bölcseletei”. Gazdag élet- és emberismeretre, lélektani jártasságra és mély empátiára vall, ha olyan hiteles

jellemrajz íródik, a karakter ellentétes jegyeit is („sistergő türelem”) figyelve, mint a Görömbei András hatvan évére szerzett *Litániás dicsérő ének*. A vers a válaszos imaformából meghagyja ugyan az előimádkozó megszólításait, értékminősítő megnevezéseit – „neve tiszta zengés / hatvan év szelídség / szüntelen virrasztás / másokért lemondás / példával tanítás / megértő figyelem / sistergő türelem / ritka önfegyelem / közöttünk kegyelem” –, a megerősítő válaszokat azonban a figyelemfelhívó dicsőítés helyettesíti: „De kivételt is láss! Elkerülte romlás”. A *Mi volna évei mögött?* ugyancsak szemléletes rajza Kányádi Sándor egyéniségének s művészetének, a sorok közé bújtatva – nem mindig kiemelten – alkotásai címét („papirosra / féltényerre és körömrre / vagy a fekete korongra / rótt versek”; „így prófétál némán s túlnan / már fák hegyén és koronáján”). A magyar történeti néphagyomány jeles kutatója, Lukács László néprajzos előtt tiszteleg *A bizonyosság keresése*. A szinonimák leleményes kihasználásával nyújt szellemes jellemzést a művészlől, s művészetéről a *Sorok Katona Szabó Erzsébet Falára*: „Falat von maga elé – bőrből. / De még jól elfér a bőrében: / választott börtönében”. Méltán méltat, igazságot szolgáltatva *A garast letetted*: a Vörös Lászlónak írott ajánlás okkal hangsúlyozza, hogy „1975–1986 között állt a Tiszatáj élén” a főszerkesztő, akit az „elődök-utódok: valahai társak / meg a feledékeny bátrak is / már ritkán emlegetnek”, pedig „a lap a te rendelt idődben / – annyi év után ma is kimondom – / legjobb korszakát élte”. A *Mintha csak egy régi versben...* ugyancsak dicsérő költemény, a Püski házaspár munkájának méltatása.

Más változat, amely inkább üdvözlőküldésnek – miképp a Körmendi Lajosnak továbbított *Berekfürdői képeslapok* példázza –, egyszeri alkalomnak fogható fel, a címzett és a feladó kapcsolatának megjelenítése és többnyire az előbbi pályája, életműve jelentőségének rögzítése nélkül. Ilyen lehet a pálya vége felé az amerikai utak ihlette, Kannás Alajosnak, illetve Tűz Tamásnak címzett, a találkozásukra emlékeztető „képeslap”, az *Álomtalan képek jönnek...* és *Az utazó emlékeiből*. Hasonlóképpen a Szokoly Tamásnak „régii barátsággal” ajánlott *Akik nem fogadták el...*, benne az elmaradt vád- és védbeszéd említése, feltehetően *A Fiú naplójából* nyomán támadt hatalmi politikai vádaskodásokra utal. A *Tudom, az ősz...* a „nem ködösítő” íróársak közül Botár Attilának címzett „hulló levél”. A Széki Patka Lászlónak szánt „amorgoszi lap”, a *Kerested / megtaláltad...* sziget

motívuma az elszigetelt, kivételes emberek legszebb idejének elkövetkezését jövendöli. Ilyen korábról a Hubának és a csapatnak szóló episztola, a *Sérüléseink idején*, ahol az „odakozmál” dölt betűs igéje hordozza a címzett vezetéknevét. A csapat veszíthet is, de nyerhet is az abszurditás pályáján, ám ha az ellenfele, „az aligcsapat kifut a harmadik féldőre”, „nincs többé hosszabbítás... nincs többé!!!” Az első homepage-ok közül való a rokonléleknek tudott – ezt később a siratóvers (*Az Antigonét fordító Ratkó József*) meg is erősíti – nagyállói költőhöz küldött *Magasles és bunkerek közt*, a címbéli tereptárgyakkal sejtetve a hatalom megfigyelő állásait és rejtekező búvóhelyeit. Az Illés Árpád képeire készült *A tenger ajándéka*, amely tömör tudósítás egy tárlatról, akárcsak az Illyés István szobrai ihlette *Érzékeny labirintus*: „a szótalanságban hiszek / érzékeny labirintus a hazánk” – hirdeti a (még) beszélő, akinek fél évtizednyi közelségében áll a *Rimbaud súgja*. „Fejfák, kereszttek, / faragott kapuk, / lesznek e tájon / az utolsó aduk!” – adóz elismeréssel Olasz Ferenc művészete előtt (*Fejfák, kereszttek*). A *Fordul egy kamera* Pörös Gézához fordulva ugyancsak a tenger látványát és képzetét kelti, nem a végtelen, hanem a közelmúlt távlatában a „csikó-futtatásos pusztával”, „mohás itató-vályúval”, vissza egészen a „szutykos kölyökkoromig”. A Vajára, Molnár Mátyásnak továbbított *Megfordítva a lovon a patkó* valójában Rákóczi, a Nagyságos Fejedelem megszólítása, útjának meg- és kijelölésével: „Menekvés Beregtől, Szatmárig – mögötted *Lengyelhon*, előtted Rodostó!” Alliterációival virít és vidít, a rabság érzetét csökkentve a zárójeles mottójú (3/4 százados tricolorjáték), Korniss Dezsőnek írt *Zászlótartó*: „Párizsban pápuák pihentek / pupillám párkányain”; „zászlók zuhannak zenitről / zajtalan zárkába”. A *Megyek a vers után* képtelen világú képeivel egyrészt mintha a badar-költészet terméke volna, másrészt viszont az ajánlásával – „episztola zágoni nővéremnek, N. Irénnek” – a fiktív levelek Mikes Kelemen-i hagyományát újítja meg. „Megyek a vers után s fejemet viszem / kezemben. Hasonlít rám, hasonlít igen. / levették ’könnyű’ csatákban” – az abszurd helyzet, sejtetően a szerzői ének a „rendszerváltó versei” miatt való meghurcoltatása kérdezteti aztán vele: „legyek mostoha / a megtörtént őszhöz, télhez: a ’józan’ áruhához? / Felejtsek én?” A csap, csapás szinonimájával játszik el a Sándor György humoralistának ajánlott *Csapás, de hány?*, nyers szarkazmussal ítélkezve a „csapnivaló banda”

fölött, akik „föltiltván” magokat / vérnyálás igricek / *csapott farú szukák*”. A Görömbei Andrásnak küldött *Már hamuval rajzolgatok* a költők csapatán állmélkodik: „Mikor nem lehetett / akkor énekeltek / s hallgatnak mikor / lehet”. A *Rétegek és sávok* egyáltalán nem árulkodik személyes kapcsolatról, hiszen meg sem nevezi a mottóban szerepeltetett s bizonyosan az üzenetküldés okának számító *Arabeszk* című regény íróját (Sándor Ivánt). A Dávid Katalinnak „szeregettel” szerzett *Az átlekésült tartomány* intelmeként és életelvként emelheti ki a „szereget hajtószián” való létezését. Jelenits Istvánt, a *Szelíden súlyos* szavú, hithű embert mintegy isteni attribútummal ruházza fel, mégis köznapi fordulattal dicséri: templom vagy tanterem „Végül is egyre megy: hiszen vele az Úr, / a szelíden súlyos szavú van mindig jelen.” A „Dr. N. L. hat évtizedes szolgálatára” szerzett *Öreg pap – tűnődő, esti imája* keretes vers az isteni elrendeltetéséről és az ember hitbéli megnyugvásáról: „Terveid rengetegében, Uram, / már láttad az én egyetlen utam”. A *Köszöntő ének Jáki Sándor Teodóz (OSB) szolgálataiért* „ösi magyar tagolóban”, játékos rímekkel arra a csángók elnevezte „szürkefejű öreg bácsó”-ra kéri Isten áldását, „ki hitben hajóz / fiatalon s nagy terüvel / orcáján mindig derüvel”. Az *Expedíció* megszólítottja a más versben (*Hajnali köszöntő 2004. június 13-án a 80 éves Rába Györgynek*) is ünnepelt költő, akivel a vers beszélője együtt vallja: „egyetlen iránytű marad / velünk –: az Isten”. A „*Golgota orma, szenvedés győzelme*”, amely a mottója szerint „Hálaadó ének Mindszenty József hercegprímás, bíborosért (Énekelhető az Isten hazánkért dallamára is)”, mintha egy apokrif népi imádság alapján íródott volna, s „Nagy Gáspár vándorénekes, ki született vala Béraltaváron, 5 km-re Mindszenty József falujától” szerepe s érdeme mindössze annyi lenne, hogy Isten kegyelméből „Nagy Alajos szíves kérésére lejegyezte és verssé kerekítette”. A B. I. (azaz Baka István) „barátomnak, nemzedéktársamnak” íródott *Ahogy keresztül a nyár* mintha csak egy verseskötet megérkezését regisztrálná, s a „megígért levelet” várná, a megbecsülésnek és a meghitt szeretetnek nem azon a hőfokán, mint amelyiken a korábban idézett *Levél, ha hull* született. Egyfajta köszönetmondás és emlékeztetés a Visky Andrásnak, valamint a vele táborozóknak küldött *Még napozik a hó*, a havat mint a „néma télbeszéd” metaforáját szerepeltetve.

Gyakran egy-egy alkotás, vers, regény vagy csupán egy fontosnak hitt gondolat, margóra jegyzet,

majd mottóba írt idézet mutat a versszerzés alkalmára. A megszólalásra okot adó alkalmat azonban csak nagyon-nagyon ritkán árulja el, fedi fel – mintegy rejtjelezi ezeket, mintha ő is Joyce (vagy Esterházy Péter) törekvését és hitét követné, hogy ugyanis ad elég munkát a filológusoknak, „kinyomozni”, milyen alkotást vagy név szerint melyik alkotót bújtatta el a szöveg háttérében. Az *Infinítívusok lányom olvasókönyvéből* megadja ugyan, hogy Domonkos Istvánnak szól Újvidékre, azt azonban a későbbi legnevezetesebb „rendszerelő” infinitívusos vers, az *Öröknyár: elmúltam 9 éves* szerzője elhallgatja, hogy versének utaltja az akkor még kevesek által ismert *Kormányeltörésben*. A Verböczy Antalnak küldött *Epistola-féle*, miközben közhírré teszi azt a bizalmas információt, miszerint a tragikusan korán elhunyt költő a „puszi a munkásosztálynak” címet szánta első kötete címének, aközben nem fedi fel az „ama péklapátra vonatkozó axiómái” lelőhelyét. A *Három szívütem*, az Amerikában élő Horváth Elemérnek ajánlott költemény, látszólag a tartózkodási helyére utal Mahopac nevével, de lebegteti, hogy az ugyan ezen című versére nem céloz-e, a jövőendő „habókos ítézésére” bízva, hogy bemérje a szülőhely (valóságosan Csorna, a versben Bősárkány) és lakóhely közötti távolságot. A *Nyílik a nyár födele*, amely a mottó szerint azért íródott T. O.-nak (azaz Tolnai Ottónak), „mert most megy a gőzös hajó kanizsára”, huncutkodik mind a hely és mind az „500 wattosan izzó karfiol” megnevezésével. A magyar nótában a vonat – nem pedig a hajó – arra a Kanizsára (Nagykanizsára) tart, ahol – az idézett vers szerint – a „gőz-fuvaros” Szokolczay Lajos a mennyei kirakatban áll. A hajó viszont arra a Kanizsára (Magyarkanizsára) indul, amelyik T. O. szülővárosa a Tisza partján. A játszi kedv így diktálja, hogy a két hely áttűnjék egymásba, elválaszthatatlanul. A karfiol wattja pedig, legyen akárhány „fokos”, az elektromos hálózat teljesítményének nagysága helyett annak az agynak a vibrálását, fényét, szenvedélyét méri, amelyik ki- vagy megtermelte a *Legyek karfiol* című kötetet – lévén a karfiol metafora alapja a növényi termés és az agy formai hasonlósága. A példa egy a sok közül, amely sejteti, milyen összefüggések, valamint tényismeretek húzódnak meg egy-egy rejtélyes utalás mögött. A *Fahíd* költőjének – itt is úgy kell utánanézni, hogy Vasadi Péternek – ajánlott *Több mint a halál* képzetársításai, „kifeszült képei”, utalásai szintén a versek ismeretében fejthetők meg. A kulcsot mintha Kemenes

Géfin László adná hozzá a *Traktusból*: „A szétzilált szó kibogozza az összekuszált értelmet”, amely a *Hány nyelven is...?* mottója. A „nyelv” homonimájára is rájátszó vers talán Nagy Gáspár legszemérmesebb és legszemléletesebb erotikus alkotása: „Holdomiglan / sápadt fényével / az anyanyelvi holtodiglan / de addig még / elzarándokolok x-szer / tested altemplomába / eldadogom még hangtalanul / az utolsó kolduló imát / lépcsőiden föl-le föl-le”. Paradoxonnak hat, bár egyszeri alkalom – ráadásul dátumozott és minősített idő: 1991 „megszentelt” augusztusa – rögzítője s üdvözlője a *Valahai boldog följegyzés*, amely – a mottó alapján gyanítható – Vas Istvánt jeleníti meg, „az esett vállú, már csoszogva / lépkedő költőt, aki a kartársaként / is tisztelt Péter-utód (iménti) / kézfogását úgy osztotta szét köztünk, / mint a megtört kenyeret”. A följegyzés misztikummal, sejtelmességgel áthatott, tényeinek kiderítéséhez segítségre van szükség, hogy világossá váljék, ama augusztust (Szent) Péter utódja, II. János Pál pápa magyarországi látogatása tette megszenteltté, akkor találkozhatott vele a költő – ám hogy mi okból tekinthette-tisztelhetette kartársaként, ez titok marad. Az *Útleírás*, a művelődéstörténész, irodalomtörténész-könyvtáros Vekerdi Lászlónak szánt költemény, mielőtt kiemelné, hogy „amíg volt egy háborítatlan könyvtár / a Duna pesti partján / az volt a *könyvtár*”, kalandos sétára, pontosabban rohanásra, „robajlásra” indít „végig a Csaba utcán”. Majd talányossá teszi a folytatást, valóságos rejtvényfejtésre készítetve: „de nem mint a lassított *film* / emlék-tekercsén a *pontos történet*”. Ha a dölt betűs kifejezések, mint általában más költeményekben is, valamilyen műfajra, műre, kötetre utalnak, akkor a filmre mint művészetre való célzás a legkevésbé sem segít eligazodni, hiszen mi köze van, lehet Vekerdihez? Ugyanígy, mi a második kiemelt szóösszetételhez? A megoldáshoz valószínűleg a két kurzív szöveghely juttat el: külön-külön egy-egy művet jelölnek. A film utaltja a *Film*, a pontos történet pedig a *Pontos történetek, útközben* – szerzőjük: Mézős Miklós. S hogy mennyire merész képzettársítás kapcsolta össze az irodalomtörténészt az íróval, azt a helyszín sejteti: a Csaba utca s a környezete, ahol a *Film* idős házaspárja bolyong s ahol az író is élt, lakott. Talán könnyebb kitalálni, hogy a már hivatkozott *Litániás dicsérő ének* nyitó kérdései és ismételt felszólítása Sütő András drámájának (*Advent a Hargitán*) és esszékötetének (*Erdélyi változatlanságok*) egy motívumával, illetve aforisztikus gondolatával

fordul az író februári születésű monográfusához, Görömbei Andrásához: „Ki előtt? Ki után? Hómadár jégmadár / énekelj / énekelj, hogyha már / csöröd is arra áll: / *Február! Itt a nyár!*”

Az eddig szóba hozott, Kormos Istvánhoz kapcsolódó költeményeken túl, a még nem említettek néme-lyikének utalásai is komoly fejtörést okoznak, lehetséges forrásaik felkutatása türelmes munkát kíván. Mindjárt az első vers, a „*Jézusos fejlehajtva*”, amely a címe alapján a keresztény szöveghagyományba tartozónak látszik, amit megerősíthet a költőnek „a győri halpiac tövébe” szóló ajánlása, hiszen Jézus apostolai közül páran foglalkozásuk szerint halászok voltak, nem utolsósorban pedig a hal magának Krisztusnak is szimbólumává vált. Aztán kiderül, hogy a bibliai allúziók keltője két Kormos-vers motívumainak „áttüntetése”. A *Kisborjak* és a *Tél Normandiában* ez a két költemény. „Gyerekkor: zöld mezőm! Két kisborjú kocog / hasig fütengeren, jézusos fejlehajtva, / egyik nem látja a messzi-vágóhidat, / másik nem látja a még-messzibb-férfikort” – szól az első, tanúsítván, a bibliai táj helyett a gyermekkor mezőin barangolt a költői emlékezet, képzelet. A másodikban egy Atlanti-óceán parti településen tartott búcsú se-reglése s larmája az ihletadó: „Ásványrától ide / lepényevés idézi / dodgemek döreje / győri halpiacot” – azaz itt is kiskorának élményei tolakszanak elő. S ha e két vershez hozzáveszünk még ugyanennyit, az *Atlantiszt* és a *Védnek a nyárfák* címűt, akkor föl-sejlik az a szándék, hogy a köszöntő nyitánya az el-süllyedt gyermekkor megelevenítése legyen. „Első játékom, hova lettél, / ki fényhőmérő-tok valál; / numizmatikai lelet” – a tanítvány ekképp növeli-színezi a lelet jelentőségét: „hát legenda mégis lett egy fém-hőmérőtokból, / melynek kupakja, teteje – mondhat-ni verssel színültig is tele – / lecsattan, mint Károly-majorra zöld villámok hegye”. Az utóbbi helynév a nyárfás versből való, a később kiemelt *Párizsviselt* jelzőt pedig egyik versében (*A rue de Launeau-i szállodában*) a költőbarát, Jékely Zoltán ragasztotta rá. Tovább nyomozva az utalások eredetét, a *Vonszoknak piros delfinekre* s a „vackoros” esetében – könnye-dén – a piszén pisze kölyökmackóra, Vackorra talál-ni. Az „így bírtad ki kristály-jóslatod, *dülöngélve*, csu-kott szájjal énekelve” sorának dölt betűse is hamar rámutat eredetére (az 1947-es *Dülöngélünk* kötetre, illetve annak versére), s arra a „könnyed borongásra”, ahogy a messzi vágóhíd felé kocogó kisborjúk látomását is kísérté. „Megyünk fekete jövendők / felé

sorban. / Oda is érünk: vagy élve / vagy csak holtan” – ez a derűt és tragikumot együtt megszólaltató hangoltság és a mögötte megbúvó élet- és létszemlélet vonzhatta Nagy Gáspárt, amikor a delfines mellett éppen ezt a költeményt emelte ki. De magával ragadhatta az az ötletesség, legényes merészség, hetykeség is, ahogy a valóság talajáról hirtelen az irrealitás, a transzcendencia terébe tért, átugorva az önéletrajzi tényyszerűség és a képzelet, az álom birodalma között húzódo mezsgyét. A *Repkény és csillagpor* – zárójeles mottója: (álom és hetvenkedés Cormieux úrral) – a határátlépés bátorságát is példázza. Noha az Üllői úti fák, közöttük a Luther-szobor ismerősek a Kormos-versből (*Egy rákvadászat emlékére*), mégis inkább az otthonosságot szemléltethetik, az Ötpacsirta utcával együtt. Akárcsak a focisapatra célzás, a „voltunk és holtunk a Fradikával” indulója, ellentétben az idegenné lett volt otthonnal, „Móra Ferenc mesés kiadójával”, amely „kiadhatatlan, mert eladhatatlan”. A repkény (az egyébként mérgező növény) az indáival mintegy átköt, felemel a kozmoszba, hogy – feltehetően – a költő szavajárásával a lényegre tekintve ugyanazt mondja az emberi sorsról, mint az előbbi versek: „vágta ez, barátocskáim, vágta ez szakadatlan”. Álom rendezte vágta, az égből az égbe, a költő maga alkotta „göncöltrapézán”, amely olyan mégis, mint egy szekér, hisz dereka van, bakja, a kerekei pedig azt nyikorogják: „jövök már, Uram, jövök”. Mindezek alapján látszik, e vers úgy köszönt, hogy maga is hetvenkedik. Ellentétes szemléleti elemei az által egyenlítődnék ki, amivel a már hivatkozott *Prédául a vers* beszélője példálózik: „én csak / az együttállásokat / érzem és látom s mondom”. A szerzői énnel azonos „fiatal költőlektor” nem nyomasztó, inkább nyugtalanító lelkiismeret-furdalása foglaltatja össze *Az utolsó napok filmje* jelenetsorain és kockáin a Kormos halála előtti pár hetet, az 1977 szeptemberének erdélyi útját, találkozását Panek Zoltánnal, Sütő Andrással, aki vele „csempésztetné” át drámáját, a *Káin és Ábelt*, aztán látogatását Farkaslakán és Zsögödön, (a festő) Nagy Imre emlékművénel. A képek láttatják aztán Hatvanban, október legelején Korniss Dezső kiállításán, amelyet Nagy László nyit meg – aztán az aradi vértanúk napja következik, amikor „álltában összeesett az erkélyén”, az örmezei új lakásukban, ahová két nappal előbb látogatóba hívta volna az ifjú lektort – és innen a kínzó érzés –, ám az (ő) bizonyos okok miatt nem ment be közös munkahelyükre, a kiadóba. Végül a *Párizsi álom* Yorick

Cormieux úrral beszélője egy őszi utazásáról ad számot, arról, hogy „már megint csak őt keresve / éppen harmadszor járok erre”, s meg is nevez egy-két boulevard-ot, kertet, templomot, hogy az úti beszámolóját a legvégén a képtelen közlésébe fordítsa át: „Hajnalban e versre ébredtek / egy plátánlevél dús erezetén / ismeretlen betűk hídjai ívelnek át / olvas-sam el: valaki így akarja”. Végigtekintve a Kormos-hommage-ok során, látszik talán, hogy ahogy ritkulnak a talányos utalások, úgy gyarapodnak maguk a talányok, a tisztelő versek születésének titkai. A valóságosak vagy a képzeletbeliek, mintegy követve azt az utat, amelyen Yorick Cormieux a valóságból az álomba és az emlékezetbe költözött.

Másképp fordul viszont – életükben és holtukban – Nagy László és Jékely Zoltán felé, a hasonlóság csupán annyi, hogy őket is többször köszönti, szólítja meg. Igaz ugyan, hogy a korábban idézett Jékely-sírató, a *Kegyetlen álmot kaptam* poétikai eljárása és szerkezeti felépítése hasonló a *Párizsi álom...-é*hez, a szürreális képzetek visszafogásában és szinte racionális elrendezésében is, az életművek egyes darabjaira, motívumaira vonatkozó rejtett utalások azonban szinte teljesen elmaradnak. Mint volt róla szó, életük helyszínei neveztetnek és művészi karakterük jegyei formáltatnak meg. S azt a szellemi kalandot és izgalmat, ami a citátumok helyének fellelésével járhatott, felváltotta egyfelől az az elkötelezett szerepvállalás, amely Nagy Lászlóra gondolva a „Helyetted mondom...” már idézett kijelentésében fogalmazódott meg, másfelől az az önerősítés, amely például a „remélj remélj / bár megropogtat az átmenetiség s ravasz / szólamokba szédült fényes árulás”, ahogy ezzel a Jékely emlékének szentelt *Tizennégy áprilisi sor* biztatott.

Egy valaki, költő, akad még, akihez ugyanilyen sűrűn (ötször) fordult, s akit az elsők között szólított meg: József Attila. Vele: kész a leltár?

3.

Különös, hogy épp a hozzá írott vagy rá utaló versek (*József Attilához; Három kézjeggyel; Csak az első havat; Te Istenre bíztad; Félig vakon írt levél J. A.-nak*) foglalják keretbe a hommage-okat: Nagy Gáspár pályájának legelején, majd a legvégén íródtak. Együttműködésük még nyilvánvalóbbá teszi, hogy nincs kész a leltár, hogy súlyosan hiányos a lajstromozás, nem egyértelműek a számbavétel s így az értelmezés szempontjai, bántó a fogadtatástörténet mellőzése, feltűnnek üres lapjai. A mennyiségi teljességre való törekvés miatt

hátterbe szorulhatott a minőségi megmérettetés. Az is jellegzetes, hogy a köszönetet mondásba, az inkább üdvözlő, semmint hódoló beszédbe szintén a pálya két végén szövődnek bele a saját sors választására, az életút megtételére vonatkozó motívumok, minták. Mindjárt a legelső, még a *Koronatűz*ben sem szereplő költemény, a Dénes Istvánnak, a Magyar Rádió irodalmi szerkesztőjének ajánlott *Lehajtott fejjel* példa lehet erre. Alighanem egy vele készült riport, beszélgetés adott alkalmat, hogy a szülőföldről, a családtól a „bomolva minden / – büntessen Isten” büntudatával, a „még nincs kerítése a háznak / már nem mehetek vissza a házba” eltökéltségével búcsúzzon.

Magabiztosságát tudatos értékállítás árulja el: választását a *Három kézjeggyel* mutatja, a József Attila, Ady Endre és Petőfi Sándor verseiből idézett sorokkal. Ezáltal – monográfusa, Görömbei András szerint – a nemzeti költészet „közösségi gondú irányához” kapcsolja magát, miközben – ahogy Szokolczay Lajos, illetve Karádi Zsolt állította – cselekvési terének érzi az egész Duna-tájat, az „igaz ügyek” vállalását az évszázadok magyar történelmének szellemében. Meghatározó alapélményei a szabadságmozgalmak (Ekler Andrea), a bukással is biztatóak, tette serkentőek. Kezdő költőként ezért szólaltathatja meg a segesvári piacról elsiető Petőfit, a bujdosó Rákóczi, a „hon éljen!”-t kiáltó Damjanichot mártírtársaival együtt az aradi bitók alatt. És ezért hangolódhatott rá, utolsó éveiben, Balassi dallamára, istenes verseinek szavaival (Szikszainé Nagy Irma) vállalva: „életemet kimondja [...] édes hazámnak gondja” (*Visszhangozó lépcsők egy eleven Balassi-szoborhoz*).

S ott van, rögtön az első kötetben az életmű kulcsverse, a *Gyönyörű bünt*, amely – egyetérthetünk Vasy Gézával – a korszak annyi Dózsa-értelmezése után is tudott újat adni, a megszokottól eltérően ítélni. Sokáig tartana pedig felsorolni, hogy Csanádi Imrétől kezdve Képes Gézán, Simon Istvánon át Zelk Zoltánig ki mindenki elevenítette fel az 1514-es parasztháborút, s ki azok közül, Illyéssel, Csoórral, Fáy Ferencel kezdve, el Baka Istvánig, Farkas Árpádig, Kovács Istvánig és Tornai Józsefig, akikhez a hommage-ok is szóltak. „Gyönyörű bünt hagytam rátok, / a lázadást, mely több mint Dózsa György; / mit bánom, ha több az áruló, / de lázadót is teremjen e föld!” – ez a parasztlevelezés személyes üzenete, s valóban, a vers cím miatt is, arra eshet a hangsúly, amit a kritikus mond, „az emberi értékeket megőrző-teremtő gyönyörű bűnre”. De a szakaszbeli ismétlés miatt talán nem

kisebb a nyomatéka a „lázasnak”, akár forradalmi harcot, felkelést, akár heves, indulatos ellenkezést, kitartó szembenállást jelent is. Így nézve az a gondolat kap nyomatékot, ami merészen újnak aligha nevezhető ugyan, ám hasonló hangsúllyal talán csak két helyen tűnik fel: Sárközi György *Magunkért lázadó Dózsák* című költeményében, valamint Székely János poémájában, a *Dózsában*. „Megvesszőznek az urak, és megköpdösnek a parasztok” – a vers vereséget és megszégyenítést méltósággal viselő, magára maradt vezéréhez hasonlóan Székely is rádöbben szerege közömbösségére: „mit nekik Haza!” Azon töpreng, „a kereszt s az ország ürügyén / A szabadságért harcolnak?”, s célt lát ebben is: „hadd tegyék, ha szabadságuk által / Megmenekül az ország és a hit!” Beszédes, hogy a poéma megformálta alaknak „szép, szakállas, súlyos, lázadó arca” van, s hogy az egyik fejezet *A lázadó* címet viseli. S ez a haláláig elszánt ember így búcsúzik, a magatartás eszményi példáját mutatva fel: „Az méltó csak az emberhez, ha már / Felismerte egyetlen fátumát / (Amely övé csupán és senki másé), / Hogy elvállalja, és elébe menjen”. Nem tudni, Nagy Gáspár ismerte-e ezt a hitvallást, életprogramot, ám költői (s emberi) útja úgy is megrajzolható, ahogy a kurucos-szabadságharcos vállalt hagyományaitól eljut 1956 – a politika megtagadta, azaz nyilvánosan vállalhatatlan – forradalmi hagyományáig. S amit az erdélyi poéta tanácsol, ennek megszólaltatásában, hirdetésében ismerve fel egyetlen fátumát, amely jó ideig csupán az övé vagy legfeljebb egy-két társáé lehetett. „Most már egyedül... / fölszentelt rejtelmek nyomán / nem fáradhatunk el a keresésben” – a Babits emlékének ajánlott *A kereső* önbiztatás is lehet. Mintha Juhász Ferenc eposza, *A tékozló ország* zárótételét – „mert a szabadság a legtöbb, amit adhat önmagának az emberiség” – a szabad megszólalásra (mint legtöbbre) sűrítette volna össze.

E művészi program vállalásához és teljesítéséhez Albert Camus tanácsát is feljegyezte magának: „Az undort... fordítsuk makacssággá” (*Az idők közepén*), egyébként is szüksége volt azokra a megerősítő példákra és mintákra, amelyeket főként térségünkben, Közép-Európa írástudói, művészei körében keresett. A leltár velük válhat teljesebbé, ha nem is készsé. A Marin Sorescunak ajánlott *Automata-álmommal* („Ha bedobom az első kétforintost [...] másodikat, harmadikat / az életemet-”), az ügynökökről szóló Bohdan Zadurával közös mesével, *Az anyagi követés*

Medgyessy Ferenc: Szent István állja itt mindig a vártát! (Székesfehérvár, 1938)

versével. Kundera megszólításával és szavainak többszöri idézésével: „ez itt kedves Milan / tulajdonképpen pálya tér / ez itt a nap / a szabadság végtelen szemaforja / most éppen holdra csillagokra állítva / mert változatlan az éj kedves Milan” (*Változat*). A csak keresztnévvel említett (Václav) Havelnek a „bevert szájú városba” szóló üzenettel. Zbigniew Herberttel is a gyávaság eseteit latolgatta, a „mindenféle fontolgatásokét”, a „kérdés (lenyelve / nyelvleharapva / lehúzva WC-n / kihúzva kéziratból)” sorozatát (*Nem néz ki a Főtérrre, mert...*). Később egy axiómáját idézte, tanulságul: „A tehetség semmi, elrontható, elpazarolható. / Ami az egész életben számít, az a jellem” (*Zbigniew Herbert emlékére*). Czeslaw Miloszt mottó idézte: „századunk tragédiái nemegyszer afféle tesztet jelentettek a költészet számára, melyek lehetővé tették, hogy felmérhessük, mennyi valóságot bír el a költészet” (*A valóság égető nyelve*). Ugyanez Danilo Kist: „A vérbeli író korunkban is szabadságos börtöntöltelék, s épp e kockázatos léthelyzet vállalása különbözteti meg a betűvetés kufáraitól, akik továbbra is, ma is dédelgetett védenecsei az intézményesített társadalmaknak” (*Kiszálló önkéntes*). A Venó Taufernek és Drago Jancarnak ajánlott *A végtelen Karszt pórusaiban a Múlik a jövőnk* költőjének jellegzetes kérdése: „semmi más csak a Holnap marad / de addig a betiltandó Álom?” A *Múlik a jövőnk* költője St. Augustin Doinas rokon gondolatát citálja: „fölöttünk / ölyvként az Idő lebeg át” (*Kérdések kérdése*).

Ezek a költemények mottó- vagy glosszaverseknek nevezhetők, és főleg abban a tekintetben térnek el az utalásos versektől, hogy nem közvetlenül irányítják a figyelmet egy-egy alkotó pályájára. Az ajánlásba emelt idézetek mintegy alkalmat teremtenek hasonló

gondolatok felvetésére, a velük való azonosulásra – azaz a példakeresés úgy fordul példaállításba, hogy mindenekelőtt a magatartás emberi minősége a mérce. A monográfus, Görömbei András szerint Közép-Európának azokkal a kiemelkedő művészeivel kerül így kapcsolatba, akik nyíltan vállalták azt a tapasztalatot, hogy „erkölcs és esztétikum, egyén és közösség sorsa szétválaszthatatlan”. A kortárs magyar alkotók köszöntése vagy siratása, azaz a hommage-versek esetében ennek a tapasztalatnak a figyelemmel kísérése és főleg a számonkérése kevésbé meghatározó. Az utalásos versek – ismét a monográfusra hivatkozva – az értékmegmutatás alkalmai ugyan, de a „tudatos világképtágítás” is jellemzőjük. Mások úgy fogalmaztak, a költői szubjektum „belső szükséglete, bizonyosságkereső szándéka” teremtette őket (Gerliczki András), az „előd- és szövetséges keresés” (Csűrös Miklós). Az, hogy „esendő és kiszolgáltatott költőként igen nagy szüksége van egyfajta ’családi’, céhbéli védelemre, beágyazottságra” (Ács Margit), mert „költőtársaival fedezi, többségbeveszőnek érezteti magát” (Ágh István). Van, aki szerint az ide tartozó versek sorozata „inkább egy morális ’vonakoztatási rendszer’ alakulástörténetéről való folytonos tanúságtétele” (N. Pál József), amikor a búcsúztatókkal és a köszöntőkkel az „értékállítás kikerül az illanó pillanat fennhatósága alól: az állandóhoz, a változatlanhoz tartozik” (Papp Endre). Nagy Gáspár hommage-ai ekképpen elvégzik azt – a szellemtörténeti hermeneutika nyomán Vilcsek Béla jelölte – legmagasabb rendű feladatot, amely a másik művésznek és művének megértését, az alkotó személyiségben vagy a műalkotásban az „életösszefüggés felmutatását” jelenti.

FARKAS WELLMANN ÉVA

Majd ők megmondják

*A tósötétből elbolyongva
akadtál rá a fényes horogra.
Neked csak ő, neki csak bármi,
szemet vagy száját mi másra tátni,
s mint ki végre, hogy itt is jól lát,
hinni kezdted az illúzióját,
nem túlörömmel, sem beszéddel,
nem is a húshoz kötött gyönyörrel,
csak mint ha száj ámulva kántál,
semmit sem értve semmit se bántál,
hogy érzékelted volna félszét,
csak regisztráltad éppen, hogy élsz még.*

*Ölve lenni, lenni ölben,
létezni vélted magad egy körben,
hogy ismert más is, szinte kétled,
kezedet fogni a koldust kérted.
Elviselni azt, hogy szeretnek,
ringatózni a nem várt szerepben,
vagy más alatt a hintát lökni,
vagy megtanulni nyakkendőt kötni,
melyik válasz a kérdést rejtő,
hogy elkezdődött-e már a lejtő?
Megmászni: ott a penge éle.
Majd ők megmondják: túlél-e, él-e.*

A Szent István-szarkofág rövid oldali domborműve (Szent István mauzóleuma, Székesfehérvár, 1083 után)

MEZEY KATALIN

Nagy László emlékezete Bulgáriában

A Bulgária-szerte ismert, jeles magyar költőnek ma is eleven a kultusza Szmoljanban. Az 1981 óta működő Nagy László Emlékházon túl erre vall az a tény is, hogy születésének kilencvenedik évfordulóján, 2015-ben a város egyik terén felállították a mellszobrát. Az ünnepi megemlékezésen részt vett egy magyar küldöttség is, amelynek tagja volt Kucsera Tamás Gergely, a Magyar Művészeti Akadémia főtitkára. Az ő kezdeményezésére ekkor határozták el a szmoljani Nagy László Emlékház felújítását. A munkálatok már 2016-ban elkezdődtek, és június 18-án a Magyar Külgazdasági Minisztérium szófiai Kulturális Intézete és a Magyar Művészeti Akadémia támogatásával be is fejeződtek. A Petőfi Irodalmi Múzeum – Benkő Andrea muzeológus és munkatársai közreműködésével – új Nagy László-kiállítást rendezett be ebben a hagyományos stílusú, kőből és fából, mintegy másfélszáz éve emelt házban, amely a dél-bulgáriai síparadicsom és turistaközpont régi városnegyedének egyik legszebb épülete.

Szmoljan manapság mintegy harmincezer lakosú város, közigazgatási és ipari központ. A Rodope-hegység meredek, fenyőerdőkkel borított vonulatai

között, folyók kísérté, festői völgyben található, 10 km-re a görög határtól és 70 km-re a Fekete-tenger partjától. De legfőbb különlegessége mégsem ez, hanem az, hogy ezer méter magasan fekszik, sajátos, hegyi klímája, oxigénben gazdag, gyógyhatású levegője van: így télen-nyáron egyaránt vonzó turistacélpont. Klasszikus és modern szállodák, igényes színház- és közösségi épületek, működő és leállt gyárak éppúgy találhatók benne, mint lakótelepszerű városrészek.

A legendás magyar költő, Nagy László, az ezerkilencszázötvenes évek elején két ösztöndíjas esztendő-töltött Bulgáriában. Ismert tény, hogy ekkoriban csak nagyon rövid ideig tartózkodott Szmoljanban, de máig emlegetik az idevalósiak, hogy kijelentette, legszívesebben itt élné le az egész életét. És ezt nem nehéz elhinni annak, aki akárcsak egyetlen napot is ebben a városban vagy a környező hegyekben tölt.

Bulgáriai tartózkodása alatt Nagy László nemcsak kitűnően elsajátította a bolgár nyelvet, de mind a klasszikus és a kortárs költők életműveiből, mind a bolgár népköltészet kincseiből több kötetnyi remek műfordítást készített, és ezzel nagymértékben elősegítette a bolgár irodalom értékeinek magyarországi megismertetését.

Életművének erre a meghatározó területére és kapcsolatára emlékezik a költő nem szűnő bulgáriai kultusza és gyönyörű, megújult szmoljani Emlékháza is.

NAGY BORBÁLA RÉKA

Mintha hazaérkezett volna

Tisztelt Ünneplő Közönség!

Nagyon örülök, hogy visszatérhettünk ide édesanyámmal, ahová évtizedekkel ezelőtt, hatéves koromban édesapámmal, Nagy Andrással jöttünk, és nagymamám, Szécsi Margit öccse ült a volán mögött. Apa az első külföldi nyaralásunkra Bulgáriába vitt el. Burgaszba, Neszebarba (ahol a *Menyegző* versölete megszületett), a Rilai kolostorhoz és természetesen Szmoljanba. A mai napig emlékszünk arra, hogy úgy mutatta be ezeket a helyeket, mintha hazaérkezett volna.

tesen Szmoljanba. A mai napig emlékszünk arra, hogy úgy mutatta be ezeket a helyeket, mintha hazaérkezett volna.

Nagyapám, Nagy László mindig a legnagyobb örömmel emlékezett vissza a Bulgáriában töltött két évre, amikor az ösztöndíjának témája a bolgár népköltészet fordítása volt. „A bolgár népköltészetet 1951-ben fedeztem fel magamnak, hosszabb szófiai tartózkodásom idején. Meghatott fürgesége, robusztussága, költői vakmerősége. Tétovázás nélkül fordítani kezdtem” – írja. Megzenésített versei közül nagyon népszerűek ezek a fordítások Magyarországon. Majd így folytatja: „A fordítás nekem mint költőnek arra volt jó, hogy egy népköltészet lényegét jobban megismerjem. Noha a bolgárokéról van szó, gyakran gondoltam arra, hogy a népköltészet még napjainkban is ösztönözhet, hasznos lehet a legújabb lírára.”

Nagy Borbála Réka és Mezey Katalin beszéde 2019. június 18-án a szmoljani, felújított Nagy László Emlékház állandó kiállításának megnyitóján hangzott el. Itt most a beszédek szerkesztett változatát közöljük.

Ezzel megfogalmazta újító szándékát, és ezt a költői programját alkotói életművében meg is valósította.

Feleségével, Szécsi Margittal vissza-visszajártak ide, és sok szép, ihletett napot töltöttek az országban. Mindketten – de a nyomukba érkezők is, így Ágh István, Kiss Benedek, Utassy József és Buda Ferenc – beleszerettek a táj szépségébe, az ország gazdag kultúrájába, folklórkincsébe.

Nagy László Bulgáriában csodálkozhatott rá az ikonfestészetre is, grafikáinak és ikonképeinek visszatérő motívuma lett például Sárkányölő Szent György. Egyik barátunk mesélte, hogy nagyapámat a helyiek inkább képzőművészként, farigcsáló ezermesterként ismerték. Azonban nem csak képzőművészetére és verseire volt hatással bolgár környezete. Nemrég megtaláltuk drámafordításainak kéziratait, ezek között

MEZEY KATALIN

Nagy László üzenete

„Ha lesz emberi arcuk egyáltalán, csókolom őket.
Ha lesz emberi szellemük, tudatom velük, üzenem nekik, hogy csak ennyit tudtam tenni értük.”

(Elhangzott: Kormos István
tévéinterjújában, 1975-ben)

Ha még van emberi arcunk és emberi szellemünk, nem árt belegondolnunk, mi is és mennyi az a „csak ennyi”, amit Nagy László értünk tenni tudott? Amit Nagy László tudott értünk tenni? Nem a száz vagy ötszáz évvel, hanem a negyvenegy évvel a halála után élőkért? Tudott-e valóban tenni értünk valamit? Hiszen tudjuk, hogy akart. Ebben a Nagy Lászlóra jellemzően tömör és szemérmes két mondatban az fogja meg legjobban az embert, hogy úgy élt, úgy munkálkodott, írt, fordított, rajzolt, faragott, hogy közben ránk is, utána jövőkre is gondolt, nekünk is üzent. Értünk akarta megérteni, ép ésszel túlélni a maga tébolyult történelmi korszakát. Mert a „csak ennyi” megfogalmazásban benne rejlik az a fájdalom, hogy „többet szerettem volna, de csak ennyit adatott tennem értetek”.

Itt, szeretett Bulgáriájában, a felújított szmoljani Nagy László Emlékház megnyitásán, ha gyors mérleget készítünk arról, hogy mi az, amit értünk tett a költő, mi az a számunkra készült hagyaték, amire

Ivan Teofilov *Krali Markó* és *Mese az aranyalmáról* című műveit, valamint Ivan Radoev *Benzin* és *Rómeó és Júlia* című színdarabjait. A szövegek gondosabb vizsgálata után remélem, a drámafordító Nagy Lászlót is bemutatathatjuk.

Édesapám is mindig rajongva beszélt a bolgár népdalokról, balladákról. Szívesen hallgatta és dalolta őket, szívesen beszélt a bolgárkertészetről és a bolgár konyháról. Néhány évvel ezelőtt egy új Nagy László Emlékháznak örülhetett itt, és nagyon készült a mai napra. Az állandó kiállítás anyagához rengeteg képet válogatott, képmontázsokat készített, de közreműködése tavaly augusztusi halálával megszakadt. Most mégis megvalósult egy álma, ezért is örülök, hogy édesanyámmal, Török Ildikóval itt lehetünk.

az ötvenéves Nagy László gondolt, amikor Kormos István kérdésére a jövő nemzedékeknek szánt üzenetét kimondta, természetesen először költői életművére kell gondolnunk. Bizonyos, hogy ez a legnagyobb értékű és erejű hagyaték, amely minden egyéb Nagy László-i cselekedetnek, életpélda-mutatásnak is a tőkesúlya.

Nagy László a 20. század egyik utolsó költője, ha nem *az utolsó költője*, aki a magyar nyelvből a maga képzelete, gondolatjárása szerinti, csak rá jellemző költői világot tudott teremteni. Költői ereje lehetővé tette, hogy a valóság sokrétű, kuszának tetsző, de rendszert alkotó bonyolultságát a saját versnyelvére lefordítsa. A nyelven belül szinte egy új, Nagy László-i nyelvet teremtett, a nyelv jeleiből saját, költői jelképrendszert formált, amelynek a megfejtése sokszor szinte a lehetetlent kísérti. Mint minden más jelképrendszerben, itt is minden képletnek a forrását és kontextusát ismernünk kellene ahhoz, hogy megértsük, amit olvasunk. Honnan tanulhatnánk meg ezeket a jelképpé emelt jeleket, ha nem magából a Nagy László-i költészetből? Minél több Nagy László-verset olvas valaki, annál jobban képes megtanulni és befogadni ennek a nyelvnek a valóságos látványokban és az örökölt, ősi, kollektív látomásokban gyökerező, azokból kifejtett logikáját, öntörvényű asszociációit. A fogalmak helyett használt természeti jelenségek: kövek, sziklák, fák, virágok, évszakok és napszakok, színek, formák, mozgások, állati vagy emberi karakterek képezik az ismerős,

mégis szokatlan jelképrendszert. Nagy László a természetben és a természetből élő paraszti felmenők évezredek tudásából, a még eleven falusi közösségekben megőrzött, mitikus hagyományokból, a maga gyermekkori falusi életéből és felnőttkori, városi világának élményeiből, közösségi tapasztalatából és szelleméből is táplálkozva volt képes költői univerzumát megteremteni, amelyet elsősre, ha fel nem is foghatunk, de a lényegét megsejtjük. A tömör költői alakzatok, hasonlatok, metaforák, megszemélyesítések, asszociációk világunk rejtett kapcsolatrendszereit, azonosságait és különbözőségeit lelelik le, világítják át, feltárnak mélyen gyökerező összefüggéseket, miközben gyönyörködésre készítenek és életre tanítanak.

Örökségünk azonban nem csupán a különleges Nagy László-i poézis, valamint a bolgár és délszláv népköltészet rendkívüli szépségű magyar fordításainak több vastkos kötete. Mindenki, aki az életművét olvassa, megérti a költőnek a modern magyar költészetben játszott szerepét, Nagy Lászlónak a „proletárdiktatúra” évtizedeiben is megőrzött emberi szuverenitását, a saját reményeit és vágyait is korrigálni képes kritikai attitűdjét. Szembesül mindig a teljes magyarság érdekeire figyelő, szenvedélyes megszólalásaival és kiállásával is, kérlelhetetlen egyenességével és igazságszeretetével, jelleme erejével, emberi tisztánlátásával, bátorságával.

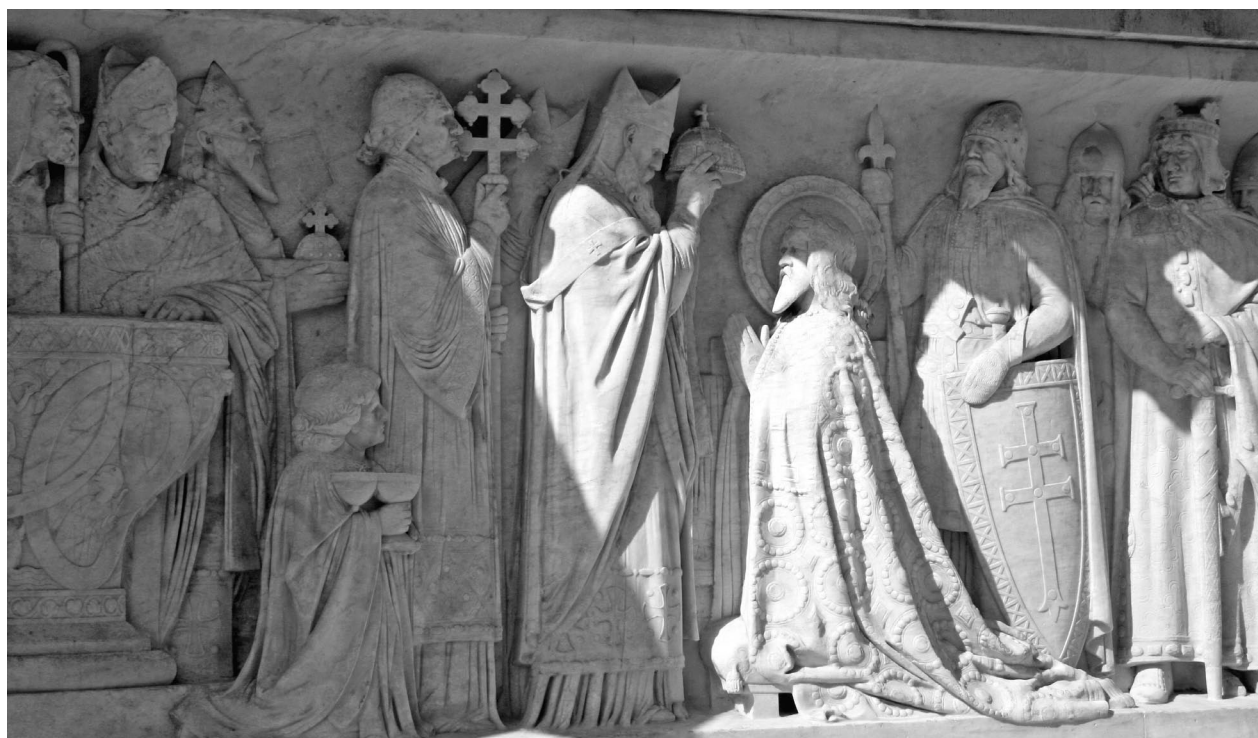
Hadd idézzem itt a talán legismertebb Nagy László-vers kezdősorait:

„...ki viszi át fogában tartva
a Szerelmet a túlsó partra!”

Ezek a sorok nem csak a belőlük kibomló természeti kép meghatározó-megrázó volta miatt hatnak ránk, nem csak az áradó vízben kölykét fogában tartva menteni próbáló anyaállat háttér-rajzával ragadnak meg. A vers titka az, hogy emberi létünket – a mai, modern emberi lét lényegét – jeleníti meg. Egy fejlődésnek nevezett, mindent elsodró áradatban élünk, amelyből reménytelen reménnyel kell magunkkal együtt biztos helyre átmenteni az élet legfontosabbnak ítélt kincseit.

Ennek a globális léthelyzetnek a látomásos megjelenítése révén válik ez a rövid vers első hallásra is evidens, közös élményünké. Azonosulunk vele, ráismerünk benne önmagunkra. Karácsony Sándor szerint ez a legtöbb, amit művészi alkotás elérhet.

Az áradat ellenében, amely lerombolta a hagyományos társadalmi szerkezetet az azt fenntartó erkölcsi világrenddel együtt, és elmosni készül az emberiség sok ezer éves szakrális és kulturális örökségét is: itt állunk a megújuló szmoljani Nagy László Emlékház megnyitó ünnepségén. Mert tudjuk, hogy mi az, amit a költő értünk tett, mi az, amit ránk hagyott, felismertük, hogy magunkkal együtt örökségünket is át kell mentenünk „a túlsó partra”.

Stróbl Alajos: Szent István (Budapest, I. kerület, 1906)

MARIN GEORGIEV

Egy idegenimádó vallomása¹

(részlet)

A magyar költészet engem arra emlékeztet, amit, Budapestet megpillantva, első látogatásomkor éreztem. A nyolcvanas években, a Rákóczi út szebbnél szebb épületei között fölujjongtam: – Hát ez Európa, csak még annál is szebb!

Két évtized múltán hozzátehetem: nekünk, bolgároknak Magyarország az elérhető Európa. Magyarország a mi el nem ért álmunk is: ilyenek lehetnénk, ha nem a Balkánon, hanem Közép-Európa pitvarában telepedünk le – hadd legyünk Kelete az ő Nyugatának, s Nyugat a Keletje számára. Gyökereink a régmúltban összefonódtak, de a földrajzi, vallási, kulturális hatások messzire sodortak bennünket.

Sosem bírtam megszabadulni attól az érzéstől, hogy a bolgár irodalom egy virág fölött köröző méhre hasonlít, amely azt döngicséli: „Istenem, milyen illatos!” Kevés kivétel akad ez alól: Javorov, Debeljanov, Dalcsev, Gerov... Megrészegült érzékek azonban szülhetnek fölismerést, de eszmét nem; a mi ésszerűségünk gyakorlatias, a szükségletekre korlátozódik; individualizmusunk naiv, gyerekesen egoista; babonásak vagyunk, nem pedig hívők, Istent gyengeségből tiszteljük, s ha erősek vagyunk – eladjuk, megpróbáltatásainkban elátkozzuk, még szidjuk is...

A mi rendünk a káosz és az anarchia.

A magyar költészet a bolgárhoz képest inkább a kultúra funkciója, mint az eredetiségé, erre sokkal inkább vágyott, mert nem bővelkedett benne; de amint Ady, József Attila, Sinka, Nagy László példája mutatja, megújulásait mégis az eredetiségnek köszönheti... A magyar líra hosszabb ideig járt a kultúra formáló iskolájába, a miénk inkább önmagára, a népköltészetre, ösztönre, megérzésre, elemi erőre támaszkodik. Mi tapogatjuk, találgatjuk az univerzumot, a magyar abból indul ki. Elég Botevet Petőfivel, Aranyt Karavelovval vagy Szlavejkovval összehasonlítani, s bár ezért nihilizmussal vádolhatnak, megtette

ezt már korábban – még hozzá nálam több érvvel – Atanasz Dalcsev is *Botev és Petőfi* című esszéjében, amely persze előbb Magyarországon jelent meg, s nálunk csak jó évtized múltán érte meg a nyomdafestéket. Nem állom meg, hogy ne idézzem:

„Amíg Petőfinek nagy és gazdag költői hagyatéka maradt fenn, Botev csupán tizenkilenc-húsz verset írt, jöllehet egy évvel többet élt. Kétségtelen, hogy e versek közül hét vagy nyolc a bolgár költészet elérhetetlen csúcsa. A mennyiségnek azonban önmagában kevés jelentősége van a művészetben. Én sem Petőfi költészetének a mennyiségére akarok rámutatni, hanem a vele összefüggő, azt föltételező témák és motívumok sokféleségére, változatosságára, az érzelmek rendkívüli gazdagságra, ami Botevből hiányzott, vagy költészetében nem talált kifejezésre. [...] Magyarország nem volt úgy elzárva a civilizált világtól, mint Bulgária. Míg Botev hazájában épphogy csak létrejöttek az első világi iskolák, Petőfi gimnáziumba járhatott, megismerhette a francia, a német és az angol költészetet, Heinét, Byront, Béranger-t olvashatta, és írói munkásságából élhetett. Ugyanakkor gazdag hazai irodalom örököse volt, és nagy magyar költőket vallhatott kortársainak, kimunkált nyelvet, kész versetchnikát talált, s bármilyen eredeti és forradalmi volt is költészetének formája, mindez mégis segítségére volt: kiindulhatott a régi formákból, még akkor is, ha szembefordult velük.”²

Íme, ezért kellett nekünk mindig pótolnunk, utolérnünk valamit, kultúránkat ezért érezzük – okkal – elmaradottnak. A civilizációban Magyarország előttünk járt, s ma is előbbre tart. Nem szégyen ezt elismerni; a tények kimondásával nem becsüljük le önmagunkat, hanem fölismerjük a gyöngeségünket, hogy legyőzhessük. Amikor a nyolcvanas években megírtam, majd előbb Magyarországon, aztán itthon is közöltem *Magyar idő szerint*³ című útirajzomat, Nino Nikolov, a budapesti Bolgár Kulturális Központ igazgatója azt mondta: „Hát ez a fiú olyan keveset járt a nagyvilágban, hogy így lelkesedik Magyarorszáért?” Azóta eleget utaztam már, Magyarországon pedig hússzor is megfordultam, de még mindig a régi

A szerző *Valaki figyel* című, ősszel megjelenő kötetének fordítását, amelyből e részletek származnak, a bolgár NACIONALEN FOND „KULTURA” támogatja.

¹ Utószó a szerző: *Egyedül a mindenségben* című magyar költői antológiájához (*Szam vav vszemira* – mojata ungarszka antologia. Litaraturen Forum, Szófia, 2007.)

² Juhász Péter fordítása. In: *Petőfi – Botev*. Litaraturen Forum – Összeállította Arató György és Juhász Péter. Magyar Kulturális Intézet, Szófia, 1999. 9–10. Atanasz Dalcsev Juhász felkérésére 1972-ben írta *Petőfi lantja sokhúrú* című esszéjét, amely a Kortárs jubileumi számában, 1973-ban jelent meg.

³ Zergi Zsuzsa fordításában megjelent az Életünk 1987/11. számában.

lelkessedéssel írok róla. S nem hiszem, hogy ettől kevésbé volnék bolgár és európai.

Botev és Petőfi költészetének különbsége lényegében a bolgár és a magyar költészet különbsége is – ennek fölisméréséhez elég ezt a kötetet végiglapozni.

[...]

A hetvenes évek második felében ismerkedtem meg néhány magyar költővel. Akkor még nem gondoltam, hogy velük a magyar irodalom templomának nemcsak tornácára, hanem egyenest a szentélyébe lépek. Utassy József, Kiss Benedek és Rózsa Endre alig volt idősebb nálam, ők lettek első magyar barátaim. Fölfedezőjük és védőangyaluk, Nagy László nyomán együtt jöttek bolgáruul tanulni Szófiába. Akkor még nőtlen voltam, talán ezért jegyeztem meg Utassy közmondását: – „Marin, a ház olyan asszony nélkül, mint a kút vödör nélkül”. No, igen, népköltészetben mi jobbak vagyunk, mégis kiderült, hogy olyat is tanulhatok tőlük, ami a szemem előtt volt, mégsem vettem észre, s olyantól kell megtanulnom, aki még csak botladozik az anyanyelvem körül. S bár akkor – oroszos kiejtésével ugratva Jóskát – kimásztam a csávából, duplán is adósnak éreztem magamat: részint azért, mert ők többet tesznek értünk, mint mi óértük (bolgáruul tanulnak, hogy fordíthassanak bennünket), részint, hogy értik és többre tartják a folklórunkat, mint mi magunk. Bárhogy erőlködünk, mi nyersfordításból dolgoztunk, ők viszont csaknem eredetiből – ha szókincsük szűkös volt is, legalább nyelvünk dallamát és ritmusát megérezték, dallam és ritmus pedig képzetet, emléket, hangulatot kelt, akár a virágillat... Azok a nyersfordítások, amiket később különböző fordítóktól kaptam, pusztá szókupacok, gyakran csak zavaros mondatok voltak – trópusi erdőben utat vágni machete nélkül –, szerzőiknek a prozódiairól fogalmuk sem volt; ahol a magyar szó többjelentésű volt, ők az alkalmatlant választották, bolgáruul is sekélyesen tudtak, változatokat sem ismertek, a költői nyelvről pedig fogalmuk sem volt. Hányszor elkértem az eredetét, s bár semmit sem értettem belőle, dédelgettem a szavakat, hogy zenéjük megsúgja a lényegét, amely egyszer csak előbújít az összefüggéstelen szóhalomból, s a lélek uránjának láthatatlan sugárzása elrendezte a következményt az ok szerint – élmény, motívum, eszme egyszeriben a helyére került!

Már akkor büntudatot éreztem azért, hogy nem vagyunk egyenrangúak, nem vagyunk partnerek,

akik ugyanazt vállalnák a magyarokért, amit ők megtesznek értünk. A kétnyelvű, kéthazájú Juhász Péter pontosan fölismerte ezt: „A bolgárok miért fordítják gyengébben a magyar lírát, mint mi az övéket? [...] a magyar költészetnek miért nincs Bulgáriában Képes Gézája, Kiss Benedeke, Rózsa Endréje és Utassy Józsefe? Példájukat követve miért nem tanult meg egyetlen nagy bolgár költő sem magyarul? Szellemi képességeiknek miért nem adott senki teret? És Nevena Sztefanovát, az egyetlen ígéretes tehetséget miért taszították le erről a pályáról? S helyette hogyan érhet el szédítő karriert néhány irodalmi kufár, akit a színonimaszótárba csak szürke színnel jegyezhetnénk be?”⁴ Nem áltathatom magamat, hazafias érzésből sem mondhatom, hogy Juhász téved.

S ha úgy gondolom, hogy fordítóként jutottam valamire, azt is őneki köszönhetem. Ma már anekdotaként emlegetik, hogy a Magyar Írószövetség Bajza utcai éttermében bikavért kortyolgatva diktálta nekem az *Elsüllyedt csatatér*⁵ nyersfordítását, én pedig szóról szóra körmöltem, amit mondott, de egy idő után mégis megkérdeztem: „Miért kezdődik minden sor így: *Navred (mindenütt)?*” – „Eszed tokja *navred! Nov red (új sor)*” – tagolta végre rendesen.

Így van ez, és így is marad – ha egyikünk nem tud magyarul, a másik meg akcentussal beszél a bolgárt.

Mintha tegnap történt volna, úgy emlékszem 1981-re, amikor Fodor András 10–15 versének nyersfordítását megkaptam – Nino Nikolovnak akarták adni, de neki sok dolga volt, s nem vállalta. „Hogyan nyersfordítás? Hát nem tud magyarul?” – ámultam el; ha azok is nyersből fordítanak, akik tanultak magyarul, akkor én is képes vagyok arra, amire ők. Így törtem be nagy bátran a magyar költészet fordítói közé, mert korábban szeretetből próbálkoztam: ha Utassy, Kiss, Rózsa lefordított tőlem valamit, én ölbe tett kézzel üljek? Adósuk maradjak? Tudtam már, hogyan kerülhetek be a *Literaturen Front*⁶ tekintélyes külföldi rovatába. Az én bűnöm legalább nem volt nagy, hiszen Jóskáékkal mi a hasonló élményvilág, írói út, emberi közelség, témák, motívumok, nem pedig állami pénzen hizlalt tekintély miatt fordítottuk egymást. [...]

4 Петер Юхас: А ние, българите. Огледало, София, 2004. 176.

5 Rózsa Endre verse

6 *Literaturen Front* (Irodalmi Front). A Bolgár Írószövetség korabeli hetilapja.

Sinka Istvánról*

Csere

Egyszer volt, hol nem volt, talán igaz sem volt: megeshetett-e az, hogy valaki bárányt cseréljen versekre?

Senki sem hallott ilyesmiről, hát én sem hallhatam, amíg csak egy bojtár vallomása kezembe nem került:

„S ahogy ott hasalok a gyepen, egyszer csak melém lép valaki, köszön, és megszólít:

– Na kiscsém, mire végzed? [...]

Huszonöt-huszonhat évesnek ítéltém. Erős, fehér fogai voltak, dús, fürtös haja és zengő mély hangja. Kék pantallót viselt és cuggos cipőt. És nem volt se loncsos, se piszkos. Én nem tudom, miért, de az első látásra megszerettem. Soha addig ember nem beszélt még úgy velem. Széles, nedves szája volt, s amikor beszélt, tekintetét mindig megfűrösztötte a messzi tájban. [...]

– Eleven kölyök vagy – ütögetett a hátamra. – Na várj csak, mutatok néked valamit. – És kibontogatta a hátizsákját.

A sok holmi közül előhúzott egy könyvet, s amíg hajtogatta a lapjait, többször is felnevetett. Aztán odahúzott maga mellé és olvasott:

»Megint panasz, hát már megint panasz!

És akiről szól, mindig csak pap az...«

Én nagy szemeket meresztettem s a bámulattól nyitva maradt a szám. A búzaföldek mellett, a gyepen mellettem feküdt egy könyv, Petőfi versei. Abból olvasta a vándor asztalos-segéd a 'Legendát.' Lihegtem és a kislábujjamig megszerkeszttem.

Mikor magamhoz tértem, már újabb helyre nyitott a könyvben s dúdolván olvasta a verssorokat. Aztán tovább nyitott és megint tovább.

Mikor abbahagyta az olvasást, én már nem voltam se holt, se eleven. Annyira hatalmába kerített a vágy, hogy a könyv az enyém legyen, hogy hallhatóan nyögtem.

– Szeretnéd, ugyi? – incselkedett velem a segéd, mert látta, hogy fölkaavarta a könyv minden csepp véretem.

Alig tudtam eldadogni, hogy: igen.

– Nem lehet, nincs semmim a világon, ezen a könyvön kívül! – mondta szomorúan.

* 50 éve, 1969 júniusában hunyt el a pásztorból lett költő, író. Marin Georgiev írásaival tisztelettel emlékezünk az alkotóra.

Elhallgattunk egy kis ideig, aztán elkezdődött az alku. Kértem, könyörögtem, már-már sírásba csaptam át, amikor eszembe jutott a bárány. A kisbárány, Tímár Sándor ajándéka, amit úgyis el kell takarítanom. Úgyszincs hova tegyem – gondoltam –, felajánlottam hát a könyvért.”

Igen, ez valóban megesett, a vallomást pedig a magyar Dzsenedó¹ írta, Sinka István, aki Petőfi miatt döntött: „Megesküdtem, hogy én költő leszek még akkor is, úgy is, ha rámegegy az egész életem, és ha az egész élő világ minden hatalma ellenem jön is.”

És a nincstelen ember komor konokságával azzá is vált. Mert Isten csodái sosem érnek véget. Mert az első strófák csodaként meg is születnek: „Abban a pillanatban kibomlottak előttem a vers-sorok. Elővettem a tintaceruza-csutkám, a csizmám szárát jól letörültem a szűrőm ujjával, hogy szépen ragyogjon rajta a betű és oda írtam fel a verset.”

Mindez a pusztán történt, tettestárs az egész természet, tanúja pedig csak a nyáj és az Isten volt.

Jegyzet

Ha nem fordítottam volna le a *Bődi Mariskát*, hiányozna belőlem valami, nem volnék egész, s talán maga a költő sem lehetne teljes. A kötet első kiadásán dolgozva szinte szomjaztam a nyersfordításokra – egészen Magyarorszáig jártam értük. 2004-ben csaknem egy hetet laktam Juhász Péternél; ma is őrzöm azt a füzetet, amelybe a naponta lediktált adagot körmöltem. Ha épp nem dolgoztunk, akkor a Duna-partot róttam, ahol a folyam fölött mindig fúj a szél – hol erősebben, hol gyengébben. Ott libbentek elő Sinka-versem első strófái is. Igen, sóhajból is lehetséges; a pusztá emléke távoli szellőként idézte bennem azt a találkozást, amikor a nyolcvanas években Juhász megmutatta nekem a szülőfaluját. Ez is elég volt, hogy régi érzéseim föltámadjanak. Talán Illyés rendkívüli könyvének belém ivódott emléke is hatott – a *Puszták népét* évekig kézikönyvként forgattam, ágyam mellett tartottam, megválni sem

¹ Zaharij Sztojanov (1850–1889) bolgár felkelő, autodidakta író, politikus eredeti neve. Fő műve a *Feljegyzések a bolgár felkelésekről* című emlékirat (1884–1892), magyarul: *Egy nemzet mámore*, Európa Kiadó, 1978.

bírtam tőle, mert a magyar és az emberi lét varázsát sugározta. [...]

Sinkát testvéremnek érzem – nem vér, hanem lélek szerint... Sok gondolata az enyém is, az én versemé is; sokat le sem írtam vagy rosszul írtam le közülük, másokat talán jobban írnék meg. [...] A megjelent kötetet először Sumenban mutattuk be. Ott ismertem meg Dzsoko Roszics színészt – rekedt-resszelős hangon dörmögte: „a *Tizenhárom aratót* mondom el, mert ez nekem is gyerekkori emlékem.” S bár nekem ilyen emlékem nem volt, amint fordítani kezdtem, máris fölűnt előttem a tarló, a kékék, keresztek; gyermekkoromban mindez még létezett,

mert kombájnok még nem gázolták a földeket, s még láthattam a paraszt-óriást, aki pusztát kézzel, istenként teremtette meg saját mindenségét az Istenében; és természetbe simulva és természettel birkózva csikarta ki belőle a kenyeret és a tudást. Ó, végleg elmúlt világ és eltűnt emberek – ti teljesebbek voltatok!

Sinka ősi és kemény világát mi már nem érthetjük – a civilizáció kérlelhetetlenül egyformára gyalul bennünket.

Talán ezért akarom ilyen makacsul feltámasztani. Emlékként.

Vallásként!

(Arató György fordításai)

MARIN GEORGIEV

A föld költője: Sinka István

*Mikor Isten hozzám eljött,
bűnöktől még mentes voltam,
vágyaimnak bokra nem nőtt;
mért keresett, azt sem tudtam.*

*Bodros birkák közt merülve,
füvet gázolt mellem végig,
purdé-arccal feketülve
érkeztem rossz kenyérhéjig,*

*s hozzá bajt és szidást kaptam.
Faként markolva e földbe,
lettem hát szegényből – gazdag.
Fejem rajta sose törve.*

*S tán az ördög kísértett meg
erdőszélről felém intve,
ments fel, Uram, úgy döntöttem,
teremteni fogok, mint Te.*

*Tovaszakadt sok év lassan...
Ugyan, hol nem bújtam, jártam.
Hogy azt a Bűnt megválthassam,
Őt keresve fagyban-lázban.*

*Aki voltam, az már rég nincs.
Vált az arcom idegenné,
egyre Istent várom mégis.*

Ő már nem jön soha többé.

Budapest, 2004. 11. 18.
– Szófia, 2004. 12. 14.

(Arató György nyersfordítása alapján
magyarra ültette: Jánosi Zoltán)

SZABÓ PALÓCZ ATTILA

profán hajnalok

*üdvözöllek e profán hajnalon
remek öltözék fényes cipővel
tükröződő arc csillan meg rajta
miközben holmi suta géperő hajtja
az ablak mögött az emelőt
a függönyök mögé rejtett
kivetítő fényerőt
a térnyerőt*

lepárolt ködben

szieszta

*még szerencse, hogy akadt egy kis
rizses csoki indulás előtt,
amit a táskámba dobtam,
ha nem is nekem szánta apám,
amikor karácsonyra ajándékban gondolkodott*

*előre szólok, fontos lesz ebben a versben
még az apa lírai figurája,
akihez – nem is érti ma már felnőtt fejjel
sem a gyermeki lélek,
ebben a szigligeti sziesztában sem –
a kötődések hogyan funkcionálnak,
hogyan húznak köztünk
remegő, ütemesen lüktető véreret,
hogyan csatornáznak be mindent,
kint és bent, és talán még annál is kijebb...*

*hálózatba szerveződnek az érzelmek is,
hogy közös lehessen az érdekképviselő,
közösen ácsolják a transzparenséket,
közösen gyűljenek szakszervezeti tüntetésekre,
együtt fessék meg testre firkált betűikkel
a táblákon a követeléseiket*

*enni majd csak vacsorára kerülnek elénk
holmi komolyabb falatok,
mert ebben a versben most távolról sem olyan fontos
a gasztronómia,
az ételköltemények, izlelőbimbók buja orgiája, nem,
mint az apa igazán soha meg nem ismert figurája
ebben a vérségi ismeretlenségben,
amelyben rizses csokit majszolok itt vénségemre
a szigligeti borongós délutánban*

PETŐCZ ANDRÁS

Álomkép – Ady Endre

*valami teraszon ülsz, magasban, messze,
mozdulatlan minden, csend, mintha az ég
meg a föld között lebegnél, Isten tenyerén,
és nem bánthatna semmi semmiség*

*asztalodon pohárka bor, így tetszik az Úrnak,
egyedül vagy, majd hirtelen leül veled szembe'
valaki ismeretlen, tágra nyílt szemekkel néz,
és azt mondja, úgy hívják: Ady Endre*

*cigaretára gyújt, ott, fent a végtelenben,
a füstje szivárvány lesz másodperc alatt,
s hallgat, mint az Isten, aki szavak nélkül
beszél szokatlan, furcsa mondatokat*

*álom az egész!, mégis valóság, talán az Isten
maga, igen, talán az Isten maga szól belőle,
nézem a kezét, ahogy gesztikulál, és a szemel,
közben fogy az asztalra tett savanyú lőre*

*valami teraszon, mondom, ég és föld között,
innen nem vezet sehova sem semmiféle út,
és egyre csak magyaráz, némán, elmeséli,
miként is lesz, hogy nem éljük túl a háborút*

*beszorítva ég és föld közé, valami teraszról
bámulunk a végtelenbe, nézünk szerteszét,
látom, ahogy rám villan, haragszik a szeme,
figyelem madárként repdeső kezét*

*valami teraszon, sűrűdő felhők körülöttünk,
itt van, és bort iszik, vigyáz rám Ady Endre,
még sincs menekvés, lélegzetfojtva figyelem:
fekete fellegek rohannak keresztbe*

*mondom, csak üldögéltünk, álmomban, távol
mindentől, Ady meg én, s titokban figyeltem őt,
csendes volt minden, mondom, mozdulatlan,
csak a sötétség, ami körülöttünk egyre, egyre nőtt*

„Nekem az irodalom az életem”

Beszélgetés a hatvanéves Petőcz Andrással

Vannak az ember életében fontos dátumok. Egy-egy kerek évforduló, egy-egy születésnap. Persze nem mindenki tartja számon ezeket. Petőcz András fordulatokban és remek művekben gazdag költői-írói pályája most újabb jelentős időponthoz érkezett. Az alábbi beszélgetésnek ez a fő tárgya.

– Elérkeztél egy olyan dátumhoz, ami valamiféle számvetésre vagy számadásra készíti az embert. Elsősorban az irodalmi pályádra gondolsz, bár a magánember és a tanár sem éppen mellékes. Kosztolányi Számadásában ezt olvassuk: „...boldog akartál lenni és hiába, / hát, légy mi vagy: végképp boldogtalan...” Te hogy állsz mindezzel?

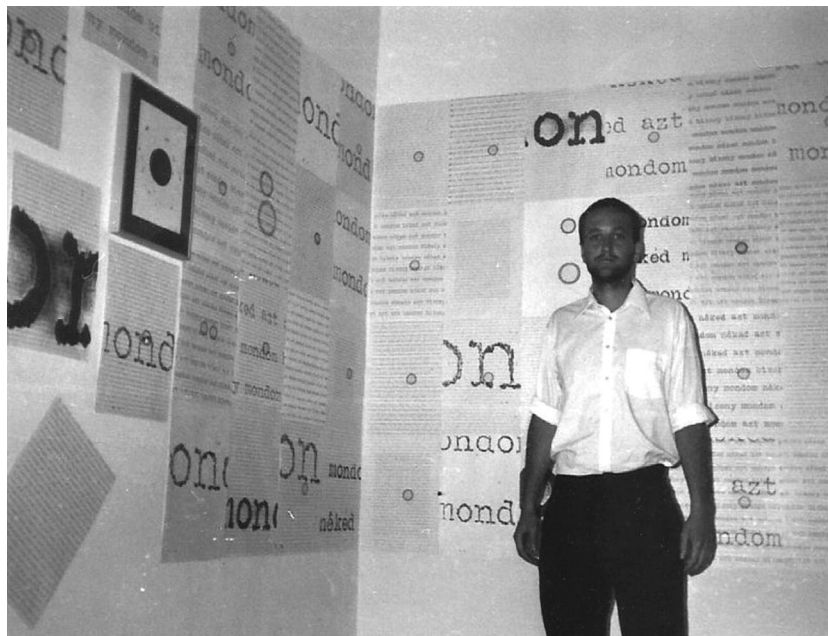
– Elégedett vagyok, és nem vagyok elégedett. A „boldogság” túlzott kifejezés, nem igazán szeretem ezt a szót, túlságosan is elhasznált, az „elégedettség” pontosabb. Öt éves korom óta írok, pontosabban szólva, költő akartam lenni. És végül is az vagyok. Író, illetve költő. Nem vagyok „magánember”, tanár pedig abban az értelemben vagyok, hogy igyekszem átadni mindazt, amit ezen a pályán megtanultam. Talán leginkább a tapasztalataimat vagy az élményeimet. Bizonyos értelemben „mester” lettem, vagy inkább mentor, de tudom, hogy néhányan mesterüknek tekintenek. Valamikor én tekintettem mesteremnek Erdély Miklóst, Somlyó Györgyöt. Mondhatom, hogy az a munkám, amit mindig is munkámnak akartam tekinteni. Irodalommal foglalkozom, illetve mindazzal, ami kreativitás, ami művészet. Van úgy,

hogy kiállításaim vannak, ahol képi anyagokat állítok ki, képverseket, elektrografikákat, festményeket. És verseket írok, negyven éve, de gyakran novellákat is, vagy éppen regényt. Azt remélem, hogy mindig ezt fogom csinálni. Vagyis mindig irodalommal, művészettel fogok foglalkozni. Mint tudjuk, egy alkotót nem lehet nyugdíjba küldeni. Nem létezik „nyugalmozott író”. Ilyen módon – úgy hiszem – soha nem megyek nyugdíjba. Valami olyasmivel kezdtem, amit nem lehet abbahagyni. Tandori írta valahol, hogy a művészet abbahagyhatatlan. „Nem lehet élve abbahagyni.” Egészen pontosan ezt írta. Valóban, élve nem lehet abbahagyni. Ez jó is, meg rossz is. Nem mondanám, hogy boldog vagyok. Nem is vagyok elégedett teljesen, mert mindig marad bennem hiányérzet. „Örökké fel az égbe, örökké magasabbra”, mondhatjuk ezt is. „A csillagos ég fölöttem, az erkölcsi törvény bennem.” Író vagyok, költő, és valamiképpen képzőművész is. Nem tudom, mennyire lehetek „sikeres”. De örülök, ha van lehetőségem kifejezni valamit. És mindig lesz valami, amit szeretnék kifejezni. Ebben hiszek. Ebben nagyon erősen hiszek.

– Nemrég jelent meg Concrete című albumod, benne experimen-

tális költészeted legjavával. Főképpen a nyolcvanas években ezen irány egyik vezéralakjának számítottál. Hogyan emlékszel vissza azokra az időkre?

– Elképesztő korszak volt. A nyolcvanas évek az utolsó kádárista évtized, rendkívül szerencsésnek érzem magam, hogy éppen abban az évtizedben, annak az évtizednek az elején kezdődött a pályám. Nem tudhattuk még 1980-ban, hogy tíz év múlva összedől a rendszer, de megéreztük, hogy van perspektíva, van hova előremenni. És lehet előremenni. A nyolcvanas években egy egész generáció fordult az avantgárd felé, érdemes ilyen szemmel újraolvasni a *Ver/sziók* című antológiát, megnézni, hogy ki mindenki van benne, és ki mindenki kötelezi el magát ezáltal az avantgárd mellett. Nagyon együtt voltunk akkoriban, és a „kánonképzés” – persze abban az időben még nem is használtuk ezt a szót – erősen kötődött az akkori Magyar Műhelyhez, illetve az avantgárd csoportokhoz. Úgy éreztük, mindent lehet, és mindent ki is próbáltunk, a kreativitás legkülönbözőbb formáit éltük meg. Hogy hogyan jutott akkor eszembe, hogy „zárójelverseket” írjak, amely szövegek végig zárójelbe vannak téve, a sorok pedig a szonettformát idézik, miközben

Petőcz András kiállítása 1987-ben, a Magyar Műhely Találkozózn

szabad vers az egész? Nem tudom megmondani. Hogy hogyan jutott eszembe, hogy repetitív verseket írok, ahol tizennégy soron át majdhogynem ugyanaz ismétlődik? Ezt sem tudom megmondani. És a konkrétista, „tyroclonista” sorozatom születése is rejtély ma már a számomra. Illetve, tudom. A kreativitás kiélése, a dolgok kipróbálása, ez hajtott. És ez hajt ma is. Képvversek, akusztikus versek, performanszok, és mellettük a leg-hagyományosabb formák is – azt hirdettem akkor, hogy minden költészet lehet. És ez – akkoriban – nagyon boldoggá tett. Most kimondtam ezt a szót is, „boldogság”. Milyen furcsa. Lehet, hogy mégis boldog vagyok? Ugyanakkor az is tény, hogy a rendszer árnyéka ránk vetült, igen erősen. 1982-ben egy hajszálon múlt, hogy nem távolítottak el az egyetemről, a bölcsész-karról. Az 1982-es Magyar Műhely Találkozó után „ellenzéki”, „illegális” kiadványokat, könyveket akartam behozni Hegyeshalomnál, a határon. Egy besúgó feladott, a vámosok és a rendőrök

vártak a határnál, elvettek mindent, és – mint utóbb megtudtam – a bölcsészkar dékánjánál kezdeményezték az eltávolításomat. Szerencsére ez az időszak már valóban „puha” diktatúra volt – a Magyar Tanszék docense, Koczás Sándor jelentést írt rólam a Belügynek, és abban azt írta, hogy „fiatal filológus” vagyok, aki az emigráció magyar irodalmát kutatja, ezért voltak nálam engedély nélküli kiadványok. Ez is a nyolcvanas évek légkörét jellemzi.

– *Kassák életműve miképpen hatott rád? És mit jelentett számodra a Magyar Műhely?*

– Kassák rendkívül sokoldalú alkotó volt, aki a vers, a próza, a dráma mellett jelentős képzőművészeti életművel is rendelkezik. Univerzális alkotó, egyben szerkesztő is, igazi mester, akihez fiatalok kapcsolódnak. Szinte nincs is a 20. században olyan magyar költő, akire ne hatott volna, vagy aki valamilyen módon kapcsolódott volna hozzá. Az úgynevezett „számozott verseit” a magyar költészet egyik különleges sorozatának tartom, és

egyértelműen ezek hatására írtam meg a már említett „zárójelverseimet”. Nem véletlen tehát, hogy Kassák még a halála után is generációk, nemzedékek példaképe. Újból és újból felfedezzük, hatással van ránk. Egyértelmű, hogy a Párizsban megjelenő Magyar Műhely szerkesztői sem tudták kivonni magukat Kassák hatása alól, ahogy a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején jelentkező újabb avantgárdra is – vagyis ránk – erős hatással volt. A Magyar Műhely ebben az időszakban a kassáki szemlélet továbbélését jelentette. És egyfajta szabadságot. Hihetetlenül nagy dolog volt az a számomra, illetve sokunk számára, hogy a kádárista irodalomkultúra mellett van Párizsban egy műhely, amely egészen másképpen gondolkodik, más szemléletet hoz, sokkal modernebb, nyitottabb, mint itthon bármelyik folyóirat. Sokan a korabeli Mozgó Világot emelik ki, mondván, hogy annak is volt valamiféle újító szerepe. Egyet-értek ezzel, de fontos elmondani, hogy a korabeli Mozgónak is erős korlátai voltak. A versben nem tudott igazán nyitottan gondolkodni, az akkori versrovat-szerkesztő meglehetősen zártan, sok szempontból elfogultan irányította a rovatot. Így emlékszem erre. Nem véletlen, hogy a *Ver/s/ziók* antológiát annyira negatívan fogadta a Mozgó, ahogy fogadta. Ugyanakkor a Magyar Műhelynek igazán felszabadító hatása volt. Emlékszem, egy alkalommal, amikor Nagy Pál, a Magyar Műhely szerkesztője Budapestre jött, az érkezése estéjén azt találtam mondani neki, hogy „melletted levegőt tud venni az, aki veled találkozik”. Talán az ilyen alkalmakat nevezhetjük emelkedett, „megszentelt”

pillanatoknak. Ez a találkozás akkor ilyen volt.

– *A nyolcvanas évek még az úgynevezett létező szocializmus világa. Kortársaiddal együtt másfajta hitvallás jellemzett, mint például a népieket. Voltak-e közöttetek érintkezési pontok?*

– Természetesen. Rengeteg érintkezési pont volt. Meggyőződésem, hogy akkoriban nem voltak igazi ellentétek, legfeljebb személyes szimpátiák és antipátiák. Emlékezetem szerint a nyolcvanas évek elején mind Szigligeten, az Alkotóházban, mind az Írószövetségben, annak éttermében igen jó, szakmai és baráti beszélgetések zajlottak, sokat beszélgettem Bella Istvánnal, Ágh Istvánnal, Kertész Imrével, Somlyó Györggyel. Ittam Kiss Benedek borát, és sétáltam sokat Szántó Piroskával, akitől eredeti, nekem dedikált grafikát örök, valamint jártam Vas István híres szentendrei kertjében is. Sokakkal, szinte mindenkivel kapcsolatban voltam. Vitatkoztam Rubin Szilárddal, hallgattam a történeteit, és söröztem Keszthelyi Rezsővel. Azt gondolom, nem voltak igazi lövészárkok. *A Ver/s/ziókban* ugyanúgy benne volt Tóth Erzsébet, ahogy Várady Szabolcs vagy Nagy Gáspár. Többek között. Szerettem beszélgetni Utassy Jósikával, nagyon sokat köszönhetek neki. Volt egy alkalom, amikor egy méltánytalan támadás után a vele való beszélgetés vigasztalt meg. Ezt nem felejttem el, soha. Szerettem beszélgetni Marsall Lacival, különleges zseninek tartom. És – természetesen – Tandori Dezsővel, ha úgy alakult. Világnézeti, politikai különbség? Sokkal kevésbé, ha volt egyáltalán, mint manapság. Értékek voltak. Teljesítmény. Amit elfogadtunk. És bizonyos szint fölött mindenkivel szí-

vesen találkoztam, találkoztunk, mert a teljesítmény számított, nem a világnézet. Nem volt megosztottság. Allítom. A megosztottság kialakulásáról külön véleményem van, amely hosszabb kifejtést érdemelne, de erről most nem akarok hosszabban beszélni. Röviden annyit, hogy 1990 után a modernitás és az avantgárd helyzete megrendült, és ennek oka volt, jelentős külső oka. A rendszerváltás után ugyanis váratlanul ért mindenkit a magántőke megjelenése a művészeti életben. Nehezen tudtunk ezzel megbarátkozni. Néhány ilyen magánkezdeményezés olyan erős és annyira új típusú ösztöndíj- és díjrendszereket hozott létre, amelyek – meglehetősen erőszakosan – alkalmasak lettek valamiféle új „kánon” kialakítására. Sőt, új „kánonok” kialakítására, így többes számban. Ebbe a változásba nem fért bele a nyolcvanas évek rendszerváltó avantgárdja, az avantgárd mögött soha nem állt magántőke. Sajnálatos módon. Kívülről nyúlt bele a magántőke az irodalom világába, az irodalom természetes fejlődése megtört, és ez vezetett a lövészárkok kialakulásához. Személyes sértségek, kirekesztés és méltánytalanság – ez az oka az irodalom világában jelenleg meglévő ellentéteknek. Meggyőződésem, hogy az írók csak írni akarnának, semmi mást. És a munkájukért, a teljesítményükért megkapni az elismerést. Kirekesztések és egyéb méltánytalanságok nélkül.

– *Írtál akusztikus verset Radnóti Miklós szövegére is. A hatás vagy a másképpen megszólalás volt ebben a döntő?*

– Mindig a hatás a döntő a variációk esetében. A vers bennem megszólaló aktualitása. Hogy továbbírom a verset. Megszólal ben-

nem Radnóti vagy József Attila vagy Weöres Sándor, és én továbbgondolom vagy újragondolom mindazt, amit írtak. Ez a variáció a versben. A variáció eredetileg zenei kifejezés. Mint tudjuk, *variáció egy témára*: megszokott zenei szakszöveg. A versben is meg lehet ezt tenni. Viszont van egy lényeges kérdés, az arányosság. Nem lehet, hogy az arányokat nem vesszük tudomásul. Nem tehetjük a másik szerző versét a „magunkévá”. Az ilyen „gesztus” nem vendégszöveg, hanem lopás, és szerzői jogi kérdés. Mindig egy-egy sorból, hangulatból indulok ki, ha variálok és odaírom, hogy a szerző munkájának a variációja, vagy neki ajánlom a munkámat. Vagy, ha nem írom oda, az annyira közismert, hogy valóban része a közös tudásnak. Ez nagyon fontos. Az arányokat itt komolyan kell venni. A Radnóti Miklós ismert versére írt szövegem egy akusztikus költészeti újraértelmezés, mint ilyen, új vers, új dinamika. József Attila *Levegőt!* című versét is újragondoltam a nyolcvanas években. És örülök, hogy megtettem, fontos munkámnak érzem. A kádárista korban fontos üzenet volt kiállni a színpadra és levegőt követelni. Mert ez az akusztikus versem valójában erről szólt.

– *Mint oly sok pályatársadnál, nálad is megfigyelhető a nyelv lehetőségeinek kitágítása. Van-e itt határ?*

– Igen, van. Az értelmezhetőség a határ. A nyelvi jel mint üzenet a határ. Kérdezheted, hogy Morgenstern *A hal éji éneke* nyelvileg értelmezhető-e. Igen, értelmezhető, hiszen nyelvi jeleket, a verslábak jelöléseit használja, valamint kapcsolódik Goethe ismert verséhez,

Budapesti Jelenlét-rendezvény a Mücsarnokban, a jelenlevők balról jobbra: Oravecz Péter, Petőcz András, L. Simon László, Erdődy Gábor műfordító, Berkovits György, Szentmártoni János, elől guggol Lackfi János, az 1990-es évek végén

a *Vándor éji dala* című alkotáshoz. Ilyen értelemben a határ végtelennek tűnhet. Mégis egyértelmű: olyan szemantikai és szemiotikai jelek használatára gondolok, amelyek önmagukban részei az emberi kommunikációnak. Ha valaki tudatosan ilyesmit használ, és ez üzenetet hordoz, akkor olyan gesztusrendszert épít fel, amely versnek, költészetnek nevezhető, adott esetben.

– G. Komoróczy Emőke írja rólad kiváló könyve, az „Ezer arca, ezer alakban” végén: „Petőcz András útban van a »felébredés« felé. Talán e belső érési folyamat tudatosulása segíti őt abban, hogy eljusson a tiszta »ébredésig«, és ezen az új talajon állva megújítsa (ismét) lírai életművét.” Mit gondolsz erről?

– Nem tudom, mire gondolt Komoróczy Emőke. Folyamatosan újul, épül ez a lírai életmű, ahogy Salinger írja az egyik regényében: „Magam növesztettem a magam testét, nem teszi meg helyettem senki”, vagyis a „lírai életmű” addig épül és addig újul, amíg épül

és újul a testem. Magam vagyok a lírai életmű.

– *Látszólag éles a határ az avantgárdnak nevezhető korszak és a klasszicizálódás között. Én úgy látom, hogy ez a határ nem oly éles, kísérletező kedved eredményei ott vannak a hagyományosnak tartott verselésben is. Mennyire tudatos egy-egy váltás a lírában?*

– Engem a költészet minden formája érdekel. Már a kezdet kezdetén is írtam zárt formában, klasszikusnak nevezhető formában, ismerem és tanítom is a vers időmértékes, rímes vagy éppen magyaros, ütemhangsúlyos változatát. Írtam életem során szonettet, alkaioszi strófát, balassi strófát, ütemhangsúlyos, népdalt idéző verset, készítettem képverset, csináltam performanszt. Mindig és mindent csináltam és csinálok, írok, mert mindig mindenben saját magamat adom. Ilyen módon nincs éles határ, soha nem is volt. József Attila is így építkezett, vagy Tandori Dezső is. Ők persze nagyon nagy elődök, nem hozzájuk

hasonlítom magam, csak jelzem, hogy mindez nem új dolog, nem is ördögtől való. Nem kell „csak” avantgárdnak lenni, vagy nem kell „csak” egyetlen formában gondolkodni. A képvers, amit sokan az avantgárd „találmányának” tartanak, mintegy 2500 éves. Az ókorban, a hellenizmus korában is készültek képversek. A szonett, ha Petrarca a példánk, „mindössze” 700 éves. Akkor melyik a „hagyományosabb” a kettő közül?

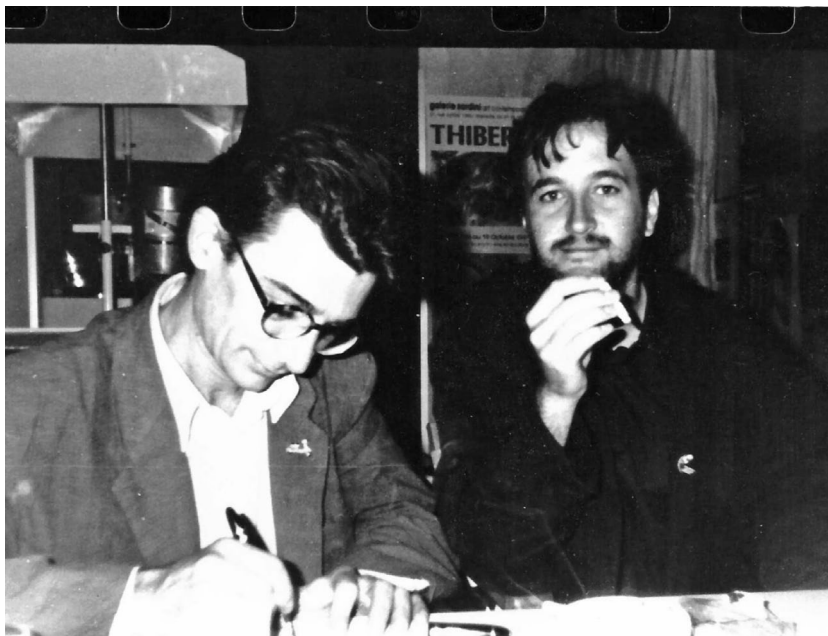
– *Könyvcímekben is megjelenik az idegenség, az idegenek problematikája. Hol vannak mindennek a gyökerei?*

– Az idegenség érzete, a kivettség érzete valójában egy egzisztencialista gondolat. Ennek az egyik legjelentősebb világirodalmi példája Camus híres regénye, a *L'étranger*, korábbi magyar fordításban a *Közöny* című mű. Jean-Paul Sartre és Albert Camus az „idegenség”, az egzisztencializmus nagy alakjai a francia irodalomban, a „végső soron nincs értelme a létezésnek” elve náluk jelenik meg nagyon hangsúlyosan. Szeretem magam „neoegzisztencialistának” nevezni. Mindenesetre Camus az a szerző, akihez újból és újból visszatérek, ahogy Camus-re hivatkozik igen sok esetben Kertész Imre is. Azt gondolom, Camus a „felelős”, az ő regényeinek szemlélete ott van szinte minden mondatomban. Az *Idegenek* című regényem Camus-re is utal. Mint tudjuk, Camus-nek ebben az említett regényében a főhős, Meursault lelő egy arabot. Nem tudja, hogy pontosan miért teszi ezt. „Melege” van. „Erősen süt a nap”. Az arab férfi – úgy érzi – fenyegeti őt, Meursault-t. Valami teljes fásultság, valami teljes idegenségérzet jelenik meg a könyvben. Annak érzete,

hogy bármi megtörténhet velünk, bármikor. Camus – természetesen – Kafkához kapcsolódik ebben az „idegenség”-tudatban. Nekem ők a példaképeim, különösen, ha prózáról van szó. Kafka, Camus és Kertész.

– *Franciaországban is éltél. A francia irodalom hogyan hatott Rád?*

– A francia irodalom, költészet és próza, mindannyiunkra folyamatosan hat. Arthur Rimbaud és Paul Verlaine versei, Rimbaud szabadságszeretete, dinamizmusa, modernitása megkerülhetetlen. *A részeg hajó* sajátos reménytelensége. Hihetetlen erő van ezekben a versekben, és a magyar változatok, Tóth Árpád, Szabó Lőrinc, Babits fordításai nagyon sokban hozzájárulnak ezeknek a verseknek az itthoni jelenlétéhez. A próza esetében beszéltem Camus-ról, de Sartre is nagyon fontos, vagy éppen Marguerite Duras. Ugyanakkor szeretem Amélie Nothomb, Michel Butor vagy éppen Camara Laye regényeit is. És persze a magyar, de franciául író Agota Kristof regényeit tartom még nagyon sokra. Agota Kristof munkáiról tanulmányt is írtam, és az én fordításomban olvasható *Az analfabéta* című önéletrajzi könyve is. A kortárs francia prózában a forma nagyon meghatározó, az, hogy igen sok esetben a történet jelen időben játszódik. Jelen idő és egyes szám első személy jellemzi ezeket a regényeket. Ezt a lehetőséget az *Idegenek* című regényemben is alkalmazom, és meggyőződésem, hogy a regényem sikere ennek is köszönhető. Hogy nem használom a múlt időt mint elbeszélői formát, hanem jelen időt használok. A jelen idő közelebb hozza az olvasóhoz a cselekményt.

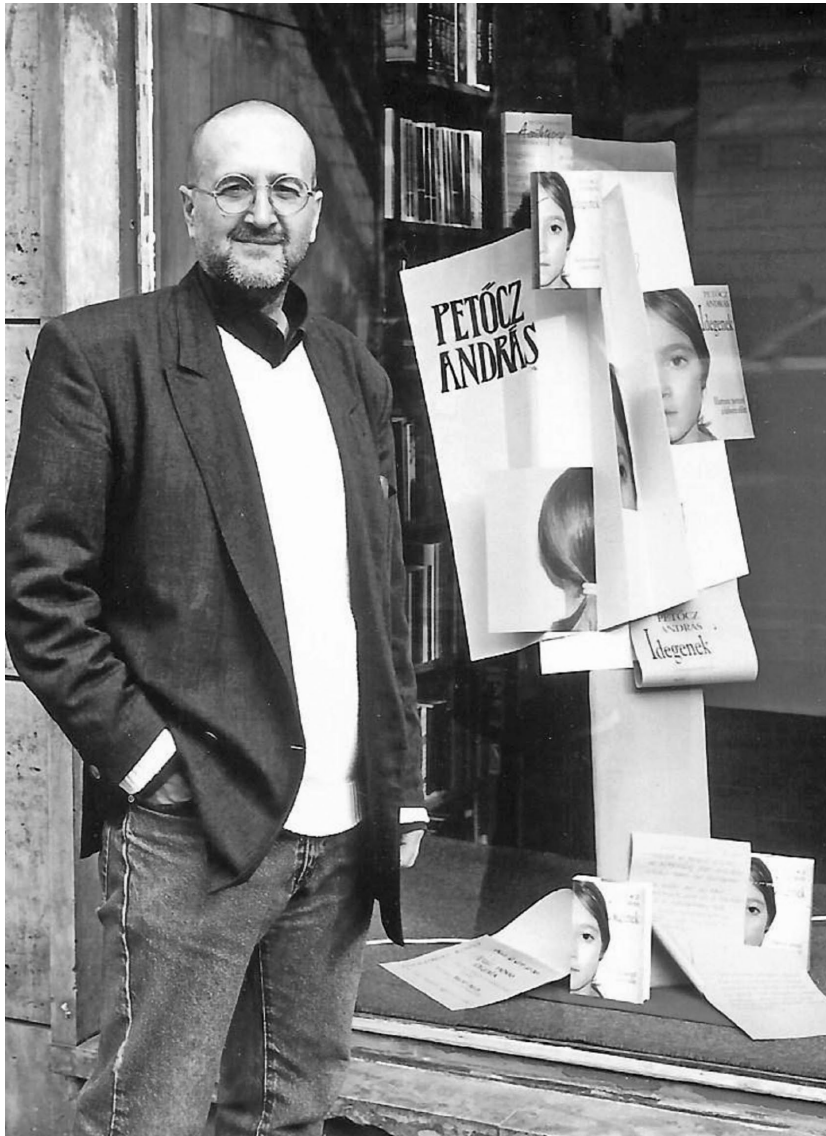
Emmanuel Ponsart-ral, a CIPM igazgatójával, Marseille-ben, 1992 körül

– *Szerintem a legújabb magyar epika legelső vonalához tartozik regénytrilógiád (Idegenek, Másnap, Aysa) teljesítménye. Hosszú évtizedek történései nyernek benne tested, nem feledvén, hogy a terror és a brutalitás világát mutatod be. A kétségkívül meglevő tapasztalatok mellett milyen epikus hagyomány útján jártál e művek megírásakor?*

– Ahogy említettem, a francia irodalom epikája hatott rám, és elsősorban is Camus. De benne van a regényemben Kertész Imre *Sors-talansága* is, amit igen sokra tartok, azt gondolom, hogy nincs ehhez fogható prózai műalkotás a magyar irodalomban, sem a kortársban, sem a klasszikusban. És van még egy hagyomány, ami fontos: Mándy Iván prózája. Az ő novellái, a rövid, kihagyásos technikával megírt mondatai. Az *Idegenek*-ben is, a *Másnap*-ban is szívesen használom ezeket a rövid, hiányos mondatokat. És még egy szerző, akit feltétlenül meg kell említenem: Jerome David Salinger. De nem a *Zabhegyező*, azt nem tar-

tom igazán jó regényének, hanem a többi kisregénye, a *Magasabbra a tetőt, ácsok!*, illetve a *Seymour: bemutatás* című művei. Ezek szintén maradandó élmények voltak, és hatottak a prózámra. Sőt, nem csak a prózámra. A Salinger-történetek főhőse, Seymour – aki a történetekben különleges és érzékeny költőként jelenik meg, és akinek a verseit nem ismerhetjük, de tudjuk róla, hogy általában rövid, haiku-szerű verseket írt, legalábbis a regényíró így mutatja be a hősét – olyannyira élő figura lett a számomra, hogy elképzeltem, milyen verseket is írt volna, ha létező személy lett volna, és megírtam a verseit, magyarul. Ebből született a *Tenyered, ha csattan* című verskötetem. A mai napig az egyik különleges, egyébként már könyvritkaságnak számító munkámnak tartom ezt a könyvemet. Emlékszem, régi terv volt, és amikor elkészült, igazi megnyugvás volt kézbe venni.

– *A trilógia végkicsengése többféleképpen is értelmezhető. Aysa végső szavai: „...Most végre béke*

Az Idegenek első kiadásának megjelenésekor, 2007-ben, Írók Boltja kirakata

van. Öregasszony vagyok, az igaz, de egy kicsit még van jogom élni.” Azt hiszem, ez emberiség-méretűvé is kitágítható. Tényleg, milyen jövője lehet az emberiségnek?

– Nagyon nehéz kérdés, erre nyilván nem lehet válaszolni. Nagy László jut eszembe, aki azt mondta, azt üzeni a száz év múlva élő tévénezőknek, hogy „Ha lesz emberi arcuk egyáltalán, akkor csókolom őket”. Én is csókolom őket. Akik élnek majd a távoli jövőben. Egyébként biztos vagyok abban, hogy lesz emberiség, abban is biztos vagyok, hogy Európa is lesz. Hogy itt, ebben az Európában ho-

gyan is élnek majd, beszélnek-e majd itt, Budapesten, magyarul, nem tudom. Hogy száz év múlva még beszélnek magyarul, abban biztos vagyok. De egyetlen dologra azért felhívom a figyelmet: Európában hosszú évszázadok alatt kikínlódott az emberiség egyfajta kultúrát, életformát. Milyen is ez a kultúra? Fontos része ennek a kultúrának az 1789-es „Emberi és polgári jogok nyilatkozata” egyik alap gondolata, hogy minden ember egyenlőnek születik, nemre, fajra, származásra való tekintet nélkül. Ebben benne van a nemek közötti egyenlőség is. Ami kiteljesedett sok

mindenben, választójogban, életstílusban, munkahelyi megbecsülésben. Biztosan nem működik tökéletesen. De akkor se hagyjuk, hogy egy másik, nem európai kultúra ezt lerombolja. Ez nagyon fontos. Ennek az európai kultúrának vannak alapértékei: az ókori Görögország, az itáliai reneszánsz, a spanyol barokk, a francia felvilágosodás. Michelangelo *Dávid* szobra, amely egy teljesen meztelen férfit ábrázol. Tiziano *Urbinoi Vénusz* című alkotása, amelyik egy női akt. És ott van az építészet, a Notre Dame vagy a Sixtus kápolna. Ezeket ne hagyjuk elpusztítani, semmilyen ideológia nem indokolhatja, hogy ezekről az értékeinkről lemondjunk. Nem tudatosul bennünk, sokszor nem jut az eszünkbe, de ezekből vagyunk. Az európai ember ezekből áll. A petrarcai szonettekéből, vagy a középkori trubadúr-költészetből, amely a nőt piedesztálra emelte, vagy éppen Mozart zenéjének játékoságából. Ez Európa, ez az európai gondolat alapja. És magyar, lengyel, francia, német, olasz ezen az alapon tud közös nevezőre jutni. Az európai kultúra része a mi kultúránk, a magyar kultúra is, amiről nem kell lemondanunk. 150 év alatt sem lettünk törökök, pedig biztattak rá minket elég rendszeren. Védjük magunkat, védjük Európát. Védjük a Sixtus kápolnát is, annak a Michelangelo által készített mennyezeti freskóját, amit 1512-ben láthatott meg a nagyközönség. Akkor éppen II. Ulászló volt a királyunk, és a mohácsi csata előtt voltunk tizennégy évvel. Azok a magyar katonák, akik Mohácsnál elestek, Michelangelo *Te-remtés* című freskóját is védtek. Nekem igen régi gondolatom, hogy Európát belül nyitva kell tar-

Zalán Tiborral közös születésnap rendezvényen a Nyitott Műhelyben, 2018-ban

tani, kívül pedig le kell zárni. A belső határok teljesen tűnjenek el, a külső határok pedig legyenek nagyon zárva. Mert olyan értékrendszert teremtettünk meg, ismétlem, hosszú évszázadok alatt, amit kötelességünk megőrizni.

– *S ami a jövőt illeti, az is eszembe jut, hogy egyre gyakoribb a verseid világában az istenélmény. Vele együtt az ószövetségi és újszövetségi hagyomány. Milyen a Te istenképed?*

– Az Ószövetség és az Újszövetség együtt nem más, mint a Biblia. A Biblia alapélmény, alaplámpa, örökös forrás. Tanítványaimnak is elmondom, újból és újból, hogy a Biblia a modern költészet alapja is, Balassi költészete éppúgy kapcsolódik a Zsoltárok könyvéhez, ahogy Walt Whitman szabad versei, vagy éppen Ady költészete. A szabad vers, a gondolatrítmus

nem az avantgárd találmánya, ott van a bibliai zsoltároknak, vagy éppen az Énekek énekében. Hogy milyen is az istenképed? Mondják, hogy nincs olyan ember, aki 100 százalékgig hívő lenne, és nincs olyan, aki 100 százalékgig ateista lenne. Azt gondolom, hogy ez így van. Naponta szoktam – magamban – valamiféle „imát” mondani. Nem szabályos ima ez, hanem valamiféle fohász, hogy „Jaj, istenem, segíts meg engem”, ilyesmi. Ugyanakkor a kimondatlan ima fontosabb, mint a kimondott. Ez könnyen lehet, hogy olyan valakiben is jelen van, aki nem is gondolja, hogy „imádkozik”. Szólásaink, a „Jaj, istenem”, vagy a hasonló megszólalások arra utalnak, hogy mindannyiunkban van egyfajta istenkép. Salinger egyik ismert regényében, a *Franny és Zooey* című könyvben a történet egy orosz

szerzeteshez kapcsolódik, illetve az ő tanításához, az ő tanításáról szóló könyvhöz. A főhős, Franny abba betegszik bele, hogy nem tudja értelmezni az orosz szerzetes tanítását, miszerint „szüntelenül imádkozni kell”. Vagyis úgy kell imádkozni, mint ahogy lélegzünk, mondja ez a szerzetes. Olyan gyakorlatossággal, és főleg annyira ösztönösen, mintegy nem is tudva arról, hogy éppen imádkozunk. Hiszen a lélegzésről sem tudunk, miközben levegőt veszünk. Franny a regényben nem tud ezzel a tanítással mit kezdeni, depressziós lesz emiatt, értelmetlennek látja a saját életét, mert úgy érzi, nem tud a tanításnak megfelelni. A megoldás végül a regényben egyfajta felismerés lesz. Annak a felismerése, hogy Isten végül is belül van. A belső törvény, az az iránytű, ami befolyásolja a cselekedeteinket. Talán

ez az Isten. „A csillagos ég felettem, az erkölcsi törvény bennem.” Talán így alakulhat ki valamiféle istenkép. Hogy felismerjük, mit, hogyan és miért tegyünk. Ha felismertük, miért is vagyunk, akkor már istenképünk is lesz.

– *Rendkívül termékeny alkotó vagy. Számos egyéb tevékenységet is folytatsz. Honnan az irodalmi alapanyag, és honnan az erő?*

– „Nyughatatlan” vagyok. Ez kétségtelen. József Attila azt írja, „a működésben van a nyugalom”. Akkor vagyok nyugodt, ha dolgozom, ha kifejezhetem mindazt, amit fontosnak érzek, ami vagyok. De, ahogy mondtam, a költészet, a vers minden formája érdekel, és érdekel a képzőművészet is, valamint a multimediális művészet. Honnan az erő? Akkor nincs erőm, ha nem csinállok semmit, akkor gyengülök el. Vagy ha méltánytalanság ér. Akkor gyengébb leszek. Írtam valamikor régen egy novellát, amelyben az egyik negatív hősöm, aki az egyik itáliai városállamban – a 16. században játszódik a történet – komoly befolyással bír a műalkotások elismerése, vagy éppen uralkodói megvásárlása tekintetében, rosszindulatból, aljaságból az egyik festő életét tönkre akarja tenni. Egy idősebb kritikus azt hitte a novella megjelenésekor, hogy ezt a negatív, ellenszenves figurát róla mintáztam, és mindenütt próbálta rossz híremet kelteni, miközben bizonyos szakmai közegekben kifejezetten hirdette is az elbeszélésemet, kicsit az volt az érzésem, hogy mintegy azzal büszkélkedik, hogy „róla” novella íródott. Szóval, amikor az idősebb pályatárs „védelmében” ledorongoló üzeneteket kaptam, akkor éreztem valamiféle erőtlenséget. Mert

olyasmivel támadtak, ami ellen nem tudtam védekezni, illetve nem is akartam, annyira képtelennek éreztem az egészet. Elsősorban az bántott, hogy az illető próbált politikai színezetet adni a novellámnak, és így ellehetetleníteni engem bizonyos emberek előtt, ami rosszul esett. És elgyengített. A negatív reakciók, az ellenséges, kirekesztő gesztusok gyengítenek. De a pozitív lehetőségek, a nyitottság megerősít. És olyankor a jelszó megint a József Attila-i üzenet, a „működés”. A termékenységnak ez az alapja. Az alapanyag, az irodalmi alapanyag pedig végtelen. A primer és a szekunder alapanyag is, vagyis a mindennapok, a megélt események, valamint az irodalom és a művészet végtelen tárháza.

– *Mintegy fél évszázaddal ez előtt írta Juhász Ferenc egyik könyve címlapjára: „Mit tehet a költő?” Ma milyen választ lehet erre adni?*

– Rengeteget tehet. Az irodalomnak, a költészetnek ma is van hatása, erős hatása van, azt tapasztalhatjuk, hogy igenis sokan figyelnek az írókra, alkotókra. Nekem is igen sok tanítványom van, akik miattam jönnek a szépírói kurzusaimra, vagy miattam is, és ezt el is mondják. És ez jólesik. A költészet alakítja a világképünket, megváltoztatja a szemléletünket, nyitottá tesz, és ez az, ami alapvetően fontos. Az irodalom, a költészet, a vers ma is befolyásolhatja az életünket, adott esetben. Kedvenc elbeszélésem Örkény István *Ballada a költészet hatalmáról* című műve, amiben egy telefonfülke kezd új életet négy verssor hatására. Ha egy telefonfülke is képes rádöbbenni arra, hogy szükséges és lehetséges a változás, és mindezt a költészet hatására teszi, akkor

– hiszem – van remény. Mégsem gondolom, hogy azért írok, hogy bárkinek az életét „megváltoztassam”. Nem, erről nincs szó, és nem is hiszem, hogy ez mintegy feladatom lenne. Nekem az irodalom az életem, ilyen egyszerű az egész. Csinálom, mert csinálnom kell. A kreativitás megélése hihetetlen élmény. És célt ad. A tanítványaimnak ezt szeretném átadni. Hogy legyen céljuk. Akarjanak valamit. Egy novellát vagy verset megírni, egy könyvet kiadni, értelmes dologgal foglalkozni. Mert az irodalom, a költészet felemel. Ki tudja, honnan, ki tudja, hová. De felemel. És az, hogy felemel, már önmagában érték. Juhász Ferenc kérdésére ezt tudom mondani. A költő azt teheti, hogy liftesfiút játszik, vagyis visz, ha teheti, „örökké lefelé, örökké fel az égbe”.

– *Hatvanéves lettél, negyven éve vagy része mindannak, amit magyar irodalomnak nevezünk. Hogyan jellemeznéd az elmúlt hatvan, illetve meggyven évedet?*

– Amit létrehozunk, az elsődlegesen annak fontos, aki létrehozza. Gyermekek, akit fel kell nevelni, pontosabban szólva, fel kell nevelni. „Az alkotás a Teremtés metaforikus mása”, mondja Adorno. A küzdelem, a harc itt kezdődik, a „nevelésnél és növelésnél”, vagyis annál, hogy be akarjuk bizonyítani, hogy amit megalkottunk, annak van létjogosultsága, mert nem csupán nekünk, az alkotónak fontos mindaz, amit létrehozunk, hanem másoknak is, mindannyiunknak. Az elmúlt hatvan, illetve negyven év éppen ezért örökös harc volt. De jó volt így, ahogy volt.

Bakonyi István

ZSILLE GÁBOR

A szív legmélyéről érkező szavak

Irodalmi körkép Írországból

Az itt következő összeállításban tucatnyi ír költő versével és vallomásával gazdagodhatunk. Válogatásunk alapja *A szív legmélye* (*Deep Heart's Core*, Dedalus Press, 2017) című, kortárs ír költőket felvonultató antológia. E széles merítésű gyűjtemény legfőbb különlegessége, hogy a költemények mellett a szerzők vallomásait is tartalmazza: néhány bekezdésnyi eligazító kommentárokat, amelyek feltárják az adott mű keletkezésének részleteit, az életrajzi hátteret. Akik – a mostanság teret nyert esztétikai felfogással szemben – makacsul vallják, hogy egy vers szerzője nem másodlagos, akik egy költeményt nem önmagában álló textusnak tekintenek és fontosnak tartják a személyességet, azok bizonyára érdeklődéssel pillantanak be a költők műhelyébe.

A 320 oldalas antológia seregnyi költőjéből a reális terjedelem érdekében csak néhányat választhattunk ki. Közöttük szerepelnek olyan kiválóságok, a mai ír líra

vezéralakjai, mint Thomas McCarthy és Gabriel Rosenstock. (A szintén kiemelkedő Pat Boran ezúttal nem verssel, hanem a könyvhöz írt bevezető minisszéjével képviselteti magát, akárcsak Bernard O'Donoghue, akitől előszavának egy részét közöljük.) Általánosságban kijelenthető, hogy az ősi ír nyelv, a gael használata a költészetben sajnálatosan visszaszorult, dacára annak, hogy az ír társadalom egy része eltökélt küzdelmet folytat kihalófélben lévő (néhány százezer ember által beszélt) anyanyelve fennmaradásáért. A gael nyelvű líra egyik élharcosa Gabriel Rosenstock, aki következetesen e nyelven alkot, majd művének angol változatát saját kezűleg készíti el.

A Magyar Napló legutóbb 2006 decemberében közölt ír irodalmi összeállítást, így hát időszerű ez a mostani ablaknyitás. A tizenhárom évvel ezelőtti bevezetőben írt mondatom szerencsére változatlanul érvényes: tiszteletre méltó az ír irodalmi alapítványok és állami szervezetek aktív, áldozatkész szerepvállalása nemzeti irodalmuk népszerűsítésében. Ezúttal őszinte köszönetünket nyilvánítjuk a Dedalus Press Kiadónak, Bernard O'Donoghue szerkesztőnek, az érintett költőknek, továbbá a The Gallery Press és a Carcanet Press kiadóknak, amiért engedélyükkel lehetővé tették a magyar nyelvű publikálást.

BERNARD O'DONOGHUE

Előszó

A költői felolvasások nagy korszakát éljük. Szerzőként mindannyiunk számára ismerős érzés, hogy valami kimaradt a versünkből, valami, amit a felolvasás révén tehetünk jóvá. Igen, gyakran érezzük úgy, hogy a nyomtatott sorokból „a költő személyes közlése nélkül soha nem ismertük volna meg az igazi hátteret.” Éppen ezért oly kiváló Eugene O'Connell ötlete, hogy magát a költőt kell megszólaltatni. Szóban éppoly szabad lehet, mint írásban, de csak a költő tarthatja fel előttünk a saját maga által választott ked-

venc versének titkát. Miután ezekben az esszéekben a költők egy része visszatér a „vallomásos költészet” kérdéséhez, pontosan megtudjuk, mennyit hajlandók önmagukról elárulni. Ám más is kiderül: Keats leveleiből például az, hogy egyáltalán mi végre a költészet – vagyis költői hitvallására is fény derül. Edna Longley mondta egyszer, hogy minden jó költemény magáról a költészetéről is szól.

Az itt olvasható költemények szerzőjük költői szemléletétől függően személyes vagy politikai jellegűek, formai szempontból pedig kötött vagy szabad versek. Az antológia bevezető az ír irodalomba, egyszerűs mind sokoldalú pillanatfelvétel az ír költészet kiemelkedő korszakáról. Az elkötelezett, hiteles, beteljesedett ír irodalom legjobb arcát kívánja bemutatni.

Szeli Valéria fordítása

PAT BORAN

Két vers között...

Gyakran előfordul, hogy a költői felolvasásnak épp a legfőbb vonzereje kerüli el a figyelmünket, ez pedig – paradox módon – nem más, mint a le nem írt szavak varázsa; a szavaké, melyek nem kimosdatva, ünneplőbe öltöztetve kerülnek az olvasó elé. A felolvasott versek közti szünetben mellékesen elejtett, szinte jelentéktelennek tűnő megjegyzések igenis rávilághatnak a vers bizonyos titkaira.

E megállapítás egyaránt érvényes a fejből szavaló, illetve a papírról felolvasó költőre. Amikor a költő (ezúttal élő közönsége jelenlétében) visszatér műve keletkezésének helyszínére és idejébe, olyan érzése támad, mintha kívülről, mások szemével látná önmagát. Valahogy úgy, mint amikor az énekes egy közismert dalt énekel: előadóg ugyan, de egyidejűleg a hallgatóság része is. Legyen a helyszín a helyi kocsmapódiuma, vagy egy rangos irodalmi fesztivál, nem ritkaság, hogy a költők teljesen új dolgokat fedeznek fel a saját verseikben. Néhány évvel ezelőtt, amikor költőkkel készítettem rádióinterjúkat, beszámolójukból leginkább ez a pillanat érdekelt: amikor egyidejűleg érezték magukat műveiken „belül” és „kívül”.

Ennek legegyszerűbb formája az a gyakorlat, hogy a bevezető olvasása és verseik magyarázata közben a költők, ha csak egy pillanatra is, kötelezően felnéznek az írott szövegből (vagy a jegyzetükből). Ám ez csupán annak a felismerése, hogy az adott pillanatban így tudnak közelebbi kapcsolatot teremteni a közönséggel. Igaz, hogy a versnek önálló entitással kell bírnia, a költő pedig óvakodjon a parafrázistól és a magyarázattól, a legtöbb költő mégis szereti kiemelni versének formai sajátosságait, tárgyát, keletkezésének

körülményeit – a közönség pedig nem szívesen mond le erről.

Sok költő állítja, hogy vannak kedvenc, felolvasásra leginkább alkalmas versei, amelyek élőben újra és újra sikert aratnak. Ám ha egyes versek jobban működnek a többinél (mivel könnyebben feldolgozhatók vagy felfoghatók), akkor indokolt, hogy azok a költemények, amelyek első hallásra kevésbé tárják fel magukat, kissé bővebb bevezető magyarázatot kapjanak.

És már el is jutottunk az antológia címéhez: *A szív legmélye* (*Deep Heart's Core*) természetesen Yeatstól származik, mégpedig az *Innisfree* című verséből. (Aki még nem hallotta volna, annak ajánlom a költő előadásában rögzített felvételt, amelyet történetesen a mű keletkezésére vonatkozó bevezető szavakkal egészített ki.) Alapélménye mélyen a költő gyermekkorának helyszínébe, a vidéki Sligo megyébe ágyazódik, ez a rendkívül híres ír költemény mégis a londoni aszfalt szürkességében kezdett formát ölteni – tudjuk meg magától Yeatstól –, amikor egy alkalommal hosszasan elidőzött valami apró „vízi dísz tárgyat” szemlélve egy kirakat előtt, és a látvány a távoli Innisfree világát, a tó partját nyaldosó víz hangját idézte fel benne. Ráébredve a kissé rideg jelenre, a pillanat megálljt parancsolt: a gyermekkori idill ősi mitikus ereje hatalmába kerítette, és a vers megfogható.

Ugyanilyen lenyűgözően viszonyul egymáshoz az ihlet és a vers végső megfogalmazása. Egyes költők az ihlet helyét és pillanatát idézik fel, mások viszont a formai összetevőket, akár egy hüvelyknyi ritmustól a kezdőrímekig, bármit. Ám mindannyian jól tudjuk (még azok is, akik csupán felületes kapcsolatban állnak a költészettel): bárhogyan, bármikor szólított meg bennünket a líra hatalma, mélysége, csak akkor tarthat igényt a szívünkre, azaz ejtethet bennünket rabul, ha következetesen visszatérünk hozzá.

Szeli Valéria fordítása

JOHN F. DEANE

A sármány verse

*Írj, sugdosta kitartóan egy hang, egy verset
a háború hazugságairól. Így hát kerestem egy árnyas
zugot a mormogó eukaliptusz alatt, és leültem,
türelmesen. Bogáncspamacok szálltostak a lágy szélben,
aranybarna lepke remegett egy lehullt szilva érett
húsán. Írd meg az álmod, mondta a Szeretet, a háborúk
teljes felszámolásáról. Vivaldi, írtam, A négy
évszak. A csendet, néhány percre, megmenteni a magas
faágakon csivitelő sármánynak, szív, így hallatszott,
szív-vidd, vidd-vidd, vidd-szív. Visszafojtottan lélegeztem,
fülelve. A Szeretet meghagyta, hogy írjak, ám kezem
megdermedt a papír fölött; Te mondd el nekik, kértem,
engem nem hallanak meg. A sármány leröppent, begyűjteni
néhány magot; megcsodáltam tarkaságát, milyen
élénkvoros és sárga, milyen homokszín, ezt a mintázatot
biztosan maga a Teremtő tervezte, felskiccelve
ezt az aranylást, ezt a csillámló tollú búbájt. Kérlek,
írj, mondta a Szeretet, de ne ilyen makacsul. A lélek, feleltem,
mely valaha megjelent a káoszból... Nem, mondta a Szeretet,
mire én: Michelangelo, Van Gogh. Nem, írj
a kedvükért egy verset a sármányról és az egész
Föld énekéről; így hát nekiláttam a feladatnak.*

Zsille Gábor fordítása

Mindig szerettem George Herbert szűkszavú, visszafogott drámaisággal átítatott *Szeretet* című versét, mely így kezdődik:

*Szeretet várt rám, s lelkem megriadt
vétkében, szennyesen*

(Kiss Zsuzsa fordítása)

A történet ott kezdődik, hogy az önmagát arra érdemtelennek tartó lélek enged vendéglátója, a Szeretet szelíd csábításának: az hellyel kínálja, s vendégül látja. Herbert értelmezésében a Szeretet maga Isten, vagy bármilyen, hitünknek megfelelő felsőbbrendű lény, hatalom. Ez cseng vissza az én versemben is, amikor a felismerés, nevezem ajándéknak vagy kegynek, egy szép napon rám akaszkodott, miközben egy eukaliptuszfa alatt ücsörögtem, amelynek levelein és virágain hangosan zümmögtek a lakmározó méhek és legyek. Mikor a közeli számarkórót és a szárán érlelődő magvakat ellepte egy csapat sár-

mány, immár sokadszorra némított el a világ szépsége. Háború dúlt akkor is, amikor ezt a verset írtam, akárcsak most, én pedig azon töprengtem, mi lehet a költő dolga egy ilyen helyzetben. Számomra úgy tűnt, Írországnak ebben a csendes zugában a mesteriségemnek nem sok köze van a világ folyásához. Hanem Herberttől megtanultam, hogy bármit is tesz az író, lehet azt mindig jobban is tenni – s ha majd megmértetik, bármily csekély mértékben is, de hozzájárulhat ahhoz, hogy a mérleg nyelvét a jó oldal felé billentse. Minden tisztességes munka, minden küzdelem növeli a világban az emberi értékeket. A vers megszületett, s ugyanakkor az a felismerés is, hogy kénytelen vagyok a költészetet önmagáért becsülni és legjobb tudásom szerint művelni. Ez a költemény tehát a világ szépségét dicsőíti, egyidejűleg saját költészetem tökéletesítésére ösztönöz.

Szeli Valéria fordítása

JOHN MCAULIFFE

A ma parancsa

Horatius után (Óda, 1,7)

*Egyeseknek növényzuguk van, mocsaruk, madárszentélyük.
Vagy mesterséges csatornáik és hanyatló városuk.*

*És nemzetközi repülőútjaik a képzeletükben,
Ám bárhová is mennek,*

*Számomra minden egyformának látszik és hangzik:
Hegyek, némi munka, egy mesés napkelte, mit a többi turista nem lát,*

*Vagy egy vízkereszt, mely mélyebb kapcsolatot
Jelöl a jamaicai bennszülött nyelvű irodalommal.*

*És ott vannak az argonauták,
A kik egy nyelv hézagaiban munkálkodnak, vagy legföljebb két nyelvében;*

*És a tömeg, melynek legfőbb célja bemutatni a nemiséget
Az olvasónak, ha netán még egyik mellett sem döntött:*

*Hosszas lelkesítés, megszavazott lépések a pontból b-be, és a redőnyt
Lírai megoldással szerelik fel, különleges anyagokkal és ábrákkal díszítve,*

*Ahogy az gyakori a családi részleteket púderként használóknál,
A kik úgy próbálják elfedni képzeletük érdes fekete szikláját.*

*És mindez tetszik, de
Nem él bennem, nem hatol a bőröm alá, hogy felébresszen éjjel,*

*Inkább arról dalolnék neked, ami parancsolóan sürget,
Hát hallgasd. Kapcsold ki tudatodban az élet feszültségét, szorongását,*

*És akár egy dél-írországi városban laksz,
Corkban vagy Montpelierben, akár Washingtonban, Rómában –*

*Menj, tölts egy pohár bort.
Most pedig képzelj el valakit, aki sorsát a szerencsére bizza,*

*És szól: „Menjünk, hadd vezessen minket, mindegy, hová.
Hallottuk, hogy egy jobb élet vár, a rosszabbat pedig már láttuk.”*

*Mára kergesd el a gondot, száműzd messzire, még fiatal az éj,
De hamar visszahullunk a darálóba, talán már holnap...*

Zsille Gábor fordítása

Corkban éltem 2000-ben, amikor a szerkesztők, Justin Quinn és David Wheatley elkezdtek közölni a verseimet a *Metre* hasábjain, amelyről még ma is azt gondolom, hogy tökéletes költészeti folyóirat volt. Kitérő esszék, éles kritikák és egy sor jó, erőteljes vers jelent meg a lapban, ismeretlen és közismert szerzőktől egyaránt. Soha nem tudtam megjósolni, melyik író karolja fel a lap, úgyhogy boldogan vártam a postán érkező magazint, és az ismeretlen szerzőknek ugyanúgy örültem, mint régi kedvenceimnek. Lettek új „kedvencek” is – hatásukra az kristályosodott ki bennem, hogy milyen verset nem szeretnék írni.

Rendkívül nehéz dolog egy lapot magas színvonalon tartani (anélkül, hogy kölönyszámokká forgácsolódna vagy „íróiskolává” válna), ám a *Metre*-nek ez mintegy hét éven át sikerült. Most olvasható versem a 12. számban jelent meg, a lap életének vége felé – addigra már többször publikáltam náluk. Amikor írni kezdtem a művem, pontosan tudtam, hogy csakis ott jelenhet meg. Egyértelmű, hogy versem alapja Horatius verse, de csaknem ugyanannyira ihletett annak bizonyossága, hogy a *Metre* örködik a költészet világa felett, mi több, valamelyest meg is határozza azt.

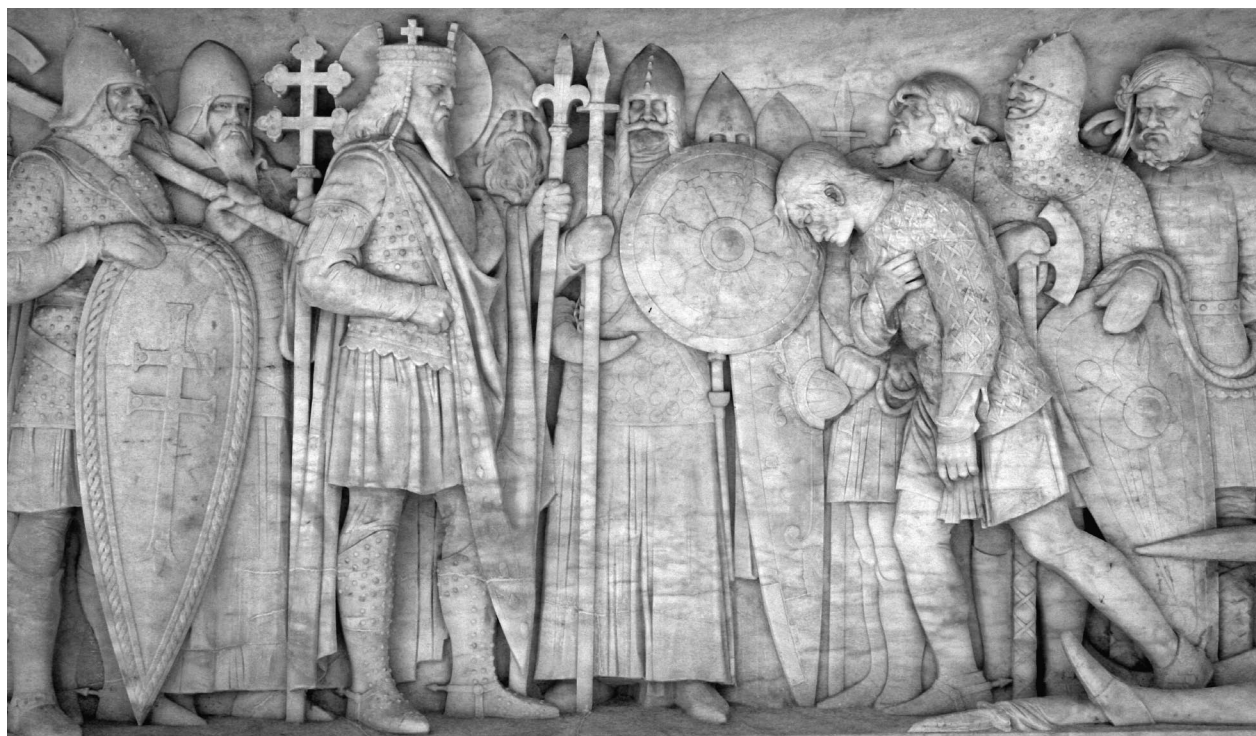
Horatius a honi tájat magasztalja az idegen vidékekkel szemben, én pedig a versben egy rendkívül él-

vezetes kritikai szemléletre, egy valódi költői modellre leltem. Különösen tetszett a vers végén, ahogy Horatius ügyesen megkerüli a tájak közötti választást: mindegyiket szereti, de egyik sem él benne túl mélyen. „És mindez tetszik, de / Nem él bennem” – így határolódnai el a felsorolt tájaktól, anélkül hogy bármelyiket is kárhoznánk. Így értendő nálam a Cork és Montpellier, illetve New York és Róma között felállított párhuzam is.

Versírásakor szeretek kész modellekkel élni, s abban a reményben, hogy a már létezőktől eltérőt, valami újat hozok létre, igyekszem újabb formába préselni. Mindig tanár voltam, s talán ebből ered meggyőződésem, hogy a versek többsége másolat (legalábbis annak indul): vagy más költő versének, vagy „a világ létező dolgainak” másolása. Mégis makacsul hiszem, hogy a vers új értékeket teremthet.

Akkoriban úgy tűnt, hogy eme elképzelésem tökéletes megvalósítási eszköze az „átköltés”, az „átültetés”, különösen az úgynevezett „szabad fordítások”. Ebben számomra az a legizgalmasabb, hogy egy vers átültetése semmit nem vesz el a mű „őszinteségéből”, hitelességéből, csupán módosítja az eredeti költői elképzelést.

Szeli Valéria fordítása

Stróbl Alajos: Szent István (Budapest, I. kerület, 1906)

THOMAS MCCARTHY

Az örökzöldek kertje

*Hajnal óta ebben az apró szobában vagyunk.
Kinézek Amerikára, napfény terül el egy szomszéd
Ház tetejének nagy síkságán, on Ojibwa spirit
Racing by. Kényelemben heverünk a magunk örömére.
A késő március tombolása vagy a kilencvenes évek
Puritán munkavágya nem mozdít ki a kuckónkból.
Megmozdítod a karod, kicsit zsibbadt a testem
Súlyától. Mindketten az otthonról beszélünk*

*És arról, hogyan jussunk vissza. Ám egyelőre
Oly tompák vagyunk, mint egy fiatal rab Portlaoise-ban,
Aki először hallja e szavakat: amnesztia, tűzszünet.
Ötezer mérföldről valahogy csak sikerül
Új szókincset találnunk a békére.
A béke, akár a fény, már-már elviselhetetlen.
Oly sok esztendő után hogyan léphetsz a napfényre,
Húzd végig a boronát a szederbokron, láss neki a kertnek.*

*Ebből az ágyból, melyben szeretkeztünk, többet
Látok néhány, a fényben sütkérező téli állatnál.
A kollégium fűnyírója beindul, de a mókusok dacolnak.
A késő márciusi Amerika teljesen az övék,
Mind a tízezer tó és mind az ezer sziget.
Életünk átítatja a szantálfa éji illata,
Pecsétet nyom rá ajkad friss érintése,
A szerelem és a sztorizás, a déli akcentus.*

*Amit mindeddig papírra vettem, zárójelbe tette
Az, ahogy az udvaron dolgoznak a minnesotai télben.
Visszafojtottuk lélegzetünket. Tessék, nézd az iszalag
Téli töveit, a bőrlevél és a dérbabér téli színeit,
Végül az illatozó fehér virágbugákat.
Újra látjuk a versek magánkéjességét és a költészet
Tehetelenségét a háború idején, és hogyan, tántorítatlanul.
A bukszus megőrzi alakját évről évre, in memoriam.*

Zsille Gábor fordítása

Létezik a verseknek egy kis csoportja, mely úgy él bennünk, akár egy gyermek, vagy egy hozzánk különösen közel álló lény, éppen ezért borzasztó nehéz közülük egyet kiválasztanom. *A bánat kertje* című versciklus, amelyet apám halála után írtam, nagyon erősen él bennem, csakúgy, mint *A kövek fenomenológiája*, ez a Gaston Bachelard filozófiájával erősen átítatott szerelmes vers Catherine-hez. Ám ennél sokkal több költeményem tartozik ebbe a kategóriába, például a *Nabokov úr emlékére*, *A South Terrace haladóklo zsinagógája* és *A várakozó követek*. Ám ha választanom kell *A kövek fenomenológiája* és *Az örökzöldek kertje* között, azt hiszem, az utóbbi az igazi.

Ez a versem 1996-ban jelent meg *Az elvesztett tartomány* című kötetben. Akkoriban még mindig Amerikában, a minnesotai Macalester College-ban laktunk. A vers a szokatlanul korán beköszöntött valódi minnesotai és a metaforikus írországi tavaszról szól.

Ám egyelőre

*Oly tompák vagyunk, mint egy fiatal rab Portlaoise-ban,
Aki először hallja e szavakat: amnesztia, tűzszünet. (...)
Életünk átítatja a szantálfa éji illata,
Pecsétet nyom rá ajkad friss érintése*

Mámorító napokat éltünk, rendkívüli remény töltötte el nemcsak Írországot, de az úgynevezett Ír-Amerikát is; megkezdődtek a fegyverszüneti tárgyalások az IRA szervezettel. Ma már szinte lehetetlen pontosan felidézni azoknak a napoknak a boldogságát: a büszkeséget, amellyel az ír békére tekintettünk, és a lelkesedést, amellyel az amerikai média az írek felé fordult.

Ám a történelem kereke fordult, és a közéleti pillanat személyes történetévé vált. Az is lehet, hogy ez oda-vissza érvényes. Bő esztendővel korábban a corki megjelenésű Stet című lap megbízásából interjút készítettem Gerry Adams íróval. Nem sokkal azelőtt jelent meg új novelláskötete, *Az utca*.

Olyan történelmi pillanatot éltünk meg, amelyben még a legegyszerűbb kisember is úgy érezte: formálhatja a történelmet. Ez az érzés hatja át a verset – a remény, a szeretet, a tartós nyugalom iránti vágy. És az állandóság megtestesítőjeként jelenik meg a versek befejező képe, az örökzöld bukszus.

A *The Garden of Sempervirens* azon kevés verseim egyike, melyekhez túlságosan gyakran visszatérek. Azt a különös időszakot jeleníti meg, amely meghozta a mérhetetlenül hosszú tél végét – a remény kezdetét.

Szeli Valéria fordítása

Stróbl Alajos: Szent István (Budapest, I. kerület, 1906)

PADDY BUSHE

Szeretkezés után

Fionának

*A kagyló szorítása enyhül. A kis teremtmények,
Akár az idegek testiünk torkolataiban,
Lecsendesülnek, sokadszorra fölfedezik
A gyöngyöző világot, míg a dagály a távolba inal.*

*A tomboló hínár megszelidült,
Csak félig-meddig szánja a tenger öblébe
Tanácstalan csörgedező patakokat.
Az apró, só-pázsit lepte szigetek többé nem*

*Gondolnak a hömpölygő szökőárra,
Számukra megint a sziget-lét órái jönnek,
A puszta létezés az időben és a térben,
Visszhangozva, visszhangozva a csöndet.*

*Egy pacsirta egyensúlyoz az ég oktávjai között:
Hogy ünnepeljen minket, a magasba szökött.*

Zsille Gábor fordítása

1982-ben már a harmincas éveim közepét tapostam, azt megelőzően utoljára diákkoromban, a hatvanas évek végén írtam verset. Boldogan éltem feleségemmel és apró gyermekeimmel South Kerryben, és rég beletörődtem, hogy korai költői próbálkozásom kellemes, ám terméketlen közjáték volt.

És akkor, magam sem tudom, honnan, egy kora reggeli szeretkezés utáni éber szenderegésben többé-kevésbé megszületett a *Szeretkezés után* című szonett. Felkeltem, és könnyedén végső formába öntöttem.

Azt hiszem, egyetlen versem sem jött ilyen csekély erőfeszítéssel a világra, s ez visszaadta az elvesztett önbizalmamat. Hiszem, hogy tudat alatt erre a biztatásra vártam.

Történt, ami történt, ám azóta is írok; hogy jól vagy rosszul, azt mások ítéletére bízom. Számomra azonban ez a költemény nem csak az érte érzett hálám miatt meghatározó. A *Szeretkezés után* előrevetítette verseim máig érvényes főbb vonásait. Ez a vers a szerelem méltatása, mely oly sok mindent életre keltett a költészetemben. Ugyanakkor egy rendkívüli hely-

hez kötődik, pontosabban a lakóhelyem melletti Inny folyó árapály-torkolatához. Az olvasónak, persze, miért is kellene ezt tudnia, de e különleges helyszín hatását verseim zömében akkor is nyomon követhetem, ha bármi egyébről van szó: akár személyes, akár politikai vagy történelmi élményről, esetleg különleges időkről; de még akkor is, ha a vers cselekménye valahol egészen máshol játszódik.

Versem fő motívuma: a szerelmesek testi-lelki azonosulása a folyó torkolatával, az apály flórájával, faunájával álmomban ejtett rabul. Rendes körülmények között ez a folyamat sokkal tudatosabb, kidolgozottabb és nehezebb. Úgy érzem, költészetem egyéb jellemzői is innen erednek: sóvárgás a költői forma és alakzat után, a líraiság igenlése és az ironikus önvédelem elkerülése.

Ám most már olyan vizekre eveztem, ahol mások ítéletére kell bíznom magam – harmincöt évvel a születése után hadd beszéljen hát a vers önmagáért!

Szeli Valéria fordítása

GERRY MURPHY

***Vers egyetlen
lélegzetvételre***

*Te aligha
veszed észre
de valahányszor
végigmész
a folyosón
Lenin szobra
picit megemelkedik
hogy jobban lássa
a feltűnő kecsességet
mellyel megtöltöd
az ívelt teret.*

**Zsille Gábor
fordítása**

A vers először 1983-ban jelent meg, a Corki Egyetem kollégiumában szerkesztett Quarryman című lapban. Két évvel korábban keletkezett, amikor a Wellington Roadon laktam (Corkban), mindössze néhány méterre Thomas McCarthytól és Seán Dunne-tól. Az ihletet az új munkahelyemen, az uszodában megforduló Cathy O'Rourke tanárnő szolgáltatta. Elragadó szépségét dicsőítendő, csillapíthatatlan íráskényszer tört rám, de fogalmam sem volt, hogyan fogjak hozzá.

A vers létrejötté számomra is épp oly meglepetés volt, mint másoknak. Eredetileg két-három sorral hosszabb volt, és csak másnap reggel, amikor újraolvastam, éreztem meg, hol a vers természetes befejezése.

Szűk kis olvasóközönségem először reagált érdemben a versemre, s nem kizárólag elismerően. Kétszer

is elküldtem a New Irish Writingnek, gondolván, David Marcus megörült, hogy elutasítja. Ám másodszor is megtette. Történetesen ez lett első verseskötetem, *A kis kövér fiú rükvercben sétál* nyitó darabja. Ennyi év után is ez a kedvenc versem; 1984-ben Carrignavarban, egy egyetemista bulin felkértek, hogy a téren egy zászlórúdról szavaljam el, és ezt meg is tettem.

Úgy vélem, ez a vers a szerelemhez és a politikához viszonyulásom színopszisa; olyan komoly dolgoké, melyeket azért mégsem kell halálosan komolyan venni. Ebben a versben boldogan megférnek egymás mellett harminckét szóban.

Szeli Valéria fordítása

MEDBH MCGUCKIAN

A nagynénik

*A nagynénéim végigszingelték
az ötvenes éveket, egész a kamaszkoromig.
Délig heverték, aztán telefonáltak,
hogy hallgassam a kapunál ordító szeretőiket,
és fizettek, hogy eláruljam a szemük színét –
„Szürke”, mondtam, vagy „Barna”, bár ők inkább
kéket akartak vagy mogyorószínt, a vihorászó,
egymásba aludt álmaikban.*

*Néztem, hogyan árnyalódik az ajkuk
mázos pinkből korallszínre, szederből halvány rózsába,
és nedves szoknyájuk mennyire éhezi
a ragyogó ritmust,
miközben sorvasztották őket a furcsa
rugalmas fűzők, papír alszszoknyák.*

*Egyszer gyanútlanul
rájuk nyitottam, ahogy az ágyon táncoltak
mogyorószínű ágyékkal,
és a sminkjük teljesen átizzadt.*

Zsille Gábor fordítása

Egy olyan verset akartam írni Seamus Heaney-hez, amely hideg és szenvedélyes, mint a hajnal, de legalábbis felidézi a költő vitathatatlanul legnépszerűbb versének, a *Tavaszi szünet* címűnek (*Mid-Term Break*, ford. Gerevich András – Sz. V. megj.) szellemét, amely komoran, mégis megnyugtatóan tornyosul első verseskötetének többi darabja fölé. Tegnap este ünnepelték e kötet születésének ötvenedik évfordulóját. Ebből az alkalomból különféle irodalmi alkotások láttak napvilágot: rövid színdarabok, elbeszélések, tömör novellák, s az volt az elvárás, hogy legyen ezekben az írásokban narratív igazság, cselekmény, azaz mély érzelmi sokk által kiváltott hatás, vagy az, amit meredek tanulási görbének neveznek; a társadalmi mozaik vagy a családi tragédia különböző elemeinek egymásra játszása.

Az előadó visszatér egy távoli, elszigetelt élményhez, amelyben sokkal mélyebben érintett, mint egy külső szemlélő, aki csupán hallja és látja a dolgokat.

Heaney verséhez hasonlóan az enyém is egy vidéki környezetben játszódó felfedezési folyamatot

ábrázol – persze nem egy kistestvér szörnyű halálos balesetének megelőését vetíti előre, hanem a nőiség, a szexualitás, az álmok, a zene, a színek és a ruhák rejtélyét tárja fel. A világ dolgaiban járatlan, ártatlan gyermek bekukucskál a történet díszletei mögé, ám a leselkedésért drágán meg kell fizetnie. Történetem idején úgy kilenc-tíz éves lehettem. Heaney versbéli gyerekágya, koporsója képzeletemben azzá a nagy franciaágygá alakult, amelyben a nővérek erotikus játékaikat űzték: az izgalom és az egészséges bujaság mögött ellenben egy sötét, eltemetett háttértörténet húzódik.

Mára sem a Heaney-féle ház, sem ez a bizonyos hálószoba nem létezik – utóbbit szándékosan gyűjtötték fel. Egy rozoga lépcsőházra néző, ajtó nélküli helyiség volt ez, amelyben a két idősebb nagynéném 1947-ben, a nagy márciusi havazás idején öngyilkos lett. A falakat vér borította, mesélte időnként apám, akit emiatt gyötört a bánat. Leskelődésemet a sors meglehetősen ironikusan jutalmazta: a színek egyre jobban elmélyítették, egyre sötétebbre festették bennem

a szoknyák és az alsónemű mélyén rejlő, részben valóban érzékelt, ám inkább csak képzeletben érzett, erős nőszagot árasztó misztériumot, a menstruációt...

Paul Muldoon és Jimmy Simmons akkoriban tettek közzé az *Out of the Blue (Derült égből villámcsapás)* című pamfletjüket. Anyám soha nem tudta ve-

lem megértetni a Brontë nővérek egykori lakóhelyén, a haworthi parókián kialakított múzeum lényegét, ezzel szemben apámnak, a nővéremnek, valamint a hét nagynéném közül négynek ez sikerült.

Szeli Valéria fordítása

JOHN LIDDY

Madárijesztő

*Hallottam szétrepedni a tojásokat
Egy ökörszem fészékében. A szél
Megroppan a bogáncs hegyének
Minden csipésétől. Régen két pók élt*

*A megperzselt levelek paplanján,
Mindkettő külön tervvel
A saját láthatatlan hálójához.
Ismertem egy vadászt, aki megölte volna*

*A rókát, mielőtt a puskája szagot
Foghatott. Láttam egy újszülött
Folyót megszabadulni a medrében
Született kövektől, és dacolni*

*Egy újabb utazás tönkrezúzó
Pályájával. Ünnepeltem egy csikó
Lépéseit és felbukását az anyja
Vérében, elátkoztam a csizmákat,*

*Melyek eltaposták önérzetem
Érett lépteit. Egy vén fához szegezett
Madárijesztő vagyok, testem
Férgek rágják, bénítja rozsda.*

Zsille Gábor fordítása

Madárijesztők között nőttek fel. A szomszédos farmerek állították őket, hogy megvédjék a termést, és egyikük pont azon az ösvényen volt, ahol igen gyakran sétáltam szomszédunk kutyájával, Tobyval, vagy éppen a saját springer spánielünkkel, Nessával.

Egész napokat töltöttem Rookery, a Fairy Forth, és nem utolsósorban annak a ligetnek a felderítésével, amelynek galagonyabokrairól Mr. Clancy az amerikai turistáknak árusított sétatálcához való ágakat metszette. Az efféle hadjáratok után hagytam, hogy a kutyák a Carney vizében leomssák magukról az út porát, én pedig a folyópartra letelepedve a versötletemet jegyeztem le.

Egy késő nyári estén a madárijesztő mellett elhaladva arra lettem figyelmes, hogy Nessa morog a magányos figurára, rohángál körülötte, „csúfolja”, vicssorog rá, miközben a nyakán feláll a szőr. Akkor vett róla először tudomást. El sem tudtam képzelni, mi ütött belé.

Igen elgondolkodtató volt, hogy későbbi sétáink során többé a közelébe sem ment. Lehet, hogy a sok idomítás hatására csupán a dolgát tette, de én mindenesetre elhatároztam, hogy a dolog végére járok, és leleplezem a madárijesztő titkát, a vers pedig elmondja, mit nyomoztam ki.

Egyesek a verset Írország bírálataként értelmezték, amit nem is tagadok. A magam részéről azonban az első gondosan megalkotott természeti versemnek tekintem, a „látásnak” abban az értelmében, ahogy azt később Seamus Heaney használta, miközben úgynevezett onomatopoeitikus szavakkal, sorátkötéssel és belső rímekkel játszom.

Ebben az értelemben versem áttörést jelentett – egy 1970 körül írott lehetséges válasz az engem körülvevő világra. Nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a természet felé forduljak, és a későbbiekben lehetővé tette számomra, hogy én is megszöjsem a saját sokszínű paplanomat.

Szeli Valéria fordítása

THEO DORGAN

Egy napon a messzi jövőben

Cesare Pavese egy sorára

*Eljön a halál és lezárja szemed,
és én félelem, habozás nélkül
dőlk majd karjába.*

*Szeretett terünk
palatáblájára fagyva
hajtanak a kocsik ott lent
a szélesebb égbolt alatt, ha*

*kitárom a nappali ajtaját,
és megfogom kezét,
a hosszú, fekete köntösét.*

*Az üres, kikövezett folyosó, a dermedt,
és az illatos éji levegő.*

*Nézem, ahogy leereszti
meg-megcsillanó haját,
a te kimért mozdulatoddal
nyújtja karcsú karját.*

*Eljön a halál és lezárja szemed,
és én egyedül, rémület nélkül
dőlk majd karjába.*

Zsille Gábor fordítása

Egészen pontosan emlékszem a vers születésének pillanatára. Annaghmakerrigben voltam, két görög költő verseinek fordításán dolgoztunk egy csoport ír költővel. A rajzteremből, ahol ültünk, egy szárnyas ajtó nyílt a konyha felé, lefelé pedig egyetlen lépcsőfok vezetett. Valaki épp Cesare Pavese verséből idézett: „Majd eljön a halál, a te szemeddel” (*Somlyó György fordítása – Sz. V. megj.*). Vagyis a halál kivájja a szemed, s a te szemed lesz a halál szeme. A meghökkentően kétértelmű sorok hallatán egy pillanatra megzavarodtam, és kis híján leestem a lépcsőn. Megtántorodtam, majd visszanyertem az egyensúlyom, és ez a rejtélyes verssor – mindez a szemvillanás töredéke alatt szakadt rám: lelki szemem előtt már ott lebegett a vers, de legalábbis a vers magva. Leginkább úgy tudnám ezt érzékeltetni, hogy a számban éreztem a kezdő sorok ízét, hallottam kívülről, felülről, vagy talán megéreztem a levegő súlyos öléből:

*Eljön a halál és lezárja szemed,
és én félelem, habozás nélkül
dőlk majd karjába...*

Akkortájt a dublini Marrion Square egyik házában laktam. Felvillant előttem a magas bejárati hall, súlyos kapujával, felsikált köpadlójával. Láttam az ajtót kitárulni, hallottam az utca beszűrődő tompa zaját és láttam a túloldalon a korlátokat... Miközben a hátsó kijáraton távoztam, és a tavacska mellett elhaladva Bernard Loughlin kertjébe igyekeztem, egyetlen kérdés foglalkoztatott: Mi az, ami a Halálból „te magad” vagy? Nyilvánvaló, hogy a kedvesem szeme és karja. A kedvesem képében jön majd el értem a halál... Még őrzöm a neveltetésemből fakadó könnyed derűlátást; a gondolatképet, hogy az egymást szerető lények számára az elmúlást követő sötétség után létezik egy másik élet. És nem kell egymástól megválni. Mire a víz felforr, készen állt bennem a vers teljes vázlat.

Szeli Valéria fordítása

PÁDRAIG J. DALY

Panasz

*Most pedig, Uram, egy leányodról szólok,
Kinek hirtelen minden bizalma eltűnt,
S a fal felé fordult, és meghalt.*

*Emlékszem, hogyan dalolt az irántad érzett szeretetből,
A legapróbb kegynek is örvendezve:
Az illatos nárcisz,*

*A virágzó ribizlibokor,
A nedves agyag
Számára kétely nélkül a jóakaratról vallott.*

*Emlékeztetek, Uram, hogy megalázottan,
Egy üstfoltozó kutyájaként kucorgott,
A remény elhagyta, csontján lifegett a bőr.*

*Hol voltál, Uram, amikor szólongatott?
És hol volt a szeretet, melyet se magasság, se mélység,
Se semmi végzetes le nem győzhet?*

*Örömdre szolgál, Uram, hogy teremtményeid hangja
A vadászkopók marcangolta mezei nyúlé?*

Zsille Gábor fordítása

Elmondom, hogyan jött világra a *Panasz*. Volt egy barátom, Monica. Melegszívű, nagylelkű teremtés volt, csupa derű és nevetés. Betegeket és hajléktalanokat látogatott. Csodálatos kertje volt, tele gyümölcsrel, zöldséggel, kankalinnal és estikével. Remek süteményeket sütött.

Ám egyszer csak megbetegedett. Betegsége mély depresszióba taszította. Néhány nappal a halála előtt, amikor utoljára meglátogattam, nem beszélt már senkivel, sem velem, sem másokkal. Befordult a fal felé.

Papként sok embert felkerestem halála órájában. Nézttem, ahogy csendesen Istenbe olvadnak. Monica halálában nyoma sem volt szelidségnek, megbékélésnek. Ezt követően hónapokig nehezemre esett imád-

kozni, de eszembe sem jutott, hogy ennek köze lehet Monica halálához. Ez a jó rendező azonban távozásakor rátapintott a lényegre. Az ő segítségével sikerült megfejtennem, miért nem tudok teljes szívemből imádkozni: miatta nehezteltem Istenre. Ő bátorított fel arra, hogy az ószövetségi Jeremiás példáját követve, hangot merjek adni haragomnak. „Amikor imádkoztok, ne legyetek olyanok, mint a képmutatók...” Imádságom veressé vált.

Csak később tudatosult bennem, hogy miközben a verset írtam, önkéntelenül Gerald Manley Hopkins szavait visszhangoztam, aki Istent nagy önhittenséggel csak a *Sir* megszólítással illeti.

Szeli Valéria fordítása

GABRIEL ROSENSTOCK

Pearse Oféliája

„Mind ismertük őt, és ő volt a legnemesebb lelkű nő mindazok közül, kit ismertünk.” (P. H. Pearse)

*Tom atya ismerte a pontos módszert
a zsolozsmát
a szavakat és a kifejezéseket
kiejtésük helyes módját
ismerte az imádságokat
ritmusukat és a hajlításokat
a hangszínt
vagy nevezzük bárminek
kellemnek
varázslatnak
esetleg mantrának
mellyel visszahívhatta volna a lelket
visszahívhatta volna
vissza Eibhlín testébe
Pearse Oféliájába
Eibhlín Nic Niocaill
ó jaj, szegény Eibhlín
tengervízbe fulladt egy kiránduláson
az atya képtelen volt
megtenni
nem tudta kimondani a szavakat
elpártoltak tőle a szavak*

*nem tolultak a szájára
pedig ott volt benne rendben
Tom atyában – a Varázslóban –
minden becses szótag mentőhálóba fogni
Eibhlín Nic Niocaill lelkét
visszamasszírozni e tiszta lelket a sós testbe
ősi suttogással
mindenki tudta
mindenki tudta hogy az atya
ismeri ama szótagokat
ám megrekedtek benne
fagyottan*

*a buzgó asszonyok leltek szavakat az elsiratáshoz:
mo ghraidhn thú, a Eibhlín
mo ghraidhn do mháthair
mo ghraidhn go brách í!*

*Mi a pontos módszer
megváltoztatni a múltat?
Tom atya e rideg titkot magával vitte a sírba.*

Zsille Gábor fordítása

Kiről feledkeztek meg az 1916-os centenáriumi megemlékezésen? Azon töprengtem, mennyiben alakult volna másképp a történelem, ha az idő előtt elhunyt Eibhlín Nic Niocaill (1884–1909) megélheti a húsvéti felkelést, részt vehet benne, vagy feleségül megy Pearse-hez.

Ki is volt ő? Modern angol irodalomból szerzett diplomát, egy ideig Németországban és Franciaországban is élt, ahol az Ír Szövetség francia ágazatánál dolgozott Párizsban. Vajon hány bölcsészdiplománk lenne hajlandó manapság efféle önkéntes munkára, csupán azért, hogy nyelveket tanuljon?

A kor egy másik lenyűgöző alakja, James H. Cousins írja: „Mielőtt Kerrybe utazott nyaralni, Eveleen tartott egy búcsúestet a barátnőivel, és arról beszélgettek, ki milyen halállal szeretne meghalni. Eveleen

válasza ez volt: Mások életét mentve vízbe fulladni.” És pontosan ez történt. Bizonyos feltevések szerint P. H. Pearse titkos jegyese volt. Vajon más lett volna a világ folyása, ha akkor Tom Jones atyának (aki szintén jelentős személyiség volt) sikerül őt újraéleszteni?

Hogyan tükrözi ez a vers a saját élet- és költészet-szemléletemet? Mindig is kedveltem az ezotéria és az exotéria ötvözését: a régít az újjal, az ismeretlent a meghittel vegyíteni. A költő egyik feladata a misztérium és az emlékezet feletti örökös. Lehet, hogy versem tárgya és ennek mantrikus ismétlődése nem minden olvasó számára egyaránt fontos, de éppen ez a vers erősíti meg még jobban a meggyőződésemet, hogy az élet többszörös misztériumot hordoz. (Mellesleg Cousins Indiában kötött ki, és hatással

volt Sri Aurobindo költészetére, de ez már egy másik történet.)

Vajon Eibhlín újralesztésének kudarcra tükrözi-e a nyelv újralesztésének kudarcát? Ez a kérdés a vers írásakor még nem fogalmazódott meg bennem, de úgy vélem, nem szükséges minden lehetséges szílat tudatosan beleszólnunk a versbe.

Az RTÉ Rádió Sunday Miscellany című műsorában feltették nekem a kérdést, van-e 1916-hoz kapcsolódó versem. Nem volt. (Ír fordításom a korszakról viszont akadt bőven.) Ha akkor ez a kérdés nem hangzik el, versem soha nem születik meg. Íme egy újabb rejtély.

Szeli Valéria fordítása

BREDA JOY

Novemberi reggel

Joe Owens emlékére

*A túlevelű és a lombhullató erdők határán
kutyák rohannak a felázott földön,
eső mögöttem, még több várható –
acélforgácsos égbolt és bűnös ordítás.*

*Még a fagy pompája a Mangerton hegy vállán
sem vidíthat fel. Az erdő sűrűjéből hirtelen
elővágató rőt szarvasbika sem, íves agancsa,
mint egy hadban álló törzsfőnök fejdíszé.*

*Nézem a bika szökellését,
holdjáró könnyedség, eltörli
az árok határvonalát, s közben felröppen
egy karmazsinvörös és bronzszínű fácán*

*egy szétmálló trágyahalom mögül,
és nyílként becsapódik az erdőbe –
a szarvas ereje és egy megfeszülő madár:
egy láthatatlan határ két oldala.*

*Tekintetem követi a fejedelmet, rozsdavörös
termetét, mely beleolvad a tél égerfás,
elvirágzott rekettyés vásznába, háttérben
a borostyánsárga Caol folyóval.*

*Nyugtalanít besározott gondolataimon túl,
száműz a felperzselt oldalra,
eltűnik előlem az ősi tájban,
melyet háborítottam.*

Zsille Gábor fordítása

Nevezzük bárminek, melankóliának vagy apátiának, tűzhetünk rá bármilyen címkét, egyfajta rossz közérzet, gyengeség kerített hatalmába azon az esős reggelen, amikor apám földjén, Muckross térségében, Killarney-n túl kutyáimmal, Patchcel és Sammel sétáltam.

A Mangerton hegyek fagyos gyönyörűsége, de még a hirtelen előtörő pompás, magányos szarvasbika látványa sem ragadott magával. Figyeltem a szarvast, ahogy a közösségi föld felé vágat, miközben egy fácán éppen az ellenkező irányba repült; a két mozgás energiájából egy láthatatlan vonal mentén feszültség keletkezett.

Csak amikor követni kezdtem a szarvasbika útját, döbbsentem rá, hogy olyan jelenséget figyelhettem meg, amely kiemelt önmagamból, s ezt a verset nemzetete.

Belegondoltam, hogyan is viszonyulunk mi ehhez a vörös szarvashoz, amelynek első felbukkanása

huszonhatezer évvel ezelőttre tehető. Találkozásom a szarvassal arra készítetett, hogy felülbíráljam az emberi nem felsőbbiségtudatát, amellyel az élőlényeket és az egész bolygót bitorolja.

E meglátásom még inkább igazolódott, amikor később tudomásomra jutott, hogy mi, emberek, mindössze kilencezer éve léptünk először Európa e tenyérnyi, mocsaras mezsgyéjére.

Ha Muckross királya képes lenne beszélni, találkozásunkkor bizonyára felülvolt volna: Szállj magadba! Akárhogyan is, ez történt – a szavak nélküli gondolatkezdemények máris vadul keringtek a fejemben. Olyannyira magamba szálltam, hogy izgatottan hazarohantam, és nekiláttam papírra vetni egy mindaddig hiányzó oldalt.

Másnap telefonon értesítettek, hogy skót barátom, Joe Owens, az újságíró és bányász, aki nagyon közel állt hozzám, távozott az élők sorából.

Szeli Valéria fordítása

Pat Boran (1963, Portlaoise) költő, író. Tucatnyi verseskötet és prózai mű szerzője. Irodalmi lapok, antológiák, irodalmi rádióműsorok szerkesztője. Munkáit számtalan nyelvre lefordították. Jelenleg Dublinban él, a Dedalus Press kiadó szerkesztője. Az ír írószövetség, az Aosdána tagja.

Paddy Bushe (1948, Dublin) költő. Hét verseskötete jelent meg angol és ír nyelven, valamint három fordításkötete. Jelenleg Watervilleben él, az Aosdána tagja. Legújabb gyűjteménye *New and Selected Poems (Új és válogatott versek)* címmel a Dedalus Pressnél 2016-ban jelent meg.

Páidraig J. Daly (1943, Dungarwan) Ágoston-rendi pap, költő, műfordító. Számos verseskötetet publikált, olasz nyelvből fordít. Legutóbbi kötete *God in Winter (Isten télen)* címmel a Dedalus Pressnél 2015-ben jelent meg.

John F. Deane (1943, Achill) költő, író. Számos lírakötete, elbeszélése és regénye, valamint franciából, románból és svédből fordított verseskötete jelent meg. Verseit több nyelvre lefordították. A Dedalus Press kiadó alapítója és 2004-ig szerkesztője. A Poetry Ireland és a Poetry Ireland Review alapítója. Dublinban él, az Aosdána tagja.

Theo Dorgan (1953, Cork) költő, egyetemi előadó, műfordító, szövegkönyvíró. A Corki Egyetemen angol nyelvet és filozófiát tanult. 1989–2000 között a Poetry Ireland igazgatója. Dublinban él, az Ír Művészeti Tanács és az Aosdána tagja.

Breda Joy (Killarney) költő, novellista, történész. A Kerry's Eye folyóirat munkatársa. Legutóbbi, 2018-ban megjelent kötete *Eat the Moon (Edd meg a Holdat)* címmel rendkívül gyorsan népszerűvé vált.

John Liddy (1954, Limerick) költő. A Walesi Egyetemen szerzett diplomát. Hosszú évekig tanárként és könyvtárosként dolgozott. Tíz verseskötete jelent meg. A The Stony Thursday Book folyóirat társalapítója. Jelenleg Madridban él.

John McAuliffe (1973, Listowel) költő. 2002-től Manchesterben él, az egyetem berkeiben működő Centre for New Writing társigaz-

gatója. Négy verseskötete jelent meg a Gallery Press kiadónál. Az Irish Times vezető kritika és a Manchester Review társszerkesztője.

Thomas McCarthy (1954, Cappelquin) író, költő, irodalomkritikus. Tanulmányait a Corki Egyetemen folytatta. Az ír költők ún. nagy nemzedékéhez tartozik. A The Cork Review és a Poetry of Ireland főszerkesztője volt. Az Aosdána tagja.

Medbh McGuckian (1950, Belfast) költő. A Belfasti, az Ulsteri, a Trinity College és a Californiai Egyetem alkotói ösztöndíjasa volt. Számtalan irodalmi kitüntetés birtokosa. Tucatnyi verseskötete a Gallery Press gondozásában jelent meg. Az Aosdána tagja.

Paula Meehan (1955, Dublin) költő, színműíró. Számos irodalmi díjban részesült. 2013 és 2016 között az *Írország költészeti professzora* cím birtokosa. Az Aosdána tagja. Legutóbbi verseskötete *Geomatic* címmel a Dedalus Press kiadásában 2016-ban jelent meg.

Gerry Murphy (1952, Cork) költő. Egyetemi évei alatt jelentősen hozzájárult a kollégiumi irodalmi élet fellendüléséhez, egy jeles költőnemzedék indulásához. Versfelolvasásai rendkívül népszerűek, több művét megzenésítették. Legutóbbi kötete *Muse (Múza)* címmel a Dedalus Press kiadásában 2015-ben jelent meg.

Bernard O'Donoghue (1945, Cullen) költő, irodalomkritikus. Oxfordban folytatott középkori angol nyelvi és irodalmi tanulmányokat. Ma is Oxfordban él, korábban a Magdalen College megbízott előadója volt, jelenleg a Wadham College professzora, ahol régi és középkori angolt, valamint kortárs ír irodalmat oktat.

Gabriel Rosenstock (1949, Kilfinane) költő, színműíró, novellista, esszéista. Száznál is több könyv szerzője és fordítója, melyek többsége ír nyelvű. Magyarul több mint nyolcvan verse jelent meg Zsille Gábor fordításában. Dublinban él, az Aosdána tagja.

Macdara Woods (Dublin, 1942 – Dublin, 2018) költő. A Cyphers Magazine társalapító szerkesztője. Tucatnyi verseskötet szerzője. Műveit több nyelvre lefordították, közülük jó néhányat meg is zenésítettek. Az Aosdána tagja volt.

MACDARA WOODS

Tűz és hó és jelmezbál

*Télen a tűz gyönyörű
gyönyörű akár a zene
beragyogja a barlangot –
odakint a hazafelé tartó tömeg
araszoló kocsisor az úton – elérni
a telefonos segélyszolgálatot
háromórás hazaút hóesésben
belepte a legtávolabbi hegyet
ahol a felhőkben lapul az összes tél*

*A nap nyugtalanul fordul estbe
sötét lesz és sötétebb egyre
és te kisfiam hazaérkezéskor
győzedelmesen lovagolva a szél
hátán – nyurgán és majdnem tízévesen
hajadban konfettivel sikeresen
hazaértél a jelmezbálból
oldaladon két fekete karddal
és aranynyelű késszel*

*Érzem a hideget és hallom
a hó tompa hangját
amikor belépsz –
képzeletbeli fehér skorpiók
pattognak az izzó vasrácson
a pusztulás képei beégtek –
Télen a tűz gyönyörű
és bőkezű akár a zene – bárcsak
hazaérrél mindig így sértetlen
a tűzben a hóban a jelmezbálban*

Zsille Gábor fordítása

Bármiféle misztifikáció nélkül állíthatom, hogy a vers tematikájának egységesnek kell lennie, jóllehet rengeteg változót hordoz magában. Másképpen szólva, minden csak addig működik, amíg összhangban áll a világ egyéb dolgaival. Egyfajta fegyelmelt káosz ez.

Az emberi kapcsolatokat egy forgalmas utcához hasonlíthatjuk, folyamatos balesetekkel, összeütközésekkel és robbanásokkal, bár ez mégsem egészen így zajlik. A költői idő persze más, ott valóban megtörténnek az események, a költő szinte mindvégig észrevétlenül hagy maga mögött taxisokat, gyalogosokat, kerékpárosokat, miközben azon töpreng, hogyan juthattak el bárhová is. Szerencsés esetben a költő útközben felismer néhány, örökre szétválasztott pontokként megjelenő mintázatot.

Versem a hideggel kezdődik. Húshagyókedd Umbriában, kezdetét veszi a nagybőjt és az egész időszakra érvényes alkoholmentesség. „Télen a tűz gyönyörű”, mondja szomszédom. „Beragyogja a barlangot”, válaszolom. S ez mindennek az alapja – ebben a né-

hány szóban benne van az emberiség egész története, majd a vers a saját narratív idejében folytatódik.

Fiam éppen most ér haza a helyi farsangról, ahová Zorrónak öltözve ment, és diadalittasan, a komor sötétség veszélyeitől megmenekülve, a hős archetípusaként tér vissza felderítőúttjáról.

És végül rám talál a kandalló mellett, ahol üldögélek, s abban a kegyben részesít, hogy azonnal hallhatom, láthatom a kinti világból hazahozott élményeket. Igaz, ezúttal biztonságban hazaért, mégis, a tűzbe bámulva egy titkos veszélyérzet képe vésődik belém.

Ennek ellenére újra megélem, hogy a téli tűz gyönyörű; nem fenyegető, hanem gondoskodó, akár egy ingyenes telefonos segélyszolgálat, melegít és beragyogja a barlangot. Ehhez csak annyit tehetek hozzá, amit minden szülőnek ki kell mondania, amikor eljön az idő: „Menj, Isten óvjon, térj haza biztonságban.” Később pedig: „Isten hozott újra itthon!”

Ilyen körülmények között minden megvalósulhat.

Szeli Valéria fordítása

PAULA MEEHAN

A holdak

*A holdak mint a sodrásban hányódó szirmok:
éjjeli hold és nappali hold, fogyatkozó hold,
a téli égbolt sarlónyi holdja,
szeptemberi telihold – aranyló labda;
első lélegzetem holdja, anyám haláláé,
nagyapám holdja, apám lélekvesztője,
elvesztett gyereke holdja, nővérem veszte,
szerelmem ébredő álmának holdja,
életem sodrásban hányódó holdjai.*

Zsille Gábor fordítása

E kilencsoros vers indíttatása egy álmom, egy álom holdak körmenetével: valamennyi hold közvetlenül kapcsolódik életem valamelyik történésehez. Az ég a folyó vízében tükröződik. A parton ülve szemlélem, hogyan bontakoznak ki az események, s jóllehet egyik-másik meglehetősen nyomasztó emlékű, nagyon távolinak tűnnek, szereplőik iránt részvétet érzek.

Ébredéskor a szemem ugyan könnyezett, de boldog voltam. Felszabadultságot éreztem és a megújulás lehetőségét. Azonnal lejegyeztem a verset, aztán meg is feledkeztem róla. De az „itt az idő, hogy elültessük a könnyeket”, ez a fél sor Elisabeth Bishop *Sestina* című verséből napokig motoszkált a fejemben.

Váratlanul eszembe jutott, hogy néhány évvel korábban helyi fiatalok megkérdezték tőlem, én írtam-e a *Máris eltemetnél?* című verset, amely érettségi tételük volt irodalomból. „Igen!” „Imádjuk.” „Ó, köszönöm, nagyon örülök neki!” „Hát igen. Szép és rövid.”

A vers, ami felől érdeklődtek, mindössze nyolc sor volt, úgyhogy elkezdtem törni a fejem, hogyan lehetne szonettnél rövidebb verset írni, mely mégis elgondolkodtat, de valamivel hosszabb a haikunál,

amelyet viszont csak óriási energiával lehet lendületbe hozni.

És akkor eszembe jutott az álmom, A holdak. Éreztem ugyan a kilencsoros által nyújtott narratív lehetőséget, de azt is tudtam, hogy a versbe be kell lépni, ki kell fejteni a témát, majd nagyon gyorsan ki kell lépni belőle. Írtam még néhány változatot, ám mielőtt ráeszméltem volna, mit csináljak, „emléktakarókat” kezdtem gyártani ezeknek az „emlékéveknek” a tiszteletére. Megihletett a hagyomány, ahogy a kábítószer fiatal áldozatainak emlékére a közösségek emléktakarót varrnak, meg úgy egyáltalán a „foltpaplan”, s azon kaptam magam, hogy ennek megfelelőjével, egy új irodalmi műfajjal kísérletezem – minden egyes kis vers, pont úgy, mint a paplan foltjai, más-más anyagból készül, mindegyik más színű, más a mintázata, a végtermék mégis egy hasznos, barátságos kézműves darab, egyúttal rituális tárgy. A nyolcvanegy (9 × 9) kilencsoros vers minden egyes sora kilenc szótagból áll. Bízom benne, hogy méltó kifejezési formája a ránk hagyott személyes és kollektív traumáknak, és egyúttal gyógyírként is szolgál. A sorozat címe *Geomancia*. „Itt az idő, hogy elültessük a könnyeket”, mondja a kalendárium.

Szeli Valéria fordítása

Készülődés Zsille Gábor: *Készülődés*, Magyar Napló Kiadó, 2019.

Egy új kötet címadása általában nehéz feladat a költő számára. Lehet, hogy könnyebben ír meg öt verset, mint hogy ezzel a végül kikerülhetetlen feladattal megbirkózzon. Zsille Gábor új kötetének a *Készülődés* címet adta, ami, ha nem is annyira minimalista, mint a válogatott és új verseit tartalmazó *Össze*, de mindenképpen a visszafogott címek közé sorolható. Az olvasó ugyan talál egy *Készülődés* című verset a kötet vége felé, amely a „kései versek” írására való készülődésről szól, ám paradox módon a versben éppen azt mondja ki a költő, hogy „Még nem tudom, hogyan kell írni őket, / nem tudom, milyen a készülődés”. Ez voltaképpen a „készülődés a készülődésre” egzisztenciális állapotát fejezi ki, amit már viszonylag könnyen vonatkoztathatunk önmagunkra, hiszen az élet egésze valamiképpen ennek a jegyében telik el.

Az olvasó egy nyolc ciklusra bontott, vagy ha úgy tetszik, nyolc ciklusból felépülő keménytablás kötet kézbevételeivel indul költészeti vándorútjára. Korábban is egyértelmű volt számomra, hogy Zsille nagyon szeret mesélni; ez az új kötet többszöri elolvasása után tovább erősödött bennem. A verseskötettől nem történeteket váró aggódó olvasót meg kell nyugtatnom, „történeteiben” nincs semmi prózaiság, valódi lírai szövegek mind, noha, akarom mondani, szerencsére, hangfekvésük sokféle. Általában mértéktartóan nosztalgikus ez a hang, olykor szemérmes megrendülésről tanúskodó, máskor ironikus, sőt, horroribile dictu, időnként a frivolitásig is eljut.

A költői szerep, költői identitás keresése és vállalása egyszerre van jelen a könyvben. A Zsille Gáborénál kevés mélyebb és pontosabb megfogalmazása van annak, hogy ki is a költő: „a szavak megszállott szerelmese, / kinek joga van elnevezni a dolgokat – / a létezőket és kitaláltakat.” Az *Újra csak költő* című vers, amelyben ekként ír, finoman utal arra, hogy a szerző nem lehet „csak” költő, s bár nem sajnálatja magát vállalt vagy csupán ráterhelődött feladatai felsorolásával, érezzük, hogy a hivatali ügyek nála is elszívják a lírai energiák egy részét, mint annál a nagy elődnél, akivel egy napon született. Ahhoz, hogy megtudjuk, ki ő, az *Aranyos* című versig mindenképpen el kell jutnunk, ami nem lesz nehéz, mert a könyv bizony olvastatja magát. A kötetzáró vers, a *Visszavedleni* pedig az *Újra csak költő* inverze, egy nagy

sóhaj: „Jó lenne eltávolodni az irodalomtól, / visszavedleni átlagos emberré, átlagos életmóddal, olvasmányokkal.”

Egy kiteljesedő költői életmű mindig izgalmas abból a szempontból is, hogy kiket nevez meg, kikhez kapcsolódik, milyen utalások, vonatkozások rendszerében működik a versvilága. Ebből a szempontból Zsille Gábor világossá teszi a helyzetét, mivel egy egész ciklust szentelt azok megidézésének, akiket fontosnak tartott, szeretett és végül elveszített. Emlékverset kapott Bella István, Lázár Ervin, Nagy Gáspár, Deák László, Hárs Ernő, Prágai Tamás, Csoóri Sándor, Oláh János, Vasadi Péter, Csontos János. Kétségtelen, hogy minden esetben halálra készülő költőtársak a ciklus érintettjei, de a szenvedésben az is érintett, aki írja, s az is, aki olvassa mindezt. Zsille önmagát is beleírja ezekben a versekbe, önmagát, aki többnyire látogatója, megrendült szemlélője az élettől búcsúzkodó költőtársaknak. Nagy Gáspárt megidéző verse záró sorait idézem, mert kivételes szuggesztivitással ábrázolja azt a rendíthetelenséget, amelyre mindannyian vágyunk, de csak keveseknek adatik meg: „mintha szélvihar idején / a főtérnyi tömegben mindenkinek lobogna / a haja, a sála, csak az övé nem.” A ciklus legtitokzatosabb, legharagosabb darabja a Csontos János emlékére írt *Mit mondott akkor* című vers. A szuggesztív portré a halálos beteg pályatársról újra és újra fölkkavar, mert az értelmetlenség és hiábavalóság falai meredeznek benne. Sem a tetet-lelket gyötörő kórral küzdő férfi, sem a költő, sem az olvasó nem tud megbirkózni ezzel az érzéssel. A közlés el nem mondható, át nem adható, olyan, mint egy zárvány az emlékezetben. Legszívesebben az egész verset idézném, sajnos csak egy részlete férhet el a recenzióban. „De hogy miket mondott János / akkor, két és fél hónappal / halála előtt, magányos // szomorúsággal hangjában: /nem írhatom versbe soha, / kötelez a diszkréció, / s beszámolóm némely sora // bíróság elé utalna. / S ez volt kettőnk zárórája: / kiszálltam, János elhajtott – / akkor láttam utoljára.”

Természetesen ezen a cikluson kívül is van bőséggel utalás, hivatkozás a könyvben, de semmiképp nem annyi, hogy azt érezhetnénk, hogy lényegileg megváltozott volna Zsille Gábor viszonya a posztmodern szövegalkotáshoz. A távolságtartás megmaradt, legfeljebb oldottabbá vált, és úgy vélem, legalább egy

példát érdemes megemlítenem az intertextualitás jelenlétére. Pilinszky János *Introitusz* című versében a bárányról írja, hogy „végigkocog az üvegtengeren”, Zsille Gábor pedig Chopinról írja, hogy „a sápadt körmű, vékony ujjak / tökéletes ütemben végigkocognak / a fekete-fehér csonttengeren”. Tehát Chopin is Bárány, akiről Zsille néhány szó erejéig Pilinszkyül beszél. Ráadásul e két egymásra vetítődő szöveg aranyfedezetét az Újszövetség adja: „A trón előtt kristályként csillogó üvegtenger” (Jel 4,6). A *Kőfejtő* című vers pedig azért valódi meglepetés, mert a szövegeiben a biografikus jelleget könnyedén vállaló Zsille Gábor ezúttal egyértelműen az objektív líra egyik legjelentősebb magyar képviselője, Nemes Nagy Ágnes érett és fegyelmetten szenvedélyes hangját idézi meg: „És megint a fal, / a kőfejtő meredek fala, / az irdatlan tömeg. // És megint a rabság, a kétségbeesett próbálkozás, / a szárnyaszegett kaparászás / csákánnyal, vésővel, ékkel.” A *Származástan* című versében pedig lírai eszközökkel ad igazat Czeizel Endrének, aki a költői tehetség mibenlétének genetikai értelmezésére sok-sok vizsgált génusz után a „gejzír-modellt” alkalmazta. Nincs előzménye, és nem öröklődik. A semmiből előtörő forró vízsugár feltör az égbe, majd visszahull, a miéltre nincs magyarázat.

Zsille Gábor egyik legkedveltebb toposza az utazás; földrajzi nevek bőséggel szerepelnek a verseiben, ám a sok referencialitás gyakorlatilag mind egy irányba mutat: az utazás átváltoztatja az utazót, és az utazó átváltoztatja a helyet, ahova érkezik. A kettős érzés abban kapcsolódik össze, hogy olykor átsuhan egy sejtelem az utazásokkal érintett versek szövetségén: mi lenne, ha ott maradnánk, ahova utaztunk? Megmaradna-e az azonosság önmagunkkal? Elsorvadnánk vagy kiteljesednénk? Megmaradna a hely azonossága önmagával? És egyáltalán, kell-e utaznunk ahhoz, hogy úton legyünk? A kötet egyik csúcspontja, a *Hány sziget* című vers nem az egyén, hanem az emberiség nagy utazását, mondhatnánk, zarándokútját jeleníti meg egyszerre józan és lelkesült hangon. „A barbárság tengerén valahogy / mindig felbukkan egy sziget, / fácános mozaikkal, istállókkal, / színezüst mosdótálakkal, kúttal, / és kertek húzódnak körben, kertek, / mellettük tágas magtár és műhely, / az udvarház falán egy napóra.” A három kulcsszó: magtár, műhely, napóra, amelyek révén a földet művelő, kézművességet folytató, kultúrát, civilizációt teremtő emberre utal a költő. Otthon érzem magam

ebben a versben, mert olyan világot ábrázol, amely az enyém is, mert az őseim, közös őseink hozták létre, amely szervesen épült, és annak ellenére nem halt meg, hogy nagy része már a föld alatt pihen.

A recenzió elején említett időnkénti frivolság, az *Üzemi hőfok*, illetve a *Félmost, félmúlt* ciklusban jelenik meg, noha a kötet egyik csúcsteljesítménye, a gyengédségével fénylő *Gyümölcs* című opus éppen az előbbiben szerepel. Ez tulajdonképpen arra mutat rá, hogy az arányok, egyensúlyok megteremtésére milyen nagy hangsúlyt fektetett a szerző és a kötet szerkesztője. Elsőre ugyan a nyolc ciklusra tagolás némileg túlzásnak tűnik, de a kötet elolvasása után azt érezzük, hogy csak nagy és indokolatlan erőfeszítéssel lehetne egy-egy ciklus rendjét megváltoztatni, vagy valamelyik verset egy másikba áthelyezni.

Zsille Gábor olykor ironizál is, de iróniájába mindig vegyít keserűséget is. A *Komment* című versében így ír: „Idegenek kommentárjait olvasom / egy világhálós oldalon, majd / átváltok egy másikra, s látom, / társadalmunk egészséges, a világgal / minden rendben: a bejegyzések / kivétel nélkül a közérkölc tálján / állnak”. Egészen felkavaró az a Franciaország bizonyos részein a mai napig élő gasztronómiai barbárság, amit a *Felvilágosult hagyományban* ír meg. A *Pillekönyű dal* pedig arról ad számot, hogy hiába minden igyekezetünk, a rossz újratermelődések részesei vagyunk magunk is. Hiába gyűjtjük szorgalmasan a szelektív hulladékot, az szándékaink ellenére mégis az óceánba fog kerülni, növelve a műanyag palackokból összeállt rémisztő – és az élővilágot pusztító – szemétkontinentst.

A *Végigkísér* című ciklus a test elmúlásának regisztereit szólaltatja meg. Kortyonként vesszük magunkhoz a halált, amely így egyre inkább részese életünknek. Szembenézünk vele, készülünk, készülődünk rá. Az élet egy bizonyos kor után talán nem más, mint készülődés arra, hogy méltósággal távozzunk a földi létből? Nem tudom, Zsille Gábor mindenesetre így fogalmaz: „És próbálok mindegyre így, / könnyel megállni önmagam előtt, / a lehető legkisebb ragaszkodással / nézni az ismerős testrészeket, / hallani ezt a felsejlő hangot, / hogy majd a valódi felszabadulás óráján / könnyebb legyen az elválás, / kevésbé fájjon a búcsú.”

Zsille Gábor legújabb kötete úgy egységes, hogy közben sok hangot intonál, sok témát szólaltat meg. Ha bárhol kinyitjuk: „lapjai újabb lapokra nyílnak.”

Filip Tamás

A végtelen gyűjteményei Böszörményi Zoltán: *Soha véget nem érő szeretkezés*, Kárpát-medencei Tehetség-gondozó Nonprofit Kft., 2019.

Az idei könyvhétre két új könyvvel is jelentkezett Böszörményi Zoltán író, az Irodalmi Jelen főszerkesztője, mégpedig egy vers- és egy prózakötettel. „Döbbenetes kelet-közép-európai jelenség, hogy a Nyugat-Európába áramló vendégmunkások gyerekeit ott-hon nagyszülők, ismerősök vagy bérszülők nevelik. Böszörményi Zoltán kisregénye ezt a témát dolgozza föl valós történet alapján. Egy édesanyja után sóvárgó kislány könnyfakasztó vallomását olvashatjuk. A személyes kálvária mögött ott sötétlik egy egész régió tragédiája” – hangzik a *Sóvárgás* rövid ismertetése. Új verseskötete, a *Soha véget nem érő szeretkezés* gondolati líra, amely gondolatiságával egy időben menthetetlenül érzelmes; ráció és emóció összesimul, ahogy mondani szokás: a zord külső érző szívet takar, a portálígazgató szigorúsága mögött az érzékeny, esendő, magánytól szenvedő ember bújjik meg.

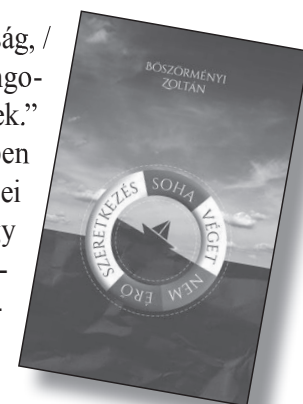
„Egy világjárt, tapasztalt gondolkodó meglátásainak és vívódásainak gyűjteménye” ez a verseskötet. Ötleit, benyomásait Böszörményi kontextusba állítja; megidézi Thomas Mannt, John Updike-ot, Ady Endrét és Krúdyt, Konrád Györgyöt, miközben sajátos beszédaktusba kerül velük: egy izgalmas házi könyvtár képe sejjik fel előttünk a versek olvastán, néma párbeszéd az olvasott, életre keltett szerzőkkel; valamint kedvenc tudósom is felbukkan a *Nikola Tesla fehér galambja* című költeményben. A nemrég elhunyt író- és költőtársak is helyet kapnak a kötetben: Csoóri Sándor és Esterházy Péter temetését is felidézi, búcsút vesz Bodor Páltól és Kocsis Zoltántól, Kilin Sándortól. *Tengerparti reggel Heideggerrel* című költeményét e szavakkal zárja, melyek lehetnének akár az egész kötet értelmező sorai is: „Ennyi vagyunk: / a végtelen gyűjteményei.”

Finoman, csak egy-egy elejtett mondatban felsejlenek a Böszörményi univerzumát átható alapérzések: „A szenvedés sem végérvényes állapot”; „A fájdalomnak is éppoly puha, meleg fészket kell rakni, mint a szeretetnek”; „hallgatom szavaim csobbanását a tűnő idő vizében”. Korábbi kötetéhez képest a tónus elégikusabbá válásáról beszélhetünk. Az idősödő költő intuíciója és élettapasztalata birtokában fájdalom

masan mondja ki: „Nincs szabadság, / csak vágyakozás, sóvárgás, ingovány, / be nem teljesült remények.” Fiatalon a szabadság reményében hagyta el szülőföldjét, élete kései szakaszában pedig ráébred, hogy a valódi, belső szabadságot sohasem sikerült elérnie, megvalósítania, így megérkezés, nyugvopontra lelés, beteljesedés sincs.

Idézzünk pár sort Böszörményi ars poeticájából, ami sajátos fénytörést és külön bejáratú metafizikai háttérrel ad a versvilágnak: „A vers a Tér, melyben az Idő az anyaggal kézen fogva jár. / A vers az őanyag, a tanúság arra, hogy vagyunk. / (A vers nélkül, látod, senkik sem vagyunk.)” Az emelkedettséget élénk hasonlatokkal, költői képekkel fokozza: „Ő a megismerés, az időben feldarabolt jelen, a kaland, / a szeretkezés, a lábunkra felhúzott zokni, a vers a hőés. [...] A vers a csend, az eldördülő ágyúban a golyó.” Ha engem kérdeznek, inkább a dördülést tenném meg a vers hasonlítottjának, de ez igazán csak részletkérdés.

Itt sorjáznak továbbá Böszörményi Zoltán szerelmes versei; lírai énjétől távol áll a reménytelen szerelmi szenvedés. Nála a szerelem például alkalmi – de ettől még intim és érzelmes – szeretkezés hármában, mint a *Csak kezek, és lábak, és fejek...*-ben, ilyet sem sűrűn olvasni az irodalomban: „guggoló dombokon kitárt ölek pázsítja / némán elterül. Csak kezek, és lábak, és fejek, / vállak tornácán tüzes ujjak ballagnak le-fel, / az éj tintáját oldjuk fel nyálunk tengerében”, és szokatlan képkeretbe helyezi a légyottot: a fantáziálást Walt Whitman *Ének magamról* című verse indítja el benne. Valljuk be, ez azért így jóval frissebben hangzik, mint szerelmi költészetünk mennyi bánatos, beteljesületlen vágyakat sirató darabja. Van ezeknek a verseknek egy visszafogott, ízletes erotikájuk, arról árulkodnak, hogy írójuk igazi gentleman. „A szerelem – tudomány. Jól érzékeled, mesterem. ... A szépség fáradhatatlan munkál Érosz udvarában.” Íme, a klasszikus görög-római szerelemfelfogás: tágas, buja, testektől eleven terek nyílnak meg, amelyeknek minden zuga bejárható, kivilágított, biztonságos a haladás bennük – s ez a *Soha véget nem érő szeretkezésről* mint önmagába visszatérő egészről is elmondható.

Simon Adri

Esztétikum és szakralitás Farkas Gábor:
A megtalálás öröme,
 Magyar Napló Kiadó, 2018.

Farkas Gábor tanulmánygyűjteményének címe (*A megtalálás öröme*) találoan utal arra az önfeledt keresésre, kutakodásra, ismerkedni vágyásra, amellyel a szerző egy-egy irodalmi alkotás felé közelít, hogy a szimpla olvasásélményen túl valami igazán lebilincselő, komoly értéket találjon. Jelen kötet azon írása-inak gyűjteménye, amelyben felismerhető a rábukkanás, a megtalálás és az azonosulás öröme.

A könyv három fejezete háromféle megközelítést tartalmaz.

Az első ciklus („*Ha vihar volnék*”) íróportrék gyűjteménye. Őt – a szerző világfelfogásához, értékrendjéhez közel álló – kiváló alkotóra vethetünk sajtós nézőpontból egy pillantást. Nem klasszikus értelemben vett portrékról van ugyanis szó, hanem a „Miért szeretem?” aspektusából kalauzolja az olvasót Farkas Gábor az érintett író életműve, életpályája felé.

A göröscső alá vett alkotók többsége már nem él közöttünk. Talán nem elhanyagolható az a tény sem, hogy az ötből négy szerző erdélyi kötődésű. Némi-lyük politikai okokból vagy az irodalmi kánonokat kézben tartók esztétikai-irodalomelméleti ítélete miatt lett partvonalon kívüli író. Ebbe a körbe tartozik például Reményik Sándor, akit egy vészterhes korszakban az akkor hatalmon lévők irredentának bélyegeztek, és száműztek az irodalmi köztudatból. Farkas igyekszik eltávolítani az életműre ragasztott címkét, megállapítva, hogy Reményik alkotásaiban semmiféle idegengyűlölet nem lelhető fel, és az a hetven-négy vers is, amelyet Végvári álnéven írt 1918 és 1921 között, csupán „a magyarságot buzdította kitartásra, a szülőföldön maradásra”.

Nem kevésbé vitatott személyiség Szilágyi Domokos sem, akinek költészetét a paradigmaváltások határán helyezi el Farkas Gábor, jelezve, hogy a Forrás-nemzedékhez köthető erdélyi alkotó nemigen skatulyázható be az esztétikai és eszmei minősítések egyikébe sem. Megmarad egyéninek és egyedinek. Ehhez nagyban hozzájárul a modern és posztmodern formai törekvések alkalmazásán túl például az a tény is, hogy Szilágyinak nincs ugyan egyetlen olyan alkotása sem, amely közvetlen istenhitet sugalmazna,

a szakrális tartalom azonban beépül költészetébe – néhol szarkasztikus humorral, máskor véresen komoly morális tartalommal.

Kifejezetten a moralitás kérdése irányítja a szerző figyelmét Simone Weil munkásságára. És persze az a megkerülhetetlen tény, hogy napjainkra a francia zsidó családban született alkotó „a spirituális jellegű keresztény irodalom egyik legtöbbet idézett szerzőjévé vált”. Farkas Gábor végigvezeti az olvasót azon az érzelmi és erkölcsi változást eredményező úton, amely során a spanyol polgárháború anarchista rémtetteiből kiábránduló Simone Weil az őt érő misztikus hatások nyomán a „testvériségetika” szószólójává lesz.

A közösség megtartó ereje, az identitáskérdés kulcsszerepet játszik Kányádi Sándor költészetében is, aki a Ceaușescu-korszak diktatúráját kényszerűségből gyermekversekkel vészelte át. Mondanivalója azonban így is célba ért. Az 1989-ben Debrecenben kiadott gyűjteményének (*Sörény és koponya*) üzenetversei a megmaradást, a kitartást, az önbecsülést erősítették a kisebbségi létben élő erdélyi magyar-ságban.

A fent felsorolt alkotóktól némiképp eltér Csender Levente alkotói helyzete. Bár az erdélyi identitásra, a kisebbségi létre utaló elemek az ő munkáiban is óhatatlanul megjelennek – de a novelláiból tükröződő állapotrajzok mégis újfajta aspektusát villantják fel ennek a világnak. Első novelláskötetében célirányosan gyermeki perspektívából láttatja a '80-as évek megpróbáltatásait. De Farkas Gábor meglátása szerint későbbi írásaiban is a személyesség felől közelít, és az érzelmet kiváltó szociografikus pontos-ságra helyezi a hangsúlyt.

A kötet második fejezete (*A bánat liturgiája*) kifejezetten vallási-egyház történeti tanulmányokat tartalmaz. Itt olvashatjuk egyebek mellett a nagyváradi református családból származó, rekatolizáló Pázmány Péter egyik prédikációjának (*Az utolsó ítéletnek rettentességéről*) elemzését, megismerhetjük az egyiptomi Szent Makariosz történetét, aki egy kalandos és vészterhes életszakasz után a világból kivonulva kezdett új életet a sivatag szélén egy barlangvájatban – majd másokat befogadva egy remetetelep vezetője lett. De szó esik a fejezetben a csángó magyarokról, akik számára már nem a nyelv az identitástudat kulcsa, hanem a katolicizmus. Felvillan Prohászka

Ottokár alakja, aki megkísérelte újra elhelyezni „a tudomány lélektelen társadalmában az istenit”, és elemzi a szerző Serédi Jusztinián hercegprímás szerepét, aki a Horthy 1944-es kiugrási kísérletének kudarcra utáni vészterhes időkben kísérletet tett az Országgyűlésben Szálasi Ferenc hatalomra kerülésének megakadályozására.

A kötet eme szakasza inkább történelmi és vallásfilozófiai megközelítésű írásokat tartalmaz. Az irodalmi vonatkozás talán csak a Pázmány Péter körüli vizsgálódásokban érhető tetten. A zárófejezet (*Megtaláltak is lehessünk*) írásai a kortárs szerzők közelmúltban megjelent könyveinek ismertetései, kritikai elemzései.

Az idősebb generációt képviselő Dobozi Eszter két könyvének és a vajdasági Bogdán József válogatott verseinek bemutatása mellett csupa – a szerzőhöz életkorban és stílusban is – közelálló pályatárs munkáinak ismertetésére kerül sor.

Iancu Laura irodalmi tevékenységét a kezdetektől figyelemmel kíséri a szerző, így komoly összevetési alapja van, és megállapítását, miszerint Iancu Laura művészetében az epika és a líra szerves, egymást inspiráló egységet alkot, kétely nélkül elfogadhatjuk.

Korpa Tamás és Térey János költészete nemcsak a két szerző debreceni kötődése nyomán rokon, hanem a stílus, az építkezés is sok ponton találkozik. Ám míg Korpa itt vizsgált kötete (*Egy híd térfogatá-*

ról) az izgalmas építkezés mellett olykor kibogozhatatlan ívekhez is vezet a recenzens megállapítása szerint, addig Térey verses novelláiban (*Átkelés Budapest*) egy prózai díszletek közt munkálkodó lírai én lendíti tovább a korábban már megépített alapokat egy merészebb, új struktúrába.

Ugyancsak debreceni kötődésű Lajtos Nóra, akinek tanulmánygyűjteményéről körültekintően alapos ismertetést ad Farkas Gábor – kiemelve az általa is vizsgált Szilágyi Domokossal foglalkozó írásokat, illetve Sánta Ferenc novelláinak elemzését.

A Cseke Ákos létfilozófiai esszéit bemutató írás pedig mintegy választ nyújt a kötet címében olvasható gondolatra, hiszen az érintett szerző is a megtalálás öröme helyezi a hangsúlyt, lett légyen szó Krúdy hőseiről vagy Loyolai Szent Ignác gondolatairól. Picasso híres kijelentését idézi: „Én nem keresek: én találok.”

Sokszínű és érdekes gyűjtemény Farkas Gábor könyve. A szerző a Görömbei-iskola utolsó nemzedékének tagja. Mentorának útmutató gondoskodása nem maradt nyom nélküli: az egykori tanítvány kiváló érzékkel nyúl a vizsgált irodalmi művekhez és azok alkotóihoz. Miként az ajánló soraiban Pécsi Györgyi is megfogalmazta: „irodalomértésében és érték közvetítésében rokonszenvesen együtt áll esztétikum és gyakorlati erkölcs, megtartó nemzeti érték és kétezer éves keresztény szakralitás”. **Oláh András**

Holló Barnabás: Szent István palotájának, Szent Imre szülőházának emléktáblája (Székesfehérvár, 1930)

Bakonyi István (1952, Székesfehérvár) irodalomtörténész. A Pécsi Tanárképző Főiskola magyar-angol szakán, majd az ELTE kiegészítő magyar szakán végzett. 2004-ben szerzett PhD-fokozatot. A kortárs magyar irodalom kutatója, a székesfehérvári Vörösmarty Társaság alelnöke. Iszkaszentgyörgyön él. József Attila-díjas (2015). Legutóbbi kötete: *Péntek Imre költői útja* (2018)

Farkas Wellmann Éva (1979, Marosvásárhely, Románia) Mikó András-díjas, Méhes György-debütdíjas költő, kritikus, szerkesztő. A Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar-angol szakán végzett. A BárkaOnline szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Parancsolatok* (versek, 2018).

Fecske Csaba (1948, Szögliget) József Attila-díjas költő, meseíró, publicista. Éveken keresztül az Észak-Magyarország jegyzetírója, az Új Észak és az Új Holnap szerkesztője, az Új Holnap Stúdió vezetője. Legutóbbi kötete: *Nehéz világgá menni* (mesék, 2018).

Filip Tamás (1960, Budapest) József Attila- és Budapestért-díjas költő. Közjegyzőként dolgozik. A Kortárs, majd a Magyar Napló versrovatát szerkesztette. 2016–2017 folyamán a Dokk világhálós költészeti folyóirat főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *Tejút nappal* (versek, 2018).

Hegedűs Imre János (1941, Székelyhidegkút, Románia) író, irodalomtörténész. Sepsiszentgyörgyön volt gimnáziumi tanár és szakfelügyelő, 1984-ben emigrált Ausztriába. Bécsben és Budapesten él. Legutóbbi kötete: *Székelyek, atyámfiai* (novellák, 2019).

Hóvári János (1955, Kiskorpad) PhD, történész, külpolitikai szakértő, orientalista. A MANK Nonprofit Kft. korábbi főigazgatója. 2016-ban a „Zrínyi Miklós – Szigetvár 1566” Emlékbizottság elnöke. A Károli Gáspár Református Egyetem Történettudományi Intézetének docense. Legutóbbi kötete: *Magyar emlékek Törökországban* (K. Pintér Tamással, 2017).

Kürti László (1976, Vásárosnamény) költő 2014-ben a Tokaji Íróklub díjában részesült, 2017-ben pedig elnyerte a Bella István-díjat. A Debreceni Egyetem filozófia szakán és a Semmelweis Egyetem testnevelő és gyógytestnevelő tanári szakán végzett. A Partium főmunkatársa, A Vörös Postakocsi szerkesztője. Legutóbbi kötete: *A csalárról* (versek, 2017).

Marcsák Gergely (1990, Kárpátalja, Kincseshomok, Ukrajna) Együtt-nívódíjas költő, író. Az Ungvári Nemzeti Egyetem magyar nyelv és irodalom szakán végzett. A Debreceni Egyetem PhD-hallgatója. 2012 és 2016 között pedagógus Ungváron. 2010 óta publikál folyóiratokban. A Kovács Vilmos Irodalmi Társaság alapító tagja, 2017-től alelnöke. Első kötete: *Fekete-Tisza* (versek, 2019).

Marin Georgiev (1946) bolgár költő, regényíró, esszéista, szerkesztő. Tizenhárom éven keresztül a Bolgár Írószövetség folyóirata, a *Literaturen Forum* főszerkesztője. A bolgár-magyar kulturális kapcsolatok elkötelezett támogatója, a kortárs magyar költészet bolgárra fordítója. Magyar nyelvű kötete: *Se Isten, se ördög* (versek, 2015).

Márkus Béla (1945, Bükkaranyos) Széchenyi-díjas magyar irodalomtörténész, kritikus. Mezőkövesden érettségizett, Debrecenben diplomázott. Kutatási területe a kortárs magyar irodalom, beleértve a határon kívüli magyar irodalmat is. Legutóbbi kötete: *Szilágyi István* (monográfia, 2018).

Mezey Katalin (1943, Budapest) költő, író, műfordító, a Kilencek költőcsoport tagja. A Széphalom Könyvműhely igazgatója. 2012-től a Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozatának vezetője. József Attila- (1993), Prima- (2007), Bethlen Gábor- (2009), Partiumi Íróklub (2013) és Kossuth-díjas (2015). Legutóbbi kötete: *Régi napok rendje* (elbeszélések, 2019).

Nagy Borbála Réka (1978, Marosvásárhely, Románia) könyv- és videoszerkesztő. 2002-ben magyar szakon diplomázott. 2005 és 2012 között a Holnap Kiadó irodalmi vezetője, 2012–2013-ban az XVTV kulturális szerkesztője, 2014-től az MMA munkatársa, 2017-től az MMA Kiadó szerkesztője. Nagy László és Szécsi Margit hagyatékának örököse.

Oláh András (1959, Hajdúnánás) Ratkó József-, Ady Endre-, Bánkúti Miklós-díjas és Quasimodokülöndíjas költő, drámaíró. A nyíregyházi Besenyei György Tanárképző Főiskolán és a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen végzett. Mátészalkán él. A Partium folyóirat főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *Visszafelé* (válogatott versek, 2019).

Petőcz András (1959, Budapest) József Attila-, Kaszák Lajos-, Graves-, Arany János-, Márai Sándor- és Babérkoszorú-díjas költő, író. A Jelenlét és a Magyar Műhely szerkesztője. 2002-től a Magyar PEN Club alelnöke, 2009-től a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Szépirodalmi Tagozatának elnöke. Legutóbbi kötete: *A macska visszatér* (versek, 2019).

Rónai-Balázs Zoltán (1970), költő, író, művészeti író. Tanulmányait a békéscsabai Tessedik Sámuel Főiskola humán szervezési szakán végezte. 2013-tól a hochroth Budapest kiadói projekt főszerkesztője. 2019-től az Országút irodalmi szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Urbánus Poémák* (versképregények, 2012).

Rosonczy Ildikó (1953, Szekszárd) szerkesztő, történész, 1995-től a Magyar Napló munkatársa. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc kutatója, fordításában és gondozásában több, az orosz fegyveres beavatkozásra vonatkozó kötet jelent meg, doktori (PhD) disszertációját is ebből a témakörből írta. Legutóbbi kötete: *Orosz fegyverekkel Ferenc Józsefért* (tanulmányok, 2016).

Simon Adri (1974, Szeged) Bella István-díjas költő, kritikus. 1998-ban diplomázott a JATE bölcsészkarán, magyar–irodalomelmélet szakon. Szegeden OKJ rendszerinformatikus képzést szerzett. 2010 óta Budapesten él. 2016-tól a Magyar Napló Kiadó munkatársa, 2017-től az Irodalmi Jelen kritikarovatának szerkesztője. Legutóbbi műve: *Földeregés* (versek, 2015).

Szabó Palócz Attila (1971, Zenta, Szerbia) író, költő, újságíró, szerkesztő. Az Új Symposionban kezdett publikálni, a Napló című hetilap, az Újvidéki Rádió és a Magyar Szó munkatársa volt, majd a Képes Ifjúság főszerkesztője lett. Családjával 2004-ben települt át Magyarországra, újságíróként, szerkesztőként dolgozik. Legutóbbi kötete: *Teakarnevál – Békegyakorlatok 3.* (2016).

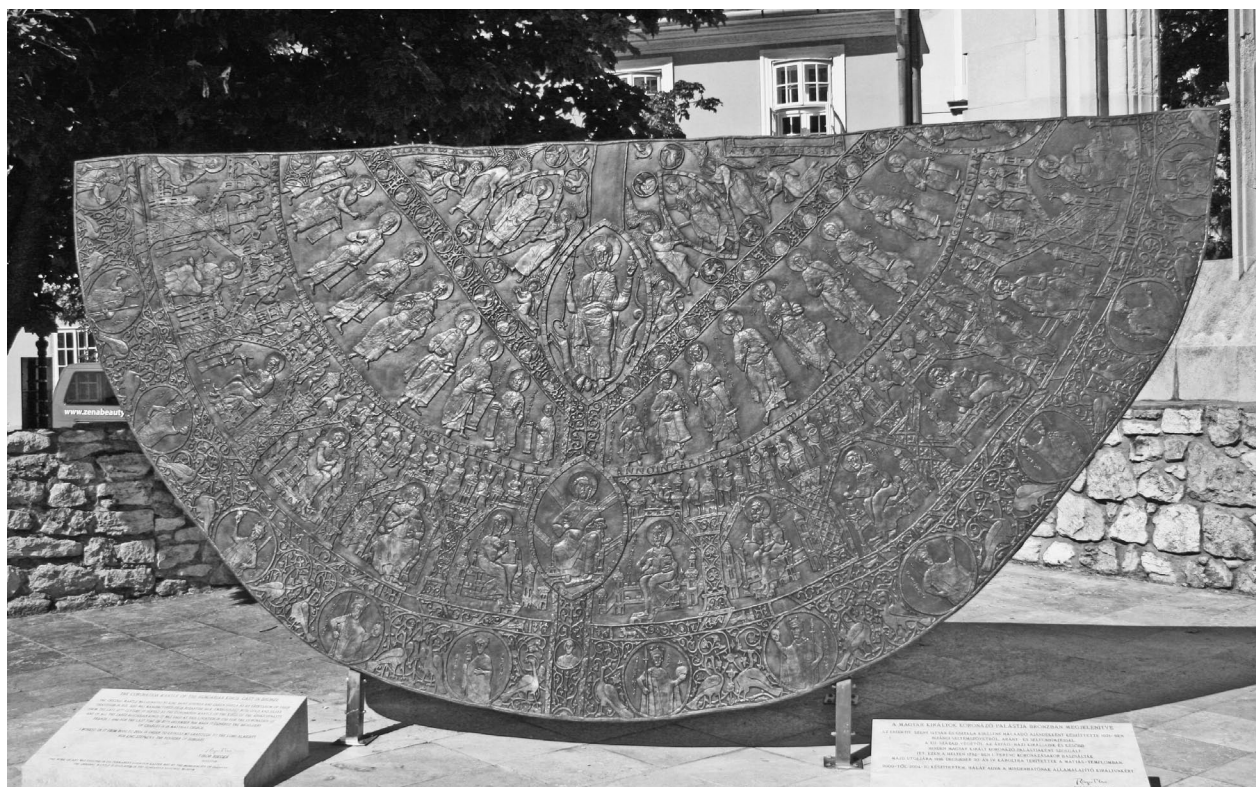
Szeli Valéria (1951, Zenta, Szerbia) műfordító. 1976-ban diplomázott német nyelv és irodalom szakos tanárként az Újvidéki Egyetemen. 1978–2013 között az Országos Széchényi Könyvtárban dolgozott, előbb könyvtári referensként, majd az osztály vezetőjeként. Jelenleg Angliában él. Műfordításkötete: Stanko Andrić: *Szimurg* (regény, 2016).

Tari István (1953, Zenta, Szerbia) József Attila-, Arany János-díjas, Balassi Bálint-émlékkardos költő, író, műfordító, képzőművész. Tanulmányait Zentán és Újvidéken végezte. Az óbcesei Petőfi Sándor Magyar Kultúrkör alapító elnöke, 2000–2005 között Óbecse alpolgármestere, 2003–2012 között a Magyarokanizsai Írótábor vezetője. Legutóbbi kötete: *Lopata žaru – Egy lapát parázs* (versek lengyelül és magyarul, 2012).

Zsille Gábor (1972, Budapest) József Attila- (2015), Tóth Árpád- (2015) és Bella István-díjas (2008) költő, műfordító, szerkesztő. 2004-ig Krakkóban, jelenleg Budapesten él. A Magyar Írószövetség Műfordítói Szakosztályának elnöke, a Magyar Napló versrovatvezetője. Legutóbbi kötete: *Készülődés* (versek, 2019).

Rieger Tibor: *A magyar királyok koronázási palástja* (2000–2004, Budapest, avatás: 2017)